COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ДРУГИЙ ЕКСПЕРТНИЙ ЗВІТ РАДИ ЄВРОПИ

про засоби захисту права та механізми відшкодування збитків особам, які постраждали від війни в Україні

Жовтень 2026 р.

Цей експертний звіт підготовлено в рамках проєктів Ради Європи «Удосконалення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні» та «Зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції України – Фаза II», що реалізуються в рамках Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023–2026 роки. Звіт підготовлено англійською мовою. Переклад українською здійснено в межах проєкту Ради Європи «Удосконалення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні».

Погляди, висловлені в цьому матеріалі, належать автору й не обов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи та / або її окремих проєктів.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ 4
РЕЗЮМЕ 5
1 ВСТУП 6
2 ЗАГАЛЬНІ МІРКУВАННЯ 9
3 ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ ТА ІНШІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ 11
3.1 єВідновлення та інші заходи відновлення прав, пов'язані переважно із житлом 11
3.1.1 Компенсація за пошкоджене та знищене житло (єВідновлення) 13
3.1.2 Житлові ваучери для внутрішньо переміщених осіб у межах механізму єВідновлення 16
3.2 Внутрішньо переміщені особи 18
3.3 Особи, позбавлені особистої свободи, та члени їхніх сімей 21
3.4 Особи, які зникли безвісти за особливих обставин, та найближчі члени їхніх сімей 24
3.5 Підтримка осіб з інвалідністю внаслідок поранень або інших ушкоджень здоров'я, заподіяних вибуховими пристроями, боєприпасами чи зброєю 25
3.5.1 Особи з інвалідністю внаслідок поранень або інших ушкоджень здоров'я, заподіяних вибуховими пристроями, боєприпасами чи зброєю 26
3.5.2 Особи з інвалідністю внаслідок дії вибухонебезпечних предметів 27
3.6 Волонтери та особи, які надавали допомогу індивідуально й набули інвалідності або загинули 28
3.6.1 Індивідуальні помічники, які набули інвалідності або загинули внаслідок травм чи хвороб 28
3.6.2 Волонтери, які набули інвалідності або загинули внаслідок травм чи хвороб 30
3.7 Особи, які набули інвалідності або загинули внаслідок травми, контузії, каліцтва чи хвороби під час виконання службових, професійних і трудових обов'язків 31
3.8 Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів 32
3.8.1 Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів (загальні правові засади) 32
3.8.2 Депортовані та незаконно переміщені діти 33
3.9 Особи, які постраждали внаслідок руйнування греблі Каховської гідроелектростанції 34
3.10 Механізми, пов'язані зі шкодою довкіллю 35
3.11 Шкода культурним цінностям 38
4 ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РЕЄСТРИ 40
4.1 Вимоги до документування та доказові стандарти 40
4.1.1 Адміністративні процедури 40
4.1.2 Узгодження з міжнародними репараційними процедурами 41
4.2 Реєстри та бази даних 44
4.2.1 Різноманіття баз даних і реєстрів 44
4.2.2 Узгоджене використання реєстрів 45
5 МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ШКОДИ 49
5.1 Наскрізні питання 49
5.2 Шкода та втрати в масштабах країни 51
5.2.1 Оцінювання шкоди довкіллю 51

5.2.2 Культурні цінності ... 53
5.2.3 Вимоги держави Україна про відшкодування ... 55
6 ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТА РЕПАРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО І ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ... 57
6.1 Кримінально-правова та кримінальна процесуальна база ... 57
6.1.1 Ефективне розслідування злочинів, що належать до масових злодіянь, воєнних злочинів і злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, та притягнення до відповідальності за них ... 57
6.2 Допомога потерпілим у зв'язку з кримінальним провадженням та інші відповідні заходи ... 60
6.2.1 Права та статус потерпілих у кримінальному провадженні ... 60
6.2.2 Механізм підтримки в межах кримінального провадження ... 62
6.2.3 Підтримка потерпілих від СНПК та інші механізми, пов'язані з кримінальним правосуддям і процесуальними засобами правового захисту ... 64
6.3 Цивільні та інші судові засоби правового захисту для отримання компенсації від Російської Федерації ... 66
6.3.1 Позови проти України ... 66
6.3.2 Позови проти Російської Федерації ... 67
6.4 Безоплатна правнича допомога та інша правова допомога ... 68
7 ПОСТРАЖДАЛІ ОСОБИ, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛИХ ... 71
7.1 Підхід, орієнтований на постраждалих ... 71
7.2 Роль громадянського суспільства та неурядових організацій у національних механізмах України ... 72
8 ВИСНОВКИ ... 76
ДОДАТОК 1 СТРУКТУРОВАНИЙ ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДАЦІЙ ... 78

СКОРОЧЕННЯ

e-CMS – Електронна система управління кримінальними провадженнями

RD4U або Реєстр збитків – Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України

БРРЄ – Банк розвитку Ради Європи

Велика палата – Велика палата Європейського суду з прав людини

ДРРП – Державний реєстр речових прав на нерухоме майно

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК ООН – Компенсаційна комісія Організації Об'єднаних Націй

КМУ – Кабінет Міністрів України

Конвенція – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КЦППС – Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків

МГП – Міжнародне гуманітарне право

Механізм підтримки потерпілих і свідків – Механізм підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів (далі – «МППС»)

МКС – Міжнародний кримінальний суд

МС ООН – Міжнародний суд ООН

ОГП – Офіс Генерального прокурора

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОПУ – Органи прокуратури України

Реєстр потерпілих – Національний реєстр потерпілих від воєнних злочинів

СНПК – Сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом

СОП – Стандартні операційні процедури

ТОТ – Тимчасово окуповані території

РЕЗЮМЕ

У цьому експертному звіті розглядається розвиток внутрішньодержавної системи індивідуальних заходів і механізмів компенсаційного характеру та інших форм підтримки, а також процесуальних і пов'язаних із ними засобів правового захисту, запроваджених Україною для цивільних осіб, які постраждали від нинішнього етапу агресії Російської Федерації проти України, що загострилася 24 лютого 2022 року (далі — російська агресія). У звіті також визначено напрями подальшого розвитку цієї системи.

Цей експертний звіт спирається на попередній звіт, підготовлений у листопаді 2023 року (далі — «Звіт 1.0» і «Звіт 2.0» відповідно), продовжує його підхід і розвиває його висновки та рекомендації. У ньому відображено подальше розширення системної підтримки цивільних осіб органами влади України, проаналізовано досягнуті поліпшення та визначено прогалини й недоліки, що залишаються. Звіт містить системний аналіз виконання Україною обов'язку забезпечувати всі можливі за цих обставин заходи для відновлення прав і допомогу, спрямовану на полегшення наслідків шкоди, завданої окремим цивільним особам, та інших негативних наслідків, пов'язаних із російською агресією. У ньому також розглядаються зобов'язання щодо невідкладних процесуальних засобів правового захисту та відповідних заходів відновлення прав.

Звіт 2.0 охоплює зміни, що відбулися від часу підготовки Звіту 1.0 до 1 липня 2026 року, а подекуди — і пізніші події. У ньому повторно оцінено актуальність попередніх висновків, оновлено їх і запропоновано подальші та нові рекомендації. Основні оцінки, міркування та пропоновані дії докладніше викладено в переліку рекомендацій, що додається.

Загалом Звіт 2.0 повторює структуру Звіту 1.0. Якщо викладені в попередньому звіті міркування залишаються актуальними, їх збережено без зайвого повторення. Для забезпечення зв'язку між двома звітами та зручності посилань збережено однакову структуру, зокрема нумерацію розділів. Загальні посилання на Звіт 1.0, у яких не зазначено конкретного розділу, слід розглядати з урахуванням відповідних частин того звіту. Водночас до Звіту 2.0 додано підрозділи про нові напрями підтримки, механізми й засоби правового захисту. При цьому відповідність між наявними розділами двох звітів не змінено.

Підготовку звіту завершено після консультацій з основними заінтересованими сторонами, яким було надано початковий проєкт. Крім письмових коментарів, представники більшості відповідних державних органів обговорили звіт із консультантом і командами проєктів під час низки онлайн-зустрічей у другій половині червня 2026 року.

1 ВСТУП

У цьому експертному звіті розглядається внутрішньодержавна система індивідуальних заходів і механізмів компенсаційного характеру та інших форм підтримки, а також процесуальних і пов'язаних із ними засобів правового захисту, запроваджених Україною для цивільних осіб, які постраждали від нинішнього етапу агресії Російської Федерації проти України, що загострилася 24 лютого 2022 року. У звіті також наводяться міркування щодо подальшого розвитку цієї системи. Окрім масштабів і видів шкоди та інших наслідків, які потребують реагування, у звіті враховується відповідний часовий період, визначений у Резолюції CM/Res(2023)3 про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, а також в інших відповідних документах Ради Європи, що закладають подальшу систему інструментів репарацій і відповідальності[1]. У звіті чітко розмежовано допомогу, яку Україна надає для полегшення становища постраждалих, та відповідальність Російської Федерації, включно з пов'язаними з нею зобов'язаннями щодо забезпечення повних репарацій.

Цей звіт спирається на попередній звіт від листопада 2023 року (Звіт 1.0), продовжує його підхід і враховує його висновки та рекомендації, а також подальші зміни. Звіт 2.0 охоплює зміни до 1 липня 2026 року, а в окремих випадках — і пізніші події[2]. У ньому перевірено актуальність попередніх висновків та оновлено їх за потреби.

Як і Звіт 1.0, цей звіт покликаний допомогти органам влади України надалі забезпечувати відновлення прав і засоби правового захисту з урахуванням потреб постраждалих відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практики Європейського суду з прав людини, практики та рекомендацій Комітету Міністрів, а також міжнародного гуманітарного і звичаєвого міжнародного права. Основи міжнародно-правового регулювання, відповідні стандарти й обставини, специфічні для російської агресії, викладено у відповідній частині Звіту 1.0. Звіт 1.0 було підготовлено й представлено до створення Міжнародного Реєстру збитків для України (далі - RD4U або Реєстр) або на початкових етапах його створення. Нині відповідні форми заяв, правила та інші документи вже доступні, а Реєстр повністю функціонує. Тому Звіт 2.0 зосереджується на рекомендаціях щодо подальшого розвитку внутрішньодержавних механізмів і заходів підтримки, а не на прогнозуванні практичних особливостей роботи Реєстру.

---

[1] Див. також Конвенцію про створення Міжнародної компенсаційної комісії для України; Угоду між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, CM/Del/Dec(2025)1532/2.3. Щодо часових меж: звіт, відповідно, охоплює широкомасштабне військове вторгнення й період із 24 лютого 2022 року. У звіті не наведено незалежних висновків щодо правової кваліфікації порушень міжнародного гуманітарного права чи міжнародного права прав людини – ані в широкому масштабі, ані стосовно окремих інцидентів, спричинених військовою агресією Російської Федерації проти України. Основну увагу в документі приділено введеним Україною заходам та механізмам надання допомоги, орієнтованим на людей / окремих постраждалих осіб. Звіт і наведені в ньому оцінки не є остаточними, оскільки ситуація в Україні та міжнародний контекст, особливо щодо репарацій, швидко й постійно змінюються.

[2] Сюди належить і найновіша зміна структури Уряду України. Див. постанову КМУ № 963 від 17 липня 2026 року, яка стосується низки профільних міністерств, відповідальних за розглядувані механізми або їх упровадження. У Звіті 2.0 не лише зазначаються ці зміни, а й називаються міністерства відповідно до їхніх фактичних функцій та найменувань у відповідні періоди.

Загалом Звіт 2.0 повторює структуру Звіту 1.0. Якщо викладені в попередньому звіті міркування залишаються актуальними, їх збережено без докладного повторення. Для забезпечення послідовності та зручності посилань збережено однакову структуру, зокрема нумерацію розділів. Загальні посилання на Звіт 1.0, у яких не зазначено конкретного розділу, слід читати як посилання на відповідні частини того звіту. Додаткові підрозділи присвячено новим напрямам підтримки, механізмам і засобам правового захисту[3].

У Звіті 2.0 уточнено формулювання щодо шкоди, пов'язаної з російською агресією. Ідеться про шкоду, завдану внаслідок бойових дій або інших дій чи бездіяльності органів влади Російської Федерації, її збройних сил і відповідних осіб. Як пояснюється у звіті, це розмежування важливе для встановлення причинно-наслідкових зв'язків із міжнародно-протиправними діяннями, зокрема діяннями, що становлять елементи злочину агресії або зумовлюють загальну відповідальність держави за агресію. Крім того, у звіті засоби правового захисту й заходи допомоги відмежовано від невідкладних позитивних зобов'язань щодо захисту життя та інших прав, наприклад шляхом евакуації чи невідкладного медичного втручання. Їх також відмежовано від інших заходів, необхідних у відповідь на наслідки воєнних дій та інші небезпеки, пов'язані з російською агресією.

У Звіті 2.0 послідовніше застосовано словосполучення «заходи й механізми компенсаційного характеру та інші заходи й механізми підтримки», спеціально запропоноване у Звіті 1.0. Цей нюанс у формулюванні, зокрема використання прикметника «компенсаційного» замість іменника «компенсація» та поняття «підтримка» для передачі значення relief (або alleviating), указує на переважно частковий і проміжний характер підтримки, яку надають на внутрішньодержавному рівні. У звіті також використовуються комплексні поняття «репарація» та «програма репарацій і допомоги». Вони охоплюють різні форми, визнані міжнародно-правовими нормами: реституцію, компенсацію, реабілітацію, сатисфакцію та гарантії неповторення[4]. Водночас ці формулювання враховують масштаби й характер злодіянь, кількість постраждалих осіб, види шкоди та втрат, а також неможливість для України за нинішніх обставин негайно забезпечити повне відновлення прав. Це не скасовує обов'язку України докладати зусиль для створення національних програм репарацій та іншої допомоги.[5]

Рекомендації звіту адресовано відповідним органам влади України, зокрема, залежно від питання, органам законодавчої та виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, органам та установам, включно з військовими адміністраціями. Організації громадянського суспільства, міжнародні партнери й інші заінтересовані сторони, які беруть участь у

[3] Див., зокрема, підрозділи 3.1.2 «Житлові ваучери для внутрішньо переміщених осіб у межах механізму єВідновлення» і 6.4 «Безоплатна правнича допомога та інша правнича допомога».

[4] Див. розділ IX, зокрема пункти 18–23 «Основних принципів та керівних положень щодо права осіб, постраждалих від грубих порушень міжнародного права прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, на засоби правового захисту та відшкодування шкоди», які, за формулюванням вихідного звіту, Генеральна Асамблея ООН ухвалила у 2006 році (далі – «Основні принципи та керівні положення ООН»). У формі множини термін «репарації» відповідно позначає репарації в контексті міжнародної відповідальності та/або охоплює їхній загальний обсяг, що включає внутрішньодержавний і міжнародний складники.

[5] Див., зокрема, пункт 16 Основних принципів та керівних положень ООН: «Держави повинні докладати зусиль для створення національних програм репарацій та іншої допомоги постраждалим особам у випадках, коли сторони, відповідальні за завдану шкоду, не можуть або не бажають виконувати свої зобов'язання».

розробленні та наданні заходів і механізмів підтримки або цікавляться питаннями репарацій загалом, також заохочуються враховувати ці рекомендації та адаптувати їх до своїх потреб.

Аналіз ґрунтується на поглибленому кабінетному дослідженні й оцінюванні первинного та вторинного законодавства, відповідних документів державної політики, а також різноманітних додаткових матеріалів та інформації, зокрема доступних онлайн. Цей експертний звіт підготував міжнародний консультант Ерік Сванідзе (Erik Svanidze) в межах проєктів співробітництва Ради Європи «Удосконалення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні»[6] та «Зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції України – Фаза II». Проєкти реалізуються в межах Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова».

Підготовку звіту завершено після консультацій з основними заінтересованими сторонами, яким було надано початковий проєкт. Крім письмових коментарів, представники більшості відповідних державних органів, інституції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та організацій громадянського суспільства обговорили звіт із консультантом і командами проєктів під час низки онлайн-зустрічей у другій половині червня 2026 року.

[6] На завершальному етапі аналізу й дослідження підготовці частин звіту про окремі заходи компенсаційного характеру та іншої підтримки (підрозділи 3.1–3.8) сприяли раніше надані письмові матеріали національних консультантів, залучених до цього проєкту.

2 ЗАГАЛЬНІ МІРКУВАННЯ

Основна мета заходів підтримки та системи невідкладних компенсаційних та інших заходів допомоги[7], передбачених для осіб, які постраждали від російської агресії, полягає в полегшенні їхнього становища та задоволенні невідкладних гуманітарних потреб. Для цього органи влади України не зобов'язані обґрунтовувати конкретні міжнародно-протиправні діяння та відповідні причинно-наслідкові зв'язки із завданою шкодою на підставі норм *jus in bello* та відповідних норм права прав людини[8].

Закони й подальші підзаконні акти, якими встановлено розглядувані внутрішньодержавні механізми, і далі посилаються на агресію (або збройну чи військову агресію) та використовують різноманітну термінологію. Хоча в новіших ключових законодавчих актах формулювання стали послідовнішими й переважно йдеться про «збройну агресію Російської Федерації», зауваження щодо основних понять, застосовуваних у цьому контексті, залишаються актуальними. Зокрема, вони стосуються законодавчої техніки й формулювань, якими описують причинно-наслідкові зв'язки між завданою шкодою та міжнародно-протиправними діяннями, злочинами й Російською Федерацією, яким ця шкода приписується[9].

Окрім міркувань, пов'язаних із правовою визначеністю, на внутрішньодержавному рівні це не створює безпосередніх труднощів. Проте під час пошуку відшкодування на міжнародному рівні необхідно уточнити відповідний підхід і внутрішньодержавні очікування щодо безпосереднього застосування імперативного загального принципу, за яким акти агресії породжують обов'язок надати повні репарації. Крім того, відповідна внутрішньодержавна правова база має враховувати подальший розвиток міжнародних інструментів, зокрема інструментів Ради Європи, а також компенсаційних і судових механізмів, з огляду на те, що RD4U вже повністю функціонує[10].

---

[7] Див. Вступ до цього звіту вище та відповідні зауваження з подальшими посиланнями у виносках 4 і 5 вище.

[8] Як зазначено у Звіті 1.0, Україна не несе відповідальності за основні порушення міжнародного права прав людини або серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (МГП) і не зв'язана зобов'язаннями, заснованими на відповідальності держави, щодо надання повних (всеохопних) репарацій, які належать до відповідальності Російської Федерації.

[9] Див., зокрема, Закон № 4067-IX від 20 листопада 2024 року «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій»; Закон № 4071-IX від 20 листопада 2024 року «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». У першому законі вжито словосполучення «пов'язаного із», тоді як у другому — «внаслідок», без пояснення суті цієї відмінності та її конкретних наслідків. Принципи приписування діянь і встановлення причинного зв'язку залежать від правової природи порушень, підстав відповідальності та відповідних суб'єктів. Докладніші особливості й міркування наведено в аналізі формулювання «в зоні воєнних дій і збройних конфліктів» та в детальнішому огляді міжнародних стандартів у підрозділі 3.8 Звіту 1.0. Щодо розвитку відповідних законодавчих положень див. відповідний підрозділ цього звіту нижче.

[10] На додаток до підрозділу 4.1.2 та інших міркувань щодо RD4U, його роботи й відповідних документів, викладених далі в цьому звіті, див. Конвенцію про створення Міжнародної компенсаційної комісії для України, а також Угоду між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, CM/Del/Dec(2025)1532/2.3.

У цьому контексті залишаються актуальними попередні рекомендації щодо: імперативного обов'язку держави-агресора надати повні репарації відповідно до *jus ad bellum*; більш диференційованого підходу до обґрунтування конкретних міжнародно-протиправних діянь на підставі *jus in bello* та відповідних норм права прав людини; узгодженої систематизації та підготовки заяв від імені органів влади України; а також вироблення послідовного підходу як складової загальної внутрішньодержавної політики щодо репарацій. Ці питання потребують подальшого акцентування в наведеній нижче рекомендації.

Рекомендація 1. Удосконалити внутрішньодержавну правову базу, механізми індивідуальної та іншої підтримки й засоби правового захисту шляхом збалансованого коригування ключових положень, вимог до доказів і правил обґрунтування з урахуванням невідкладного характеру внутрішньодержавної допомоги. Це має забезпечити придатність відповідних положень і правил для поточних міжнародних репараційних процедур на основі даних, що містяться у Міжнародному Реєстрі збитків для України, та подальших процедур, пов'язаних із діяльністю Міжнародної компенсаційної комісії для України, та інших можливих міжнародних репараційних процедур. Особливу увагу слід приділити міжнародно-протиправним діянням, причинно-наслідковим зв'язкам між цими діяннями та завданою шкодою, а також доведенню факту заподіяння даної шкоди з боку Російської Федерації та/або відповідних її представників.

3 ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ ТА ІНШІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ

3.1 єВідновлення та інші заходи відновлення прав, пов'язані переважно із житлом

Масштаби безпосереднього руйнування житла та пошкодження житлової інфраструктури внаслідок воєнних атак і російської агресії, що позбавляють людей можливості користуватися своїм житлом і мирно володіти майном[11], зумовили першочергову потребу полегшити безпосередні наслідки та забезпечити постраждалих житлом. Слід вітати прагнення органів влади України, попри фінансові та інші обмеження, розширювати систему відповідних заходів компенсаційного характеру та іншої житлової підтримки як за обсягом ресурсів, так і за спектром доступних заходів.

Окрім єВідновлення та пов'язаних із ним механізмів, розглянутих нижче, діють інші, вужчі або ситуативні інструменти, що полегшують житлові труднощі, прямо чи опосередковано спричинені російською агресією. До них, зокрема, належать: пільги для ВПО та мешканців прифронтових територій у межах ширшої програми єОселя, яка передбачає компенсацію 70% першого внеску та певних подальших витрат за загальною схемою пільгового іпотечного кредитування для придбання житла[12]; субсидії на оренду житла для ВПО; безоплатні місця тимчасового проживання для ВПО[13]; прямі грошові виплати власникам

[11] Як передбачено статтею 8 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до неї і підтверджено відповідною практикою ЄСПЛ, див., mutatis mutandis, зокрема: Kerimova and Others v. Russia, рішення від 3 травня 2011 року, заяви № 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 і 5684/05, пп. 286–305, зокрема щодо прав, яких безпосередньо стосується руйнування житла внаслідок повітряних ударів, із подальшими посиланнями; Georgia v. Russia (II), рішення Великої палати від 21 січня 2021 року, заява № 38263/08, пп. 194–222, зокрема щодо співвідношення з міжнародним гуманітарним правом, переміщення та деяких інших питань, із подальшими посиланнями.

[12] За програмою «єОселя» з урахуванням змін, внесених постановою КМУ № 998 від 13 серпня 2025 року, для зазначеної категорії осіб, постраждалих від агресії, які не мають житла, крім житла на тимчасово окупованих територіях і в прифронтових районах, передбачено компенсацію 70% першого внеску — щонайбільше 460 000 грн з огляду на обмеження загальної вартості житла та площі на особу. Крім того, передбачено 40 000 грн на витрати з оформлення кредиту та компенсацію 70% подальших щомісячних платежів за кредитом — загалом до 150 000 грн протягом першого року іпотеки. Цивільні особи, які постраждали від російської агресії, особи з інвалідністю внаслідок війни, сім'ї померлих або загиблих ветеранів війни, визначені статтею 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та сім'ї померлих або загиблих Захисників і Захисниць України можуть завдяки субсидіям із державного бюджету отримати пільгову ставку іпотечного кредиту: 3% річних протягом перших десяти років і 6% річних протягом наступного періоду, у межах строку до десяти років. Для ВПО відповідні ставки становлять 7% і 10%. Крім того, ВПО можуть поєднувати цей механізм із використанням житлових ваучерів або залучати ваучер як власний внесок; див. підрозділ 3.1.2 нижче. Найновіші зміни до програми стосувалися обмеження вартості житла, щоб виключити її використання для придбання дорогої нерухомості, та зменшення середнього розміру кредиту з 4–5 млн до 1,9–2,0 млн грн для розширення доступу більшої кількості осіб і сімей, насамперед тих, хто найбільше потребує допомоги. Див. постанову КМУ № 794 від 17 червня 2026 року.

[13] Постановою КМУ № 930 від 1 вересня 2023 року, з урахуванням подальших змін, урегульовано єдину систему місць тимчасового проживання. Для них визначено мінімальну житлову площу на особу — зазвичай 6 м² у стандартних кімнатах або щонайменше 4,5 м² в об'єктах спеціалізованого типу, — а також вимоги щодо опалення, питної води, електропостачання, вентиляції, належних санітарних умов, зокрема душових, туалетів і пралень, та іншої інфраструктури, включно зі спільними приміщеннями. Останні зміни до нормативного регулювання стосувалися початкового моніторингу цих місць за участю громадянського суспільства й міжнародних організацій. Об'єкти включають до переліку, який формують обласні (або військові)

житла, які безоплатно розміщують ВПО за соціальною програмою «Прихисток», а також щомісячна цільова грошова допомога ВПО[14]; транзитні центри, що забезпечують тимчасове розміщення евакуйованих із прифронтових районів на строк до 3–7 днів[15]. Одноразова грошова допомога в розмірі 19 400 грн на домогосподарство для придбання твердого палива сім'ями в прифронтових районах також допомагає пом'якшити наслідки агресії. Її запровадили у 2025 році у відповідь на посилення атак на енергетичну інфраструктуру[16].

Потребу в узгодженому управлінні різними заходами житлової підтримки та відповідною інфраструктурою покликана задовольнити Інформаційно-аналітична система (реєстр) об'єктів нерухомого майна для забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом[17]. Цю інформаційну систему розробляють, зокрема для забезпечення її сумісності з іншими інформаційно-комунікаційними системами[18]. Очікується, що вона почне працювати пізніше у 2026 році[19].

Попри залучення загальних і цільових бюджетних ресурсів[20], а також інших ресурсів, зокрема за підтримки міжнародних партнерів[21], для єВідновлення, пов'язаних із ним механізмів та інших житлових ініціатив[22], масштаби пошкодження і знищення майна внаслідок російської агресії[23], її далекосяжні наслідки та загальні витрати закономірно обмежують можливості відповідних репараційних ініціатив. Особливо гострою

адміністрації й узагальнює профільне міністерство. Донедавна ним було Міністерство розвитку громад та територій України, яке після зміни структури Уряду в липні 2026 року розділили на Міністерство у справах громад, територій та внутрішньо переміщених осіб України і Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України.

[14] Постанова КМУ № 332 від 20 березня 2022 року; див. підрозділ 3.2 цього звіту

[15] Як передбачено відповідним нормативним регулюванням зі змінами, внесеними постановою КМУ № 1307 від 10 жовтня 2025 року.

[16] Постанова КМУ № 985 від 13 серпня 2025 року.

[17] Постанова КМУ № 894 від 16 липня 2025 року.

[18] Зокрема, із базою даних із інформацією про пошкодження, оцінку та допомогу (Shelter Information Damage Assessment & Response Database, SIDAR), що містить інформацію для оцінювання шкоди житлу й реагування на неї, та іншими пов'язаними інструментами.

[19] Див. також зміни до основного законодавства щодо фондів житла, призначеного для тимчасового проживання ВПО, внесені Законом № 3446-IX від 8 листопада 2023 року.

[20] Закон України № 4695-IX «Про Державний бюджет України на 2026 рік»: у його статті 25 визначено відповідні видатки в межах Фонду ліквідації наслідків збройної агресії; див. також додаток 3 щодо співпраці. Для військовослужбовців, членів їхніх сімей та учасників бойових дій передбачено численні заходи житлової підтримки, обсяг яких зі зрозумілих причин більший порівняно із заходами для цивільних осіб. Однак ці заходи не входять до предмета цього звіту.

[21] Зокрема, за підтримки Банку розвитку Ради Європи (CEB) у межах проєкту «HOME: компенсація за знищене житло», а також Угоди про фінансування проєкту ремонту житла для розширення можливостей людей (Housing Repair for People Empowerment Project, HOPE) тощо.

[22] Діють численні програми й проєкти, зокрема запроваджені місцевими органами влади та органами самоврядування. Наприклад, програма «Підтримка киян — Захисників та Захисниць України», доступна ветеранам, передбачає до 500 000 грн, зокрема для пристосування житла до індивідуальних потреб.

[23] За даними П'ятої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (Rapid Damage and Needs Assessment, RDNA5), станом на 31 грудня 2025 року пошкоджено або зруйновано 14% житла, що торкнулося понад трьох мільйонів домогосподарств. Станом на червень 2026 року в Державному реєстрі пошкодженого та знищеного майна було обліковано понад 342 000 об'єктів, пошкоджених або знищених унаслідок російської агресії. Майже 300 000 із них — житлові будівлі. Дата звернення: 20 липня 2026 року.

залишається ситуація ВПО, зокрема через недостатню місткість місць колективного проживання та незадовільні умови в них, а також особливі потреби вразливих груп.

Нещодавно ухвалений Закон № 4924-IX[24] передбачає створення єдиної інтерактивної платформи перевірених об'єктів нерухомості, доступних для розміщення ВПО. Крім того, складність системи житлової підтримки зумовила включення відповідного напряму роботи до Плану для Ukraine Facility. Вона також спонукала до розроблення комплексного інструмента формування та координації державної політики, який, серед іншого, окремо охоплюватиме потреби ВПО та інших вразливих груп[25].

3.1.1 Компенсація за пошкоджене та знищене житло (єВідновлення)

Закон № 2923-IX, який визначає умови й порядок надання компенсації за пошкодження або знищення житла внаслідок російської агресії, від запровадження відповідного адміністративного механізму у 2023 році залишається його основною законодавчою підставою[26]. Закон зберігає ті самі форми компенсації — виплати на ремонт і житлові сертифікати, — основні процедури та інституційну структуру. До неї належать комісії з розгляду питань щодо надання компенсації[27], які утворюють органи місцевого самоврядування. Комісії організовують процес оцінювання та ухвалюють рішення за заявами.

Протягом періоду, який охоплює цей звіт, загальну відповідальність за реалізацію механізму несло Міністерство розвитку громад та територій України (далі — «Мінрозвитку»)[28]. Механізм і надалі доступний фізичним особам — громадянам України, які є власниками пошкодженого або знищеного майна, а також їхнім спадкоємцям. Він охоплює пошкодження або знищення майна, що сталися починаючи з 24 лютого 2022 року.

У 2023–2024 роках до Закону внесено кілька змін, які, зокрема, стосуються питань, порушених у Звіті 1.0. Вони:

- уточнили визначення об'єктів нерухомого майна, за які може надаватися компенсація, включно з господарськими будівлями та спорудами;
- поширили право на першочергове отримання компенсації, зокрема на внутрішньо переміщених осіб, визначених відповідно до актів Кабінету Міністрів України;

[24] Див. підрозділ 3.2 цього звіту нижче.

[25] Цей інструмент розробляють за підтримки міжнародних партнерів, зокрема Ради Європи. Див. інформацію Ради Європи про підтримку розроблення державної житлової політики України.

[26] Згідно з даними, опублікованими на вебсайті Мінрозвитку станом на 10 липня 2026 року, 231 681 українська сім'я вже отримала компенсацію за пошкоджене та знищене житло за державною програмою «єВідновлення» на загальну суму майже 119,1 млрд грн.

[27] Вимоги до складу комісій збережено. Комісія складається щонайменше з п'яти осіб. До її складу входять представники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, експерти, фахівці з обстеження, архітектори, а також представники міжнародних і громадських організацій. Щонайменше 30% складу відведено представникам громадськості, яких висувають засоби масової інформації, неурядові організації та фізичні особи.

[28] Після зміни структури Уряду України у 2024 році Мінрозвитку зберігало відповідні повноваження до 17 липня 2026 року. Після подальшої реорганізації відповідно до постанови КМУ № 963 від 17 липня 2026 року його перетворено на Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України.

- уточнили повноваження органів місцевого самоврядування щодо фінансування, планування та деяких інших питань;
- скоригували реєстраційні й нотаріальні процедури та запровадили інші поліпшення.

Подальші законодавчі зміни також сприяли вдосконаленню механізму. Зокрема, до Земельного кодексу України внесено зміни щодо окремих випадків безоплатної передачі земельних ділянок у власність колишнім власникам знищеної нерухомості[29].

Підзаконне регулювання також розвивалося шляхом внесення змін до відповідних постанов Кабінету Міністрів України (КМУ) та наказів міністерств[30]. Ці зміни спрямовані на підвищення доступності й загальної ефективності механізму. Основні зміни, спрямовані на усунення недоліків, визначених у Звіті 1.0, охоплюють:

- **Співвласність:** заходи для подолання труднощів, що виникають, коли співвласники недоступні або не відповідають на звернення[31].
- **Повторне подання заяв:** можливість повторно звернутися по компенсацію або її невиплачений залишок, якщо відповідну процедуру було припинено[32].
- **Дистанційне обстеження:** спрощення вимог і уточнення технічних параметрів дистанційного обстеження, зокрема можливість використання супутникових технологій та інших технічних рішень[33].

Попри ці вдосконалення, процедуру дистанційного обстеження та критерії ухвалення рішень за його результатами необхідно деталізувати й надалі, зокрема для забезпечення єдиної практики застосування.

Найсуттєвіші вдосконалення механізму пов'язані з розвитком його інформаційно-технологічної інфраструктури[34]. Відповідні системи використовуються для опрацювання заяв, проведення технічного обстеження та інших перевірок, зокрема автоматичного формування актів, розрахунку шкоди, ухвалення рішень і супроводу окремих справ. Вони також забезпечують здійснення інших етапів процедури, включно з переданням на користь

[29] Зміни внесено Законом № 4625-IX від 8 жовтня 2025 року. Вони стосуються нерухомості загалом, зокрема й категорій об'єктів, охоплених відповідним механізмом.

[30] Постанова КМУ № 381 від 21 квітня 2023 року, якою затверджено порядок надання компенсації за пошкоджене нерухоме майно з використанням електронної публічної послуги «єВідновлення»; постанова КМУ № 516 від 19 травня 2023 року щодо типового положення про комісію з розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна; постанова КМУ № 600 від 30 травня 2023 року щодо адміністративної процедури надання компенсації за знищене житло.

[31] Постанова КМУ № 1525 від 26 листопада 2025 року.

[32] Постанова КМУ № 802 від 7 липня 2025 року.

[33] Постанова КМУ № 1347 від 22 жовтня 2025 року. Спрощення вимог до точності, кількості й технічних характеристик зображень та інших параметрів, а також можливість використання супутникових технологій та інших технічних рішень полегшили застосування механізму єВідновлення до житлових об'єктів незалежно від їхнього розташування на територіях, де доступний цей механізм, зокрема в прифронтових районах. Останні зміни в цій сфері також передбачають залучення Служби безпеки України, Збройних Сил України та інших органів до перевірки результатів. Див. також постанову КМУ № 511 від 22 квітня 2026 року.

[34] Серед іншого, ці вдосконалення значно зменшили труднощі, пов'язані з виконанням вимоги надати докази права власності на пошкоджене або знищене майно.

держави Україна або, залежно від обставин, відповідних органів місцевого самоврядування права вимоги до Російської Федерації щодо компенсації за ту саму шкоду.

Нині єВідновлення функціонує як електронна публічна послуга, що надається через Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та платформу Дія. Ці системи утворюють спільне цифрове рішення, яке забезпечує автоматичну взаємодію та інтеграцію з Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва та іншими базами даних[35].

Основні параметри індивідуальної компенсації[36] та граничні суми відшкодування витрат на ремонт або будівництво пошкодженого чи знищеного житла, а також обмеження щодо житлових сертифікатів залишилися незмінними. Гранична сума компенсації за нескладний поточний ремонт становить 200 000 грн. Для капітального ремонту квартир вона становить 350 000 грн, а для приватних будинків — 500 000 грн. У разі компенсації за знищені квартири й приватні будинки шляхом видачі житлових сертифікатів, як і раніше, застосовуються обмеження за площею — відповідно 150 і 200 кв. м.[37]

Водночас підзаконне регулювання адаптували до економічних та пов'язаних із ними змін. Зокрема, скориговано регіональні коефіцієнти й вартість будівельних матеріалів, послуг і робіт[38]. Також передбачено спеціальні положення щодо житла, яке має статус об'єкта культурної або археологічної спадщини[39].

Міркування та конкретні рекомендації, викладені у Звіті 1.0, залишаються актуальними. Вони стосуються можливості надання індивідуальної компенсації та реалізації масштабніших проєктів відновлення довкілля; компенсації за шкоду сільськогосподарським землям; надання пріоритету іншим групам, наприклад особам, постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК); поступового поширення механізму на власників майна, які не є громадянами України; подальшого продовження строку подання заяв; спрощення альтернативного підтвердження права власності на підставі паперових документів; а також удосконалення методів роботи, процедур і спроможності відповідних комісій.

Водночас для подальшого підвищення ефективності механізму доцільно розглянути такі заходи:

Рекомендація 1. Полегшити доступ спадкоємців до компенсації за знищене житло. Органи публічної влади, відповідальні за ведення відповідного реєстру речових прав і процедури надання компенсації, мають забезпечити наявність у реєстрі інформації, необхідної для

[35] Адміністрування цих систем, їхнє технічне забезпечення та подальший розвиток здійснює Міністерство цифрової трансформації України.

[36] Формули передбачають обґрунтоване з огляду на обставини коригування з урахуванням розташування та площі майна, кількості кімнат, року побудови й вартості необхідних робіт.

[37] Власники приватних будинків можуть обрати виплату коштів на відповідний ремонт замість отримання житлового сертифіката.

[38] Див. у цьому зв'язку постанову КМУ № 296 від 14 березня 2025 року.

[39] Постанова КМУ № 1237 від 1 жовтня 2025 року, з подальшими змінами.

підтвердження майнових прав, уточнити правила спадкування житлових сертифікатів і визначити чітку процедуру для спадкоємців, які обирають компенсацію для будівництва нового житла. Процедура має охоплювати основні етапи процесу, включно з остаточною перевіркою відбудованого об'єкта.

Рекомендація 2. Уточнити умови надання компенсації новим власникам, які набули майно після його знищення внаслідок російської агресії. Орган публічної влади, відповідальний за адміністрування механізму компенсації, має встановити чіткі правила щодо того, чи можуть такі власники отримувати компенсацію та за яких умов, зокрема в разі переходу права власності внаслідок відповідних ринкових операцій.

Рекомендація 3. Визначити чіткі правила щодо права на компенсацію в разі подальшого знищення житла, придбаного за житловим сертифікатом, виданим у межах механізму єВідновлення.

Рекомендація 4. Поширити спеціальні житлові механізми компенсації на наймачів державного та муніципального (комунального) житла. Орган публічної влади, відповідальний за відповідне житлове та компенсаційне регулювання, має визначити критерії відповідності умовам і процедури надання такої компенсації.

Рекомендація 5. Забезпечити можливість опрацювання інформаційними системами заяв про відшкодування витрат на ремонт пошкодженого житла, який власники вже здійснили власним коштом. Орган публічної влади, відповідальний за адміністрування механізму єВідновлення, має забезпечити практичне впровадження відповідних законодавчих і підзаконних змін у функціональність системи.

3.1.2 Житлові ваучери для внутрішньо переміщених осіб у межах механізму єВідновлення

Механізм допомоги у вирішенні житлових питань для окремих категорій внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є одним із напрямів, створених на основі єВідновлення. Цей цільовий, але важливий адміністративний інструмент підтримки[40] поширюється на ВПО, які проживали на тимчасово окупованих територіях і відповідають додатковим критеріям. Для отримання допомоги ані самі заявники, ані члени їхніх сімей (чоловік або дружина та діти) не повинні мати житла в регіонах України, які не належать до прифронтових або прилеглих до них територій[41]. Крім того, вони не повинні раніше отримувати від органів влади житло для постійного проживання.

На цьому етапі механізм доступний лише двом категоріям ВПО: учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни. Важливо також, що часові межі механізму охоплюють період російської агресії, який розпочався у 2014 році, тобто ще до лютого 2022 року.

Механізм передбачає значну одноразову допомогу для задоволення житлових потреб отримувачів. Особи, які відповідають установленим критеріям, отримують житловий ваучер фіксованим номіналом 2 млн грн. На фінансування механізму передбачено 15 млрд грн

[40] Механізм запроваджено постановою КМУ № 1176 від 22 вересня 2025 року.

[41] Виняток становлять об'єкти нерухомості, забезпечені іпотекою, за якою кредит ще не погашено.

бюджетних коштів[42]. Останні зміни стосуються узгодження механізму з програмою єОселя щодо використання житлових сертифікатів[43].

З погляду ефективності важливо, що механізм побудовано на основі підходів і технічних рішень, уже застосовуваних у межах єВідновлення. Це стосується як інформаційних систем, так і використання вже створених комісій[44]. Відповідність заявників установленим критеріям можна перевіряти за допомогою взаємодії відповідних електронних реєстрів через Дію[45]. Такий підхід дає змогу використовувати наявну інфраструктуру, замість того щоб створювати окрему систему для адміністрування допомоги.

Для подальшого вдосконалення механізму доцільно розглянути такі заходи:

Рекомендація 1. Посилити індивідуальний підхід до визначення розміру допомоги. Орган публічної влади, відповідальний за адміністрування механізму, має передбачити можливість коригування обсягу фінансування з урахуванням основних показників фактичних житлових потреб отримувачів.

Рекомендація 2. Розширити коло категорій, які мають право на допомогу, зокрема включити осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), та інших найбільш уразливих осіб.

Рекомендація 3. Створити єдину систему обліку шкоди та витрат, пов'язаних із російською агресією, і забезпечити її регулярне оновлення. Орган публічної влади, відповідальний за координацію відповідних компенсаційних механізмів та ведення відповідних інформаційних систем, має забезпечити облік вимог, право на які передано державі або органам місцевого самоврядування. Такий облік має містити дані про фактично завдану ВПО шкоду, зокрема основні характеристики втраченого житла й іншого майна, а також відомості про порушені права та відповідні збитки[46].

Єдина система має також охоплювати фактичні витрати, яких зазнали органи влади та фізичні особи в межах житлових, компенсаційних та інших заходів підтримки, пов'язаних із російською агресією. Орган, відповідальний за її ведення, має забезпечити автоматизоване внесення даних, включно з основними доказами завданої шкоди, підтвердними документами про витрати та документами про передання права вимоги. Система має враховувати дані й технічні рішення, що використовуються в межах механізму

[42] Закон України № 4695-IX «Про Державний бюджет України на 2026 рік».

[43] Див. виноску 12 вище.

[44] Відповідальні органи можуть також делегувати ці повноваження комісіям, утвореним для організації невідкладних робіт із ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель і споруд, відповідно до постанови КМУ № 473 від 19 квітня 2022 року.

[45] Окрім подання заяв через Дію, їх можна подавати через центри надання адміністративних послуг або нотаріусів.

[46] Часові чинники також мають значення для прийнятності відповідних вимог у межах RD4U та подальшого міжнародного механізму за участю Міжнародної компенсаційної комісії для України, юрисдикція яких охоплює період агресії після 24 лютого 2022 року.

RD4U, але охоплювати ширше коло видів шкоди та пов'язаних витрат, яких зазнали національні органи влади[47].

3.2 Внутрішньо переміщені особи

До набрання чинності 22 жовтня 2026 року новим Законом України № 4924-IX «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» правові засади визначення статусу внутрішньо переміщених осіб (ВПО), надання їм допомоги та відповідних процедур і надалі ґрунтуються на Законі України № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі — Закон про ВПО) та ключових постановах Кабінету Міністрів України (КМУ)[48].[49] Новий Закон узагальнює попередні законодавчі напрацювання та закладає основу для більш системного й довгострокового підходу. До його основних нововведень належать автоматичне визнання статусу ВПО без обов'язкової формальної реєстрації та електронне підтвердження цього статусу; оцінювання потреб та індивідуальний підхід до надання допомоги; визначення особливостей підтримки на всіх етапах — від евакуації до повернення та інтеграції. Закон також передбачає розвиток інформаційно-комунікаційної системи, зокрема створення персонального електронного кабінету ВПО, безпосередньо інтегрованого з державними реєстрами.

Загалом статус ВПО і надалі охоплює випадки переміщення, пов'язані з російською агресією до та після лютого 2022 року. Відповідна підтримка також доступна окремим категоріям осіб, які не є громадянами України[50]. Попередні зміни до законодавства поширили на ВПО загальнообов'язкове державне соціальне страхування та уточнили відповідні адміністративні процедури, зокрема порядок оскарження рішень. Період перебування за кордоном, протягом якого ВПО може зберігати свій статус безперервно, було збільшено з 60 до 90 днів, якщо триваліша відсутність не зумовлена поважними причинами. Гнучкіші правила перебування за кордоном можуть також сприяти поверненню громадян України, які шукали захисту за кордоном, зокрема в державах-членах ЄС.

Щомісячна допомога на проживання в розмірі 2 000 грн для дорослих і 3 000 грн для дітей та осіб з інвалідністю залишається регулярним заходом підтримки широкого кола ВПО[51]. У

[47] Відповідна база даних має враховувати механізм подання вимог до RD4U та пов'язані з ним інформаційно-технологічні рішення, але охоплювати ширше коло видів шкоди й відповідних витрат, яких зазнали національні органи влади. Див. підрозділ 4.2 цього звіту.

[48] Закон ухвалено 1 липня 2026 року та підписано 21 липня 2026 року. З огляду на часові межі Звіту 2.0, визначені у вступних розділах, цей звіт не містить детального аналізу нового Закону, зокрема всіх передбачених або окреслених ним заходів посиленого захисту, як-от заборони запроваджувати додаткові процедури для отримання соціальної та іншої допомоги й установлення вичерпного переліку підстав для виселення. Див. також вступні зауваження до підрозділу 3.1 цього звіту вище.

[49] Постанова КМУ № 509 від 1 жовтня 2014 року «Про облік внутрішньо переміщених осіб» та постанова КМУ № 332 від 20 березня 2022 року щодо допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам.

[50] На відміну від інших механізмів компенсаційного характеру, ця підтримка також доступна іноземцям та особам без громадянства, які законно перебувають в Україні й мають право на постійне проживання в Україні.

[51] До отримувачів належать ВПО з ТОТ або територій, де ведуться бойові дії; особи, житло яких знищено або визнано непридатним для проживання; а також діти, народжені в сім'ях ВПО. Граничний дохід на одного члена сім'ї ВПО становить чотири розміри прожиткового мінімуму (2595 грн станом на 2026 рік) для осіб, які втратили працездатність. Відповідно до параметрів державного бюджету на 2026 рік він наразі становить 10 380 грн.

2024–2025 роках правила її надання зазнали суттєвих змін[52]. З метою ефективнішого та справедливішого використання обмежених ресурсів допомогу перестали призначати безстроково й запровадили обов'язкову повторну перевірку права на неї кожні шість місяців, за винятком найбільш уразливих категорій. Зміни також передбачили вимоги щодо реєстрації працездатних отримувачів у службі зайнятості для пошуку роботи та врахування майнового стану. З огляду на розвиток інформаційної інфраструктури підтримки, зокрема Єдиної інформаційної бази даних про ВПО та взаємодії відповідних систем через Дію, така повторна перевірка видається пропорційною цілям, які вона має забезпечити.

Основні заходи компенсаційного характеру та централізованої допомоги ВПО в натуральній формі загалом залишаються незмінними, але поступово доповнюються новими механізмами. Серед них — житлові ваучери, а також розширення можливостей отримання субсидій та іншої житлової допомоги, зокрема в межах програми єОселя та інших житлових ініціатив[53]. ВПО також можуть скористатися програмами реабілітації та медичної допомоги, безоплатним харчуванням дітей у дошкільних, шкільних закладах і закладах професійної освіти, а також заходами зі сприяння працевлаштуванню, підприємництву та навчанню[54]. ВПО, особливо ті, які перебувають у вразливому становищі, можуть отримувати й разову допомогу, наприклад виплату 6 500 грн у межах програми «Зимова підтримка»[55].

Окрім платформи Дія, інформацію та консультації для ВПО надають вебсайти міністерств та інших державних установ, а також центри органів місцевого самоврядування. За потреби вони допомагають звернутися по медичну, психосоціальну та іншу відповідну допомогу.

Водночас залишаються значні труднощі з підтвердженням або зміною відомостей про народження, шлюб та інші факти цивільного стану й правового статусу, якщо відповідні події відбулися на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) або в прифронтових районах. Такі труднощі виникають навіть за наявності паперових свідоцтв, якщо немає доступної законної процедури поновлення чи підтвердження відповідних відомостей. Унаслідок цього людям часто доводиться проходити тривалі судові процедури, що створює значний тягар для заявників і збільшує навантаження на суди. Особливо складною залишається ситуація з ВПО, пов'язаними з Кримом. За даними, наданими під час консультацій для підготовки цього звіту, лише близько 57 000 жителів Криму зареєструвалися як ВПО, хоча вони можуть мати право й на інші, хоча й обмежені, механізми підтримки[56].

---

[52] Див. зміни до постанови КМУ № 332 від 20 березня 2022 року, внесені починаючи з другої половини 2023 року.

[53] Див. підрозділ 3.1 цього звіту вище.

[54] Прикладом допомоги, доступної ВПО та їхнім дітям, є програма «Муніципальна няня», передбачена постановою КМУ № 664 від 7 червня 2024 року з урахуванням особливостей воєнного стану. Вона передбачає щомісячні виплати до 8 000 грн на дитину віком до трьох років, а в місцевостях, де під час воєнного стану не працюють дитячі садки, — до шести років.

[55] Допомога охоплювала різні вразливі групи, зокрема дітей із сімей ВПО та ВПО з інвалідністю I групи. Див. постанову КМУ № 1433 від 5 листопада 2025 року.

[56] Див. також підрозділ 4.1.1 та відповідну рекомендацію далі в цьому звіті. Дані надав виконувач обов'язків Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим під час консультацій у межах підготовки цього звіту.

Очікується, що новий Закон, подальші законодавчі та інституційні зміни й розвиток державної політики допоможуть усунути ці прогалини та підвищити ефективність підтримки ВПО. Важливо також, що органи влади продовжили цикл планування відповідної державної політики. Після завершення строку дії Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки було ухвалено нову Стратегію на період до 2030 року. Її узгоджено із законодавчими змінами та доповнено операційним планом заходів на 2026–2028 роки, ухваленим одночасно[57].

Водночас ці документи мають суттєві недоліки. Їхні положення щодо фінансування переважно обмежуються загальними посиланнями на державний і місцеві бюджети та інші законні джерела. Детальні оцінки необхідних фінансових та інших ресурсів, а також чіткий порядок їх розподілу відсутні або недостатньо розроблені[58]. Крім того, через неодноразові зміни структури Уряду, остання з яких стосувалася міністерства, відповідального за цю сферу[59], та розподіл функцій з підтримки ВПО між численними органами влади питання ефективної координації залишається особливо важливим.

З огляду на це, для забезпечення реалізації та подальшого розвитку законодавчих і політичних ініціатив органам державної влади рекомендується зосередитися на таких заходах:

Рекомендація 1. Узгодити нормативно-правову базу та державну політику з наявними ресурсами й потребою використовувати їх ефективно та справедливо. Удосконалити оцінювання витрат і потреб у ресурсах, уточнити принципи їх розподілу та визначення пріоритетів. Забезпечити, щоб заходи підтримки враховували зростання викликів, спричинених тривалою російською агресією, подальшим вимушеним переміщенням і зміною потреб ВПО.

Рекомендація 2. Посилити міжсекторальну раду з координації державної політики щодо внутрішнього переміщення**.** Розширити її повноваження щодо ухвалення рішень та організації роботи. Розглянути можливість включення ради до ширшого механізму координації, який охоплюватиме компенсаційні заходи, житлову допомогу та інші механізми підтримки, щоб забезпечити узгоджений підхід відповідних органів влади.

Рекомендація 3. Перетворити рекомендації ЄС щодо виходу з режиму тимчасового захисту для переміщених осіб з України на конкретні національні заходи. Визначити необхідні кроки, відповідальних виконавців і строки переходу від тимчасового захисту до інших належних правових статусів та механізмів перебування, враховуючи обставини й потреби переміщених осіб[60].

---

[57] Розпорядження КМУ № 598-р від 10 червня 2026 року.

[58] Попри очевидні фінансові обмеження, спричинені російською агресією та пов’язаними чинниками, ці документи не містять окремого заходу або комплексу заходів, спрямованих саме на вирішення питань оцінювання потреб у ресурсах та їх розподілу.

[59] Останньою такою зміною стало створення Міністерства у справах громад, територій та внутрішньо переміщених осіб України відповідно до постанови КМУ № 963 від 17 липня 2026 року.

[60] Рекомендація Ради ЄС щодо скоординованого підходу до переходу від тимчасового захисту для переміщених осіб з України.

Рекомендація 4. Забезпечити, щоб подальший розвиток інтегрованої інформаційної системи для ВПО враховував індивідуальні потреби користувачів і сприяв ефективному моніторингу допомоги. Розширити доступні ВПО цифрові послуги та вдосконалити користувацький інтерфейс. Передбачити в системі єдину базу даних фактичних витрат, пов'язаних із російською агресією, на житлові, компенсаційні та інші заходи підтримки ВПО. База даних має охоплювати витрати як органів влади, так і фізичних осіб та містити основні підтвердні документи й документи про відступлення права вимоги.

3.3 Особи, позбавлені особистої свободи, та члени їхніх сімей

Окрім змін, пов'язаних з адміністративними процедурами[61], у Законі України № 2010-IX не відбулося істотних змін щодо підстав надання соціальної та правової підтримки цивільним особам, позбавленим особистої свободи Російською Федерацією[62].

Хоча основне правове регулювання залишається практично незмінним, заходи підтримки таких цивільних осіб розширюються та коригуються. Запроваджено нові заходи для задоволення їхніх невідкладних потреб після звільнення з полону. Постановами Уряду уточнено порядок надання медичної та іншої допомоги, зокрема невідкладних відновлювальних заходів, постізоляційної підтримки, реінтеграції, адаптації та подальшої допомоги[63].

Першочергову підтримку цивільних осіб, звільнених унаслідок обміну або тих, хто повернувся самостійно, розширено. Вона тепер охоплює одноразову виплату в розмірі 50 000 грн[64], перевезення, медичну допомогу, інші невідкладні реабілітаційні заходи, безоплатну правничу допомогу, тимчасове житло та іншу підтримку[65]. Важливо, що нові правила більше не вимагають доводити, що особу було позбавлено свободи через підтримку органів влади України. Вони також спрощують підтвердження факту перебування в полоні. Основним джерелом перевірки є відомості, внесені до Реєстру, який веде Український національний центр розбудови миру[66]. Нормативні акти також передбачають визнання

[61] Загальний пакет законодавчих змін стосувався й інших адміністративних механізмів підтримки. Див., наприклад, підрозділ 3.2 цього звіту вище.

[62] Закон України № 2010-IX «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей». Формулювання нормативного регулювання «особи, постраждалі у зв'язку з позбавленням особистої свободи внаслідок збройної агресії» поширює його дію на місця перебування в полоні за межами міжнародно визнаної території України.

[63] Див. постанову КМУ № 296 від 15 березня 2024 року. Пізніше систему додатково посилено постановою КМУ № 1775 від 24 грудня 2025 року.

[64] Цю суму враховують під час розрахунку одноразової допомоги в розмірі 100 000 грн, передбаченої Законом України № 2010-IX, якщо особа згодом отримає підтримку за цим механізмом (див. нижче). Загалом ці два механізми не передбачають подвійних виплат.

[65] До комплекту першочергової допомоги належать одяг, взуття, засоби гігієни, харчові продукти й мобільний телефон із SIM-карткою. Певні заходи підтримки на цьому етапі доступні також членам сімей осіб, які перебували в полоні.

[66] Український національний центр розбудови миру виконує функції Національного інформаційного бюро у сфері управління Мінрозвитку. Він співпрацює зі Службою безпеки України, іншими правоохоронними органами та Координаційним центром підтримки потерпілих і свідків Офісу Генерального прокурора. Якщо відомості або інші докази перебування особи в полоні відсутні, залучається Комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

цивільних осіб потерпілими від відповідних воєнних та пов'язаних із ними злочинів у межах досудового кримінального провадження, що дає змогу залучати механізм підтримки потерпілих і свідків, який діє в системі органів прокуратури[67].

Ці зміни[68] обґрунтовано надають пріоритет невідкладним потребам звільнених із полону, особливо з огляду на поширену практику невибіркових репресій і тяжких порушень прав людини щодо осіб, позбавлених особистої свободи Росією в контексті її триваючої агресії[69]. Водночас, за інформацією опитаних заінтересованих сторін, механізм першочергової підтримки ще не запрацював через організаційні та пов'язані з ними перешкоди[70].

Подальша підтримка цивільних осіб, позбавлених особистої свободи Росією, і далі регулюється Законом України № 2010-IX та відповідними постановами Уряду[71]. Вона передбачає щорічну допомогу в розмірі 100 000 грн членам сім'ї особи протягом періоду її перебування в полоні, а також одноразову допомогу самій особі після звільнення[72]. Додатково передбачено допомогу в натуральній формі для особи або членів її сім'ї під час перебування особи в місцях несвободи, а також у разі її смерті.

Цей механізм і далі поширюється на громадян України, позбавлення особистої свободи яких було пов'язане з підтримкою органів влади України. Зберігається й додаткова вимога щодо незаконності позбавлення свободи або дій держави-агресора[73]. Заявники стикаються зі значними труднощами під час надання доказів захоплення, незаконного затримання, арешту чи іншого незаконного позбавлення свободи, а також встановлення необхідного зв'язку з відповідними обставинами та іншими критеріями прийнятності. Ці труднощі посилюються процедурними недоліками, зокрема недостатньою комунікацією із заявниками та обмеженими можливостями для їхньої участі в процесі, а також операційними обмеженнями

---

[67] Див. підрозділ 6.2 цього звіту нижче.

[68] Ці зміни значною мірою відображають міркування й рекомендації, викладені у Звіті 1.0. Водночас механізм і далі поширюється лише на громадян України. Невелика кількість цивільних осіб без громадянства України також була звільнена за таких самих обставин. Іноземці та, зокрема, особи без громадянства, які законно проживали в Україні, також гостро потребують підтримки. Іноземці можуть звернутися до відповідних посольств, однак особи без громадянства ризикують залишитися без аналогічної, вкрай необхідної допомоги.

[69] Факти, підтверджені на національному й міжнародному рівнях, свідчать, що поводження з цивільними особами, позбавленими особистої свободи в цьому контексті, є навіть тяжчим за адміністративну практику, встановлену Європейським судом у справі Ukraine v. Russia (re Crimea). Див. рішення Великої палати від 25 червня 2024 року, заяви № 20958/14 і № 38334/18: рішення Європейського суду.

[70] Формулювання нормативного регулювання «цивільні особи, постраждалі у зв'язку з позбавленням особистої свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації» також охоплює місця перебування в полоні за межами міжнародно визнаної території України.

[71] Постанова КМУ № 1281 від 15 листопада 2022 року.

[72] Якщо особа вже отримала 50 000 грн за механізмом першочергової підтримки, цю суму віднімають від подальшої одноразової допомоги.

[73] Відповідні положення посилаються на «реальні або потенційні ризики незаконного переслідування» та незаконність захоплення заручників (підпункти «а» і «б» пункту 1 статті 2). Як зазначено у Звіті 1.0, ці критерії не цілком узгоджуються із загальним принципом, закладеним у механізм, за яким акти агресії породжують обов'язок надати повні репарації, а також із загальною оцінкою адміністративної практики, що охоплює тяжкі порушення. Важливим є й питання інтернування, яке міжнародне гуманітарне право визнає правомірною підставою для позбавлення свободи та щодо якого можуть висуватися відповідні аргументи. Хоча Реєстр збитків для України (RD4U), форма заяви та Правила для категорії A2.6 «Позбавлення свободи» не деталізують цих аспектів для своїх цілей, їх можуть порушити в подальших міжнародних процедурах.

в роботі міжвідомчої Комісії, відповідальної за встановлення відповідних фактів[74]. Крім того, за повідомленнями, призначені виплати часто затримуються[75].

Попри спеціальні положення щодо цивільних осіб і наявність інструментів підтримки в межах відповідної системи, зокрема Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими[76], на практиці його робота залишається зосередженою переважно на військовослужбовцях, учасниках бойових дій та інших особах, пов'язаних із державою[77].

Нещодавнє розширення невідкладної підтримки цивільних осіб після звільнення з полону не усуває проблем, визначених у Звіті 1.0 щодо основного механізму допомоги особам, позбавленим особистої свободи, та членам їхніх сімей. Тому рекомендації, викладені в тому звіті, залишаються актуальними. Зокрема, підтримка має враховувати гендерні аспекти та інші індивідуальні обставини, а також краще відображати тривалість перебування в полоні й інші чинники, що впливають на завдану особі шкоду.[78] Допомогу також слід поширити на всіх осіб, які зазнали порівнянної шкоди внаслідок поширених порушень, пов'язаних із позбавленням свободи в умовах конфлікту.

Необхідний також послідовний бюджетний, стратегічний і законодавчий підхід до всієї системи підтримки. Він має передбачати єдиний національний програмний документ і механізм координації з урахуванням гендерних аспектів. Нарешті, довіра до системи підтримки й надалі підривається накопиченням заборгованості, невиконанням судових рішень і подальшим невиконанням зобов'язань щодо заходів загального характеру, необхідних для виконання рішень Європейського суду з прав людини[79].

---

[74] Комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України складається з представників відповідних державних установ і п'яти представників відповідних організацій громадянського суспільства.

[75] Звіт про результати громадської експертизи діяльності Міністерства розвитку громад та територій України щодо дотримання вимог соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей.

[76] Див., зокрема, спеціальний довідник для членів сімей цивільних осіб, які перебувають у полоні, а також алгоритм надання послуг і допомоги звільненим цивільним особам, позбавленим особистої свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, факт позбавлення свободи яких підтверджено у встановленому порядку та/або яких звільнено під час обмінів. Відповідні документи підтримує та затвердив, зокрема 1 жовтня 2025 року, Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими.

[77] Хоча правове регулювання спочатку розроблялося з огляду на потреби цивільних осіб, ширше поняття «особа» та потреби, зумовлені подальшою широкомасштабною агресією, змістили практичний фокус механізму. Зокрема, Закон № 4632-IX від 9 жовтня 2025 року передбачив щомісячну виплату в розмірі 50 000 грн військовослужбовцям, які внаслідок перебування в полоні захворіли та проходять стаціонарне лікування. Існують очевидні підстави надавати пріоритет військовослужбовцям та іншим учасникам бойових дій, зокрема через обмеженість ресурсів. Проте медичні, зокрема психологічні, та інші наслідки неприйнятних умов утримання й поводження з цивільними особами, позбавленими особистої свободи в цьому контексті, особливо протягом тривалого часу, можуть бути так само тяжкими й нерідко становити катування. Тому слід розглянути можливість надання аналогічної підтримки особам, які не є учасниками бойових дій.

[78] Індивідуальні обставини та обсяг завданої шкоди істотно різняться залежно від тривалості позбавлення свободи, умов утримання, умисного жорстокого поводження та поєднання цих чинників з іншими тяжкими порушеннями міжнародного гуманітарного права або прав людини. Логіка щорічних виплат, закладена в механізм, недостатньо враховує ці відмінності.

[79] Див. групу справ Ivanov/Burmych.

Крім того, органам влади України пропонується розглянути такі рекомендації:

Рекомендація 1. Забезпечити фактичний запуск механізму першочергової підтримки цивільних осіб, звільнених із полону, без подальших затримок. Органам державної влади, відповідальним за реалізацію цього механізму, слід усунути наявні організаційні та адміністративні перешкоди й забезпечити доступ до всього передбаченого комплексу допомоги для осіб, звільнених унаслідок обміну або тих, хто повернувся самостійно. Така допомога має охоплювати одноразову виплату в розмірі 50 000 грн, перевезення, медичну допомогу, невідкладну реабілітацію, безоплатну правничу допомогу, тимчасове житло та іншу підтримку.

Рекомендація 2. Запровадити цільовий механізм підтримки осіб, які зазнали жорстокого поводження, відповідальність за яке може бути покладена на Росію, у контексті її агресії проти України. Доцільно розглянути можливість створення такого механізму як розширення чинних заходів підтримки осіб, позбавлених особистої свободи, з урахуванням специфіки умисних форм жорстокого поводження та найтяжчих форм неумисного або опосередкованого жорстокого поводження[80].

Рекомендація 3. Посилити координацію між спеціалізованими механізмами підтримки та механізмом підтримки потерпілих і свідків у системі органів прокуратури. Забезпечити можливість направлення цивільних осіб, які мають на це право, від одного механізму до іншого та доступ до відповідної допомоги без зайвих процедурних перешкод.

3.4 Особи, які зникли безвісти за особливих обставин, та найближчі члени їхніх сімей

Відповідний механізм було вдосконалено в процесуальному, технічному та інших аспектах. Зміни, що дають змогу змінювати територіальну підслідність кримінальних проваджень щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, допомогли усунути деякі труднощі, з якими стикаються їхні найближчі родичі під час участі в провадженні та спілкування зі слідчими[81]. Запровадження у 2025 році Єдиної інформаційної платформи з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, адміністрованої Міністерством внутрішніх справ України, також частково вирішило проблему недостатньої інформаційної підтримки та комунікації з родичами зниклих осіб. Ці вдосконалення полегшують перевірку відомостей і офіційне визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин шляхом внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Додатково запроваджено офіційний механізм встановлення опіки над майном зниклих осіб[82].

Водночас прогалини й недоліки, зокрема розглянуті у Звіті 1.0, залишаються, тому загальні рекомендації, викладені в ньому, досі частково актуальні. Необхідно й надалі вдосконалювати роботу відповідних адміністративних органів, щоб зменшити потребу в

[80] Див. аналіз шкоди, завданої неналежними умовами тримання під вартою, та запропонованих репарацій у підрозділі 4.1.2 цього звіту нижче.

[81] Закон № 4555-IX від 22 липня 2025 року.

[82] Закон № 4174-IX від 19 грудня 2024 року, відповідно до якого відомості вносять до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, і опрацьовують через нього.

судових провадженнях для встановлення права на допомогу та отримання інших рішень[83]. Слід також посилити підтримку постраждалих осіб у висуванні можливих індивідуальних вимог, вимог за підтримки держави або міждержавних вимог. Для цього необхідно розвивати внутрішньодержавний механізм та його інструменти, зокрема для документування завданої шкоди й понесених витрат, визначення наданих заходів підтримки та збирання відповідних доказів порушень міжнародного гуманітарного права та/або прав людини.

Крім того, доцільно вжити таких заходів:

Рекомендація 1. Ухвалити запропоновані зміни до Кримінального процесуального кодексу України (КПК), щоб полегшити ідентифікацію невпізнаних тіл та людських останків. Зміни мають передбачати відбір біологічного матеріалу, оброблення геномної інформації осіб та її державну реєстрацію, а також співпрацю з іноземними державами й міжнародними організаціями[84].

Рекомендація 2. Запровадити системну цільову психологічну та пов'язану з нею підтримку найближчих родичів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Розглянути можливість поступового наближення рівня такої підтримки до рівня допомоги, доступної членам сімей військовослужбовців Збройних Сил України.

3.5 Підтримка осіб з інвалідністю внаслідок поранень або інших ушкоджень здоров'я, заподіяних вибуховими пристроями, боєприпасами чи зброєю

Цивільні особи, які зазнали поранень або інших ушкоджень здоров'я внаслідок російської агресії та не належать до окремих спеціально визначених категорій, можуть отримувати різні види підтримки. Однак відповідні заходи й механізми є розрізненими, а доступ до них обмежений окремими схемами. Цільового механізму компенсації поранень, які не призвели до інвалідності, немає, хоча такі поранення можуть бути тяжкими й потребувати значної підтримки. Попри істотне зростання інтенсивності та масштабів повітряних ударів і застосування іншої зброї за межами безпосередньої лінії фронту та районів бойових дій, відповідні потреби задовольняються в межах Програми державних гарантій медичного обслуговування населення[85] та інших складових загальної системи охорони здоров'я. У разі загибелі цивільної особи, яка не належить до спеціально визначених категорій, її найближчі родичі охоплюються загальними пенсійними програмами й заходами соціального захисту.

[83] Судова практика та звітні матеріали свідчать, що найближчим родичам цивільних осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, часто доводиться звертатися до суду, щоб скористатися відповідним механізмом. Див., зокрема, щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2024 рік, підрозділ 3.6; постанову Верховного Суду від 17 липня 2025 року у справі № 160/24320/24.

[84] Законопроєкт № 14095.

[85] Постанова КМУ № 1503 від 24 грудня 2024 року. Вона передбачає допомогу пацієнтам із пораненнями, отриманими внаслідок війни. Видатки на хірургічне лікування тяжких поранень і мінно-вибухових травм у 2026 році зростають із 15,99 млрд до 19,53 млрд грн тощо.

3.5.1 Особи з інвалідністю внаслідок поранень або інших ушкоджень здоров'я, заподіяних вибуховими пристроями, боєприпасами чи зброєю

Цільову допомогу цивільним особам, які набули інвалідності внаслідок війни та не належать до інших спеціально визначених категорій, запроваджено шляхом внесення змін до Закону № 3551-XII від 22 жовтня 1993 року «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Однак цей механізм підтримки у зв'язку зі шкодою здоров'ю досі значною мірою залишається нереалізованим. Він охоплює лише тяжкі ушкодження, що призвели до офіційно встановленої інвалідності[86], і застосовується до випадків ураження зброєю на території здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації[87].

Механізм не передбачає невідкладних компенсаційних виплат. Підтримка включає першочерговий доступ до медичних послуг без очікування в черзі, інші нематеріальні заходи й допомогу в натуральній формі, а також грошові виплати компенсаційного характеру. До останніх належать підвищення пенсії, щомісячного довічного грошового утримання або державної соціальної допомоги залежно від групи інвалідності: на 50% для I групи, 40% для II групи та 30% для III групи. Також передбачено безоплатне або пільгове забезпечення лікарськими засобами, оплату транспортних витрат і житлово-комунальних послуг[88].

Загальні зміни до законодавства про адміністративні процедури, ухвалені в жовтні 2024 року[89], поширюються й на Закон № 3551-XII. Вони можуть зменшити деякі труднощі, пов'язані з ухваленням рішень, процедурами та інституційною організацією, зокрема щодо вимог і процедур підтвердження обставин та обмеженої спроможності спеціалізованої міжвідомчої комісії[90]. Водночас удосконалення правового регулювання, операційних і технічних можливостей Єдиного державного реєстру ветеранів війни, запроваджені для учасників бойових дій та інших подібних категорій, не поширено на механізм для цивільних осіб.

Зокрема, до цього механізму не застосовано зміни, внесені Законом № 3443-IX від 8 листопада 2023 року, які у Звіті 1.0 було схвалено. Вони передбачають передачу від заявника до компетентних органів обов'язку збирати додаткові документи та здійснювати

---

[86] Інші ушкодження здоров'я, зокрема тяжкі, що не призвели до інвалідності, а також загибель цивільних осіб, які не належать до спеціально визначених категорій, за аналогічних обставин охоплюються загальними програмами медичної допомоги й державної соціальної підтримки, попри пов'язані з ними наслідки та труднощі.

[87] Повне визначення територіальних меж у Законі: «територія здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України». Цей критерій слід порівняти з визначеннями територій ведення бойових дій в інших нормативних актах, переліки яких регулярно оновлює Мінрозвитку.

[88] Водночас слід зазначити, що закони про державний бюджет і далі регулярно зупиняють дію деяких пільг, зокрема у 2026 році. Наприклад, це стосується щорічного безоплатного санаторно-курортного лікування з компенсацією вартості проїзду до відповідного закладу й назад. Такий захід очевидно виправданий потребами воєнного часу та пов'язаними фінансовими наслідками. Водночас він є важливим прикладом належного, конкретного й реалістичного підходу до планування видатків, покликаного запобігти накопиченню заборгованості та невиконанню можливих судових рішень.

[89] Закон № 4017-IX від 10 жовтня 2024 року.

[90] Водночас слід зазначити, що положення про цю комісію не змінювали з часу його затвердження.

подальші запити. Унаслідок подальшого зростання кількості постраждалих і потенційних отримувачів допомоги раніше визначені недоліки стали ще гострішими.

Загалом належним чином адаптоване поширення Закону № 3551-XII на цивільних осіб, постраждалих від війни та не віднесених до інших спеціально визначених категорій, було б найпростішим законодавчим способом реагування на шкоду здоров'ю. Однак інституційна належність механізму та його місце в загальній системі призводять до того, що він залишається в тіні основних функцій Міністерства у справах ветеранів України та його відповідних структур. Показово, що навіть методика обчислення шкоди й збитків, пов'язаних із російською агресією, запроваджена у 2023 році, стосується лише ветеранів війни[91]. Водночас виконання позитивного рішення комісії належить до сфери відповідальності Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України.

3.5.2 Особи з інвалідністю внаслідок дії вибухонебезпечних предметів

Інший механізм передбачає обмежені прямі компенсаційні виплати цивільним особам, які не належать до інших спеціально визначених категорій і набули інвалідності внаслідок шкоди здоров'ю, заподіяної вибухонебезпечними предметами. Він ґрунтується на Законі № 2642-VIII від 25 квітня 2019 року «Про протимінну діяльність в Україні» та безпосередньо адмініструється Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України.

Право на допомогу визначається групою інвалідності та відповідністю критерію, пов'язаному з вибухонебезпечними предметами. Відповідна оцінка насамперед ґрунтується на висновках медико-соціальної експертизи для дорослих або лікарсько-консультативних комісій для дітей відповідно до процедури оцінювання повсякденного функціонування особи.

Постанова КМУ № 1020 від 29 вересня 2021 року додатково визначає розміри одноразової компенсації та щорічної допомоги на оздоровлення для дорослих і дітей, які відповідають установленим умовам. Ці розміри коригуються щороку.

Для дорослих одноразова компенсація становить п'ять розмірів прожиткового мінімуму для I групи інвалідності, чотири — для II групи та три — для III групи. Для дітей з інвалідністю підгрупи А вона дорівнює п'яти розмірам прожиткового мінімуму, а для інших дітей з інвалідністю — чотирьом.

Щорічна допомога на оздоровлення становить 40% прожиткового мінімуму для осіб з інвалідністю I або II групи та дітей з інвалідністю, а для осіб з інвалідністю III групи — 35%.

Попередні рекомендації щодо підтримки цивільних осіб, які не належать до інших спеціально визначених категорій і набули інвалідності внаслідок застосування зброї в контексті російської агресії, залишаються цілком актуальними. Вони стосуються територіальних критеріїв набуття права на допомогу; упорядкування інституційних, процедурних та інших механізмів, зокрема інформаційних систем і передачі компетентним органам обов'язку збирати додаткові документи та здійснювати подальші запити; а також поширення відповідних методик обчислення індивідуальної й сукупної шкоди та витрат.

[91] Наказ Міністерства у справах ветеранів України № 85 від 26 квітня 2023 року, розглянутий у Звіті 1.0, істотно не змінювали.

З огляду на значне зростання кількості цивільних осіб, які зазнали поранень або інших ушкоджень здоров'я внаслідок війни, і потреби в підтримці таких осіб, доцільно розглянути подальші заходи:

Рекомендація 1. Подолати розрізненість чинної системи шляхом узгодження її законодавчих, інституційних, процедурних та інформаційно-технічних складових. Запровадити впорядкований, єдиний і цільовий механізм надання цивільним особам грошової компенсації та допомоги в натуральній формі у зв'язку із зазначеною шкодою.

Рекомендація 2. Надати пріоритет поступовому поширенню компенсаційних виплат та інших додаткових заходів підтримки за межі випадків установлення інвалідності, охопивши тяжкі поранення, які піддаються лікуванню, та інші значні ушкодження здоров'я, пов'язані з російською агресією.[92] Розглянути також можливість надання відповідної допомоги найближчим родичам загиблих цивільних осіб.

3.6 Волонтери та особи, які надавали допомогу індивідуально й набули інвалідності або загинули

У разі загибелі цивільних осіб або набуття ними інвалідності, якщо вони діяли з власної ініціативи як волонтери або через волонтерські організації, є підстави для надання їм допомоги на пільгових умовах[93]. Водночас право на таку допомогу залежить від того, чи була їхня діяльність спрямована на протидію російській агресії.

Ці категорії також демонструють відмінності в заходах і механізмах підтримки учасників бойових дій, інших осіб, залучених до збройної або пов'язаної з нею діяльності, що має пріоритетне значення для відсічі російській агресії, та цивільних осіб, які зазнали відповідної шкоди. Як зазначено у Звіті 1.0, під час визначення розміру й обсягу допомоги, грошової або іншої, зокрема в натуральній формі, можна враховувати бюджетні обмеження, значення та пріоритетність відповідної діяльності й інші чинники. Однак відмінності в розмірах виплат або обсязі пільг за однакові види шкоди, особливо коли йдеться про однакові групи інвалідності, практично не мають обґрунтування. Особливо разючими є відмінності в розмірах допомоги у зв'язку з інвалідністю для різних категорій осіб. Відмінності у ставленні мають бути обґрунтованими та пропорційними; лише обмеженою мірою їх можна виправдати потребами воєнного часу, наявністю ресурсів та іншими відповідними чинниками[94].

3.6.1 Індивідуальні помічники, які набули інвалідності або загинули внаслідок травм чи хвороб

Відповідно до Закону № 3551-XII, окремі особи, зокрема іноземці та особи без громадянства, які виконують завдання, пов'язані із запровадженням і здійсненням заходів

[92] Щодо визначення «тяжкості» ушкодження здоров'я або інших відповідних критеріїв див. пункт 3.2 форми заяви та правил RD4U для категорії A2.3 «Серйозні тілесні ушкодження», зокрема визначення, що охоплює «будь-яке інше ушкодження, яке може суттєво вплинути на якість життя постраждалої особи».

[93] У Звіті 1.0 ці питання було спільно розглянуто в підрозділі 3.6.

[94] Див. також підрозділи 3.5 і 3.7.

правового режиму воєнного стану[95], мають право на розширені компенсаційні заходи та підтримку в разі офіційного встановлення інвалідності. У разі їхньої загибелі відповідну допомогу можуть отримати члени їхніх сімей.

Цей механізм надалі вдосконалювався шляхом внесення змін до відповідного Закону, постанови КМУ № 685 від 8 вересня 2015 року та пов'язаних нормативних актів. Зміни стосувалися уточнення основних понять[96], усунення суперечностей щодо територіальної сфери застосування механізму та інших законодавчих розбіжностей, а також технічних і процедурних аспектів підтвердних документів, зокрема критеріїв залучення до відповідної діяльності, розглянутих у Звіті 1.0.

Найновіші зміни узгодили постанову КМУ № 685 з подальшою цифровізацією та вдосконаленням процедур. Зокрема, усунуто потребу повторно подавати паперові документи, спрощено перевірку відомостей про судимість і запроваджено інші поліпшення, включно з відмовою від адміністративної перевірки у відповідних випадках та невідкладним виконанням відповідних судових рішень[97]. Закон № 3443-IX від 8 листопада 2023 року та вдосконалення Єдиного державного реєстру ветеранів війни й послуг через Дію також стосувалися цього механізму[98]. Повноваження щодо ухвалення рішень про надання відповідного статусу передано місцевим структурам Міністерства у справах ветеранів України.

У разі загибелі одноразова грошова допомога членам сім'ї становить 750 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого на дату смерті. У разі встановлення інвалідності допомога становить 400, 300 і 250 розмірів прожиткового мінімуму для I, II та III груп відповідно[99].

Окрім медичної допомоги, інших заходів підтримки в натуральній формі та пільг, передбачених Законом № 3551-XII, перелік компенсаційних заходів для цієї категорії цивільних осіб у межах ширшої системи пільгової підтримки регулярно розширюється. Це охоплює порівняно невеликі цільові поліпшення, зокрема оплату страхових премій за обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів[100], а також податкову знижку на витрати з оренди житла[101]. Аналогічні заходи передбачають допомогу в участі у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності й

[95] З огляду на військовий або пов'язаний із ним статус і характер діяльності відповідну категорію, визначену пунктом 16 частини другої статті 7, можна відмежувати від учасників бойових дій, працівників правоохоронних органів та інших осіб, залучених до збройної або пов'язаної з нею діяльності. Порівняльне тлумачення пунктів 11–16 частини другої статті 7 і Закону № 3551-XII загалом, а також Закону № 2114-IX від 3 березня 2022 року «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» дає підстави розглядати їх як цивільних осіб.

[96] Зокрема, формулювання «поранення, контузії, каліцтва або хвороби» замінено на «травма (поранення, контузія, каліцтво) або хвороби».

[97] Постанова КМУ № 601 від 13 травня 2026 року.

[98] Див. також підрозділ 3.6.1 цього Звіту.

[99] Постанова КМУ № 1090 від 24 вересня 2024 року.

[100] Постанова КМУ № 1611 від 26 листопада 2025 року.

[101] Закон № 4536-IX від 6 липня 2025 року.

низку інших пілотних проєктів за підтримки Уряду. Деякі з них безпосередньо реалізуються та опрацьовуються через платформу Дія[102].

3.6.2 Волонтери, які набули інвалідності або загинули внаслідок травм чи хвороб

Допомога волонтерам у разі таких самих наслідків передбачена Законом № 3236-VI від 19 квітня 2011 року «Про волонтерську діяльність» і надається відповідно до постанови КМУ № 604 від 19 серпня 2015 року. Вона обмежується одноразовою грошовою допомогою. Її параметри, зокрема розміри виплат для різних груп інвалідності, залишаються незмінними, як зазначено у Звіті 1.0. У разі загибелі членам сім'ї виплачується допомога в розмірі 500 прожиткових мінімумів. У разі встановлення інвалідності виплата становить 250, 200 і 150 прожиткових мінімумів для I, II та III груп відповідно.

Із 12 передбачених законом напрямів волонтерської діяльності механізм і далі охоплює лише один — підтримку Збройних Сил України та пов'язану з нею діяльність. Ще належить з'ясувати, чи допоможуть усунути стійкі труднощі та недоліки в реалізації механізму оновлені правила роботи спеціалізованої міжвідомчої комісії з питань волонтерів при Міністерстві у справах ветеранів України, підтримка її діяльності окремим підрозділом Міністерства[103], зміни до переліку підтвердних документів і запланноване поширення на цей механізм інформаційно-технічних рішень, доступних іншим пільговим категоріям[104].

З огляду на обмеженість поліпшень механізмів допомоги індивідуальним помічникам і волонтерам у разі їхньої загибелі або набуття інвалідності, рекомендації Звіту 1.0 залишаються актуальними. Вони стосуються усунення суперечностей у нормативному регулюванні критеріїв, що застосовуються до відповідних категорій, та обсягу пільг; забезпечення більшої узгодженості й одноманітності військової, правової та медичної термінології й інших параметрів, які нині надмірно різняться[105]; чіткого поширення механізму для волонтерів на всі види діяльності, передбачені Законом № 3236-VI, зокрема на діяльність, спрямовану на задоволення невійськових потреб і подолання інших наслідків російської агресії. Необхідно також узгодити підстави й процедури визнання зниклої особи померлою для цілей цих механізмів, щоб мінімізувати потребу в судовому втручанні, та усунути адміністративні й інституційні труднощі, пов'язані з механізмами одноразової грошової допомоги.

Крім того, пропонується розглянути такий захід:

Рекомендація 1. Використати реорганізацію системи оцінювання інвалідності[106] та подальше впорядкування процедур для підвищення узгодженості відповідних механізмів. Усунути необґрунтовані відмінності у ставленні до осіб, які зазнали однакових видів шкоди,

[102] Постанова КМУ № 2 від 3 січня 2025 року передбачає щоквартальні виплати в розмірі 1 500 грн.

[103] Наказ міністра № 644 від 11 серпня 2025 року, зі змінами від 6 січня 2026 року.

[104] Див. підрозділ 3.6.1 цього Звіту.

[105] Слід зазначити, що зміни, згадані у виносці 82 вище, не було внесено до Закону № 3236-VI, що ще більше поглибило сумнівні й непотрібні відмінності між відповідними механізмами.

[106] Із 2024 року оцінювання інвалідності здійснюється на основі оцінювання повсякденного функціонування особи експертними командами відповідно до постанови КМУ № 1338 від 15 листопада 2024 року.

або до однакових категорій постраждалих. Зокрема, розглянути можливість об'єднання чи іншого узгодження механізмів із використанням інформаційно-технічних рішень на базі Дії.

3.7 Особи, які набули інвалідності або загинули внаслідок травми, контузії, каліцтва чи хвороби під час виконання службових, професійних і трудових обов'язків

Значне зростання інтенсивності й масштабів повітряних ударів і застосування іншої зброї поза безпосередньою лінією фронту та районами бойових дій підвищило значення Закону № 2980-IX від 20 березня 2023 року «Про одноразову грошову допомогу за шкоду життю та здоров'ю, завдану працівникам об'єктів критичної інфраструктури, державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» (далі – «Закон № 2980-IX»). Після певної затримки, на яку також зверталася увага у Звіті 1.0, механізм (певної) допомоги компенсаційного характеру у зв'язку з тяжкими наслідками для осіб під час виконання ними професійних або службових обов'язків, не пов'язаних із участю в бойових діях, фактично запрацював на підставі постанови КМУ № 1396 від 27 грудня 2023 року. На тлі розглянутої різноманітності й складності критеріїв права на допомогу в різних механізмах[107] формулювання «території, що зазнали бомбардувань, авіаударів та інших збройних нападів», ужите в межах цього механізму, знову заслуговує на увагу як приклад вдалого законодавчого рішення. Водночас, як зазначено вище, категорії осіб, які охоплює механізм, визначено надмірно формально, зокрема через їхню офіційну належність до об'єктів критичної інфраструктури та державних установ[108]. Це не відповідає фактичним потребам у виконанні необхідних робіт і статусу залучених до них людей. Є ознаки того, що відомості про відповідні випадки подають не повністю й по виплати звертаються рідше, ніж можна було б очікувати[109], зокрема через складність офіційних процедур з'ясування обставин. Ці та інші недоліки й чинники зумовили подальші зміни до Закону № 2980-IX[110]. Зокрема, дію Закону ретроспективно поширено на виконання трудових обов'язків – ширшого поняття, доданого до службових і професійних; охоплено філії та дочірні структури відповідних операторів критичної інфраструктури; розширено коло членів сім'ї. Також передбачено трирічний строк після припинення або скасування воєнного стану.

Водночас одноразова грошова допомога в разі загибелі або смерті відповідної особи, зокрема внаслідок хвороби, що настала пізніше, як і раніше, становить 1 млн грн. У разі встановлення інвалідності I, II або III групи виплачують відповідно 800 000, 500 000 або 200 000 грн. Адміністрування механізму належить до сфери діяльності Пенсійного фонду України, зокрема в частині бюджетних коштів та електронних послуг; під час його

[107] Див. також Закон № 3551-XII та підрозділ 3.6 цього звіту вище.

[108] Зокрема, через особливості правового регулювання об'єктів стратегічної інфраструктури й підтвердження відповідного статусу, що залежить від включення об'єктів до належного реєстру.

[109] За даними Міністерства фінансів України, у 2024 році з 480,3 млн грн, передбачених на відповідні виплати, фактично виплачено лише 5,7% – 27,1 млн грн.

[110] Закон України № 4793-IX від 25 лютого 2026 року. Правове регулювання, установлене постановою КМУ № 1396 від 27 грудня 2023 року, далі коригують, зокрема низкою змін, внесених 10 і 17 червня 2026 року.

застосування також узгоджують виплати із загальними заходами соціального забезпечення, доступними безпосередньо після відповідної події.

Неусунені й сумнівні відмінності у співвідношенні розмірів виплат компенсаційного характеру та інших параметрах заходів підтримки вимагають розвинути попередню рекомендацію: запобігати висновкам про дискримінаційне ставлення, установлювати розміри подібних виплат і пільг за узгодженим підходом, забезпечувати їх скоординоване застосування та передбачити ширші критерії права на допомогу, пов'язані з виконуваною роботою. У цьому зв'язку пропонується:

Рекомендація 1. Розробити узгоджені й послідовні засади державної політики та інструменти щодо шкоди здоров'ю, якої в контексті російської агресії зазнали особи різних категорій, а також доступних їм заходів і механізмів компенсаційного характеру та іншої підтримки.

3.8 Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів

3.8.1 Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів (загальні правові засади)

Система заходів допомоги дітям, які постраждали від війни, також спирається на пристосування раніше сформованої законодавчої бази до потреб, зумовлених російською агресією, і розвивається, зокрема, через таке пристосування. Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III «Про охорону дитинства», постанова Кабінету Міністрів України № 268 щодо надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, і пов'язані з нею підзаконні нормативні акти доповнюються як адресними, так і масштабними (тематичними) законодавчими змінами. За ними йдуть інституційні та інші заходи, зокрема бюджетні. За даними відповідної державної служби, станом на 31 грудня 2025 року цей статус отримали понад 455 тисяч дітей. Водночас, за оцінками Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, фактична кількість дітей, які постраждали від війни, перевищила один мільйон[111].

Зміни стосувалися визначення та переліку видів шкоди. Останній розширено окремими пунктами щодо страждань, спричинених зникненням безвісти за особливих обставин одного з батьків[112], його смертю внаслідок поранення, контузії або каліцтва, а також щодо загального позбавлення батьківського піклування внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Обґрунтовано скасовано територіальні та пов'язані з ними критерії, які раніше обмежували право на отримання статусу періодом і територією воєнних дій та збройних конфліктів[113]. Уточнено визначення психологічного насильства[114], зокрема положення про те, що відповідні страждання «не потребують доведення»[115]. Удосконалення торкнулися й

---

[111] Див. https://www.msp.gov.ua/press-center/news/uryad-rozshyryv-mozhlyvosti-dlya-nadannya-statusu-dytyny-yaka-postrazhdala-vid-viyny (дата звернення: 21.12.2025 р.).

[112] Або інших осіб, які виконують батьківські обов'язки.

[113] Такі критерії досі застосовуються до подібної шкоди за іншими механізмами підтримки. Див. підрозділ 3.5.2 цього звіту вище.

[114] Запровадження цього положення особливо віталося у Звіті 1.0.

[115] Це питання також розглядалося у Звіті 1.0.

процедур, зокрема можливості звернутися по надання дитині цього статусу та отримати його незалежно від конкретного місця звернення[116].

Інституційні зміни охоплювали запровадження Державної служби України у справах дітей як центрального органу виконавчої влади, відповідального за захист прав дітей і забезпечення їх дотримання; питання надання статусу вирішують відповідні територіальні структури[117]. Уряд помітно впорядкував бюджетні процедури використання коштів на соціальний захист дітей і сімей, зокрема визначення пріоритетів і перерозподіл фінансування[118]. Оскільки в оцінюванні потреб та/або наданні різних видів підтримки беруть участь Міністерство охорони здоров'я, інші урядові органи, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, координація їхньої роботи й узгодження відповідних механізмів залишаються актуальними. У сфері інформаційних технологій розвиток стосувався, зокрема, модернізації реєстру, орієнтованого на дітей-сиріт та інших дітей із найбільш вразливих категорій, який є складовою Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти». Водночас процедури, пов'язані з наданням статусу, досі не охоплені платформою «Дія».

Поряд з іншими позитивними зобов'язаннями щодо захисту дітей Закон № 2402-III і надалі передбачає для дітей із зазначеним статусом певні заходи допомоги; компенсація за оренду житла та деякі інші пільги надаються до досягнення ними 23 років. Відповідні органи виконавчої влади та інші органи беруть цей статус за основу для визначення права дітей на доступ до наявних механізмів. Унаслідок цього щодо багатьох дітей і далі діють обмеження або пріоритети, пов'язані із заслугами їхніх батьків. Водночас перелік заходів, застосовних до дітей із таким статусом, зокрема запроваджуваних для окремих потреб, регулярно розширюється[119].

3.8.2 Депортовані та незаконно переміщені діти

Одним із найважливіших напрямів розвитку стали заходи, спрямовані на звільнення з місць несвободи, повернення, реабілітацію та реінтеграцію викрадених, депортованих або іншим чином незаконно переміщених дітей. Поряд з уточненням визначень двох останніх категорій дітей та особливостей відповідних протиправних дій розширено механізм їх повернення й систему підтримки. Зокрема, запроваджено одноразову грошову підйомну допомогу в розмірі 50 000 грн, яку виплачують законному представникові дитини або уповноваженій ним особі. Згодом її поширили й на осіб віком від 18 до 23 років[120]. Допомога покликана частково покрити першочергові потреби після повернення особи. Крім того, нормативні засади передбачають докладні, диференційовані міжвідомчі процедури, зокрема

[116] Відповідну процедуру можна здійснити не лише за місцем внутрішнього переміщення, а й за місцем звернення або виявлення дитини.

[117] Служба працює у сфері відповідальності (профільного) Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України.

[118] Постанова КМУ № 1474 від 30 грудня 2022 року.

[119] Щодо інших механізмів, зокрема для внутрішньо переміщених осіб, див. попередні розділи. Див. також, наприклад, постанову Кабінету Міністрів України від 26 січня 2026 року № 107 щодо забезпечення дітей з інвалідністю підгрупи А портативними зарядними станціями.

[120] Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 року № 551 зі змінами станом на 1 жовтня 2025 року.

спеціальні правила бюджетного фінансування та звітності. Окрему роль у них відведено Центру захисту прав дитини при інституції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що діє в Києві, та його регіональним осередкам, які застосовують підхід, побудований за моделлю «Барнахус».

З огляду на особливу чутливість питань, характер відповідних процесів та їхні цілі сукупність процедур, інституційних елементів і допоміжної інформаційно-технологічної інфраструктури сформовано як окремий механізм. Реєстр відомостей щодо дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, Законом № 4071-IX від 20 листопада 2024 року; додаткові положення встановлено постановою Кабінету Міністрів України № 1240 від 29 жовтня 2024 року. Адміністрування Реєстру та механізму здійснює Міністерство юстиції України через Міжвідомчу комісію з питань верифікації відомостей щодо дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

Попри зазначені зміни, органам влади варто й надалі враховувати рекомендації щодо допомоги дітям, наведені у Звіті 1.0. Вони (повністю або частково) залишаються актуальними для подальшого розвитку цієї сфери. Зокрема, йдеться про грошову допомогу та детальне визначення засобів правового захисту й заходів підтримки, включно з уточненням статусу особи, яка постраждала безпосередньо або опосередковано (як член сім'ї чи громади); запровадження (правових) інструментів, безпосередньо орієнтованих на дитину, замість похідних механізмів та визначення пріоритету в наданні дітям допомоги чи пільг за заслугами їхніх родичів; удосконалення скоординованих, наскрізних інституційних підходів, зокрема універсальних цифрових рішень на основі «Дії»; а також докладніше визначення параметрів шкоди, якої зазнали діти внаслідок війни, з урахуванням її віднесення до відповідальної сторони (Російської Федерації, її військовослужбовців чи агентів) та конкретних причин її заподіяння, підтверджуваних належними доказовими стандартами.

Крім того, відповідні механізми доцільно вдосконалити в такому напрямі:

Рекомендація 1. Приділити особливу увагу окремим розділам для відомостей про дітей у передбачуваному єдиному обліку (базі даних) фактичних витрат, зумовлених російською агресією, яких зазнали органи влади України та фізичні особи.

3.9 Особи, які постраждали внаслідок руйнування греблі Каховської гідроелектростанції

Спеціальний механізм, оперативно запроваджений українськими органами влади для надання часткової компенсації особам, які постраждали внаслідок руйнування греблі Каховської гідроелектростанції, загалом виконав своє призначення. Показово, що до відповідної постанови Кабінету Міністрів України № 626 від 19 липня 2023 року вносили зміни лише для формального відображення структурних змін в Уряді України.

Водночас варто нагадати загальнішу рекомендацію, надану з цього приводу у Звіті 1.0: запровадити для всіх відповідних механізмів уніфіковані (типові) правила відступлення

права вимоги компенсації від Російської Федерації на користь Уряду України або органів місцевого самоврядування – залежно від джерела наданої допомоги. Її слід урахувати разом із пов'язаною загальною рекомендацією Звіту 2.0 щодо єдиного обліку (бази даних) фактичних витрат, зумовлених російською агресією, яких зазнали органи влади України та фізичні особи[121].

3.10 Механізми, пов'язані зі шкодою довкіллю

Існують можливості застосування, а також чинний обов'язок держави застосовувати, зокрема щодо цивільних осіб, Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам[122]. Порядок передбачає повне відшкодування збитків, заподіяних, серед іншого, тимчасовим зайняттям земельних ділянок (зокрема для спорудження військових фортифікаційних споруд), обмеженням їх використання, погіршенням якості ґрунтів або приведенням ділянок в інший спосіб у стан, непридатний для використання. Дія Порядку не обмежується землею: він охоплює також пов'язані з нею природні та інші складові. Попри загальні відсилання до нього, окремі зміни на рівні міністерства[123], пов'язані з агресією, і єдину зміну на рівні Кабінету Міністрів України щодо складу відповідних комісій, які мають утворювати обласні адміністрації (за нинішніх умов, у відповідних випадках військові адміністрації) та виконавчі органи сільських, селищних і міських рад, цей механізм не застосовують системно. Фактично він значною мірою залишається недієвим, зокрема в питаннях збитків, спричинених бойовими діями або іншими обставинами військового характеру, фактичного відшкодування, відступлення прав вимоги та інших пов'язаних питань[124].

Відтак після завершення періоду інтенсивного застосування механізму, пов'язаного з руйнуванням греблі Каховської ГЕС, наразі немає ані загальних, ані спеціально запроваджених дієвих індивідуальних заходів компенсаційного характеру чи будь-яких

[121] Див. підрозділ 4.2 цього звіту нижче.

[122] Постанова Кабінету Міністрів України № 284, яка, за наведеним у джерелі датуванням, походить від 28 квітня 1993 року та востаннє змінювалася у 2024 році, залишається чинною щодо фізичних осіб, зокрема орендарів. Відшкодування за цим актом у 2024 році було призупинено лише для органів місцевого самоврядування та державних власників у визначених випадках. Він охоплює також багаторічні насадження; лісові, деревні й чагарникові насадження; джерела водопостачання (колодязі, ставки, водосховища, свердловини тощо); зрошувальні й осушувальні системи; протиерозійні та протиселеві споруди тощо, а також неодержані доходи. Слід зазначити, що постанова передбачає відшкодування вартості житлових будинків, виробничих та інших будівель і споруд, зокрема об'єктів незавершеного будівництва. Отже, у цій частині вона частково перетинається з механізмом «єВідновлення» (див. підрозділ 3.1 цього звіту вище).

[123] Див. наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 травня 2022 року № 295 «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації». У 2025 році Методику змінено, зокрема уточнено порядок розрахунку витрат, що враховуються під час визначення витрат (збитків).

[124] Слід зазначити, що цей звіт не охоплює юридичних осіб і суб'єктів господарювання, зокрема фермерів, які можуть користуватися механізмами й заходами підтримки, пов'язаними з розмінуванням, та іншими відповідними заходами.

заходів підтримки в натуральній формі, які давали б змогу реагувати на безпосередню шкоду довкіллю, що відноситься до російської агресії[125].

Водночас продовжує розвиватися сервіс «ЕкоЗагроза» для повідомлення про шкоду довкіллю, її документування та обліку, що спирається на базу даних і на час підготовки Звіту 1.0 лише починав працювати[126]. Він дає змогу подавати повідомлення, використовувати структуровані форми та технічні засоби для формування належного пакета доказових матеріалів (цифрових зображень, відеозаписів[127], даних моніторингу[128]) про шкоду довкіллю. Також передбачено подальші процедури перевірки відповідно до постанови КМУ № 783 від 28 липня 2023 року[129]. Проте, як зазначалося, ця комплексна система документування й обліку сама по собі не забезпечує негайного застосування компенсаційних чи інших заходів[130].

Безпрецедентний масштаб[131] руйнування довкілля та особливості різних видів шкоди (атмосферному повітрю, ґрунтам, водним ресурсам, лісам тощо) вимагають подальшого диференційованого розвитку нормативної бази з інтегрованими або спеціальними методичними інструментами. Така шкода не обмежується фактичним погіршенням стану довкілля, прямими втратами чи витратами на відновлення: вона охоплює, зокрема, витрати на запобігання шкоді або її зменшення, а також (обґрунтовані) витрати на моніторинг та оцінювання[132]. Ці обставини, разом із неодноразовою реорганізацією урядової структури, яка зачіпала профільне міністерство[133], та інтенсивною взаємодією з місцевими й іншими органами, зокрема органами розслідування[134], зумовлюють потребу в посиленій координації, у тому числі всередині установ, і значних бюджетних та кадрових ресурсах. Цю роботу мають забезпечувати супутникові та інші сучасні технології й обладнання, потрібні для оцінювання прямих «слідів війни» та різноманітних пов'язаних вимірюваних

[125] Такі наслідки охоплюються механізмом «єВідновлення» та механізмами, що стосуються тяжкої шкоди здоров'ю (див. підрозділи 3.1, 3.5–3.7 цього звіту вище): як складова шкоди домогосподарству, що прямо не виокремлюється, або як відповідні хвороби, спричинені залишками боєприпасів чи подібними чинниками.

[126] Хоча система працювала лише частково через технічні причини, зокрема пов'язані з оновленням. Дата звернення: 16.02.2026 року.

[127] Мобільний застосунок і відповідні інформаційно-технологічні протоколи та онлайн-ресурси дають змогу дотримуватися основних вимог до метаданих і подальшого збереження безперервного ланцюга поводження з доказами, потрібного для забезпечення їх допустимості.

[128] У поєднанні із ширшою Єдиною екологічною платформою «ЕкоСистема» та як її складова, здатна обмінюватися з нею даними.

[129] Передбачається запровадження відповідної «послуги з перевірки», яку надаватиме Державна екологічна інспекція України як провідний орган, відповідальний за ці процедури.

[130] Слід зазначити, що заяви за категорією Реєстру збитків B3.1 – «Екологічна шкода» наразі може подавати держава Україна, зокрема через її регіональні та місцеві органи, а також суб'єкти, що перебувають у державній власності або під державним контролем. Для фізичних осіб цю категорію не відкрито.

[131] Загальні оцінки та дані про встановлену шкоду довкіллю станом на кінець 2025 року наведено в матеріалах Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України.

[132] Щодо методик див. підрозділ 5.2.1 цього звіту нижче.

[133] У період із грудня 2025 року до липня 2026 року діяло (об'єднане) Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, до сфери управління якого формально входили лісове та інші профільні державні агентства. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2026 року № 963 його структуру змінено на Міністерство економіки та довкілля України.

[134] Щодо засобів захисту, пов'язаних із національним і міжнародним кримінальним правом та процесом, див. підрозділ 6.1 цього звіту нижче.

показників. Це охоплює, зокрема, перевірку вихідних показників для встановлення впливу застосованого озброєння, інших порушень, спричинених спорудженням інженерних і фортифікаційних споруд, та відповідних втрат.

До багатьох нормативних актів, що регулюють практичні й методичні аспекти цієї роботи, внесено лише стислий припис про можливість їх застосування для визначення шкоди, що відноситься до російської агресії. Тому в них бракує не тільки положень про особливості шкоди від застосування озброєння[135]. Як зазначалося у Звіті 1.0, передбачені ними алгоритми моніторингу та процедур не містять навіть загальних вимог щодо встановлення зв'язку шкоди з конкретними ударами, впливом військового чи іншого відповідного характеру, а також щодо перевірки вихідного стану довкілля[136].

У практиці міжнародних репараційних механізмів питання шкоди довкіллю розглядали переважно в межах міждержавних вимог, зокрема через методичні та доказові труднощі, пов'язані з визначенням індивідуальної шкоди. Водночас є підстави вважати[137], що за належного розвитку підходу, орієнтованого на постраждалу особу, і наявної системи перевірки, зокрема на основі «ЕкоЗагрози», майбутній міжнародний репараційний механізм і пов'язані з ним процедури можна розвинути так, щоб вони охоплювали як міждержавні, так і більш диференційовані, прямі, а отже справедливіші індивідуальні засоби правового захисту щодо вимог, пов'язаних зі шкодою довкіллю.

Численні й різноманітні конкретні випадки шкоди, сукупний масштаб руйнувань у країні та в екосистемах загалом, зазначені потреби в координації й ресурсах, а також необхідність побудувати й упорядкувати систему засобів перевірки на загальному, груповому та індивідуальному рівнях і відповідних засобів захисту (компенсаційного та процедурного характеру) зумовлюють потребу в окремих програмних засадах, закріплених у стратегічному документі. Вони могли б стати частиною ширшої комплексної стратегії відновлення довкілля та бути узгодженими зі значною роботою з імплементації екологічного доробку ЄС і наближення законодавства в межах Ukraine Facility[138].

Оскільки рекомендації Звіту 1.0 щодо вихідних даних, доказових питань і подальшого узгодження нормативної та методичної бази із системою на основі «ЕкоЗагрози» залишаються чинними, українським органам влади пропонується розглянути такі кроки:

Рекомендація 1. Цілеспрямовано усунути неузгодженості законодавства, щоб забезпечити системне (й реалістичне) застосування загального компенсаційного механізму та нормативних актів, які докладно визначають параметри, пов'язані із землею й іншими складовими довкілля, до відповідних збитків, що відносяться до російської агресії. При

[135] Див. підрозділ 5.2 цього звіту нижче.

[136] Див., наприклад, наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 травня 2022 року № 295 «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації».

[137] Див., зокрема, документ Компенсаційної комісії Організації Об'єднаних Націй S/AC.26/2005/10 від 30 червня 2005 року, Report and Recommendations Made by the Panel of Commissioners Concerning Part One of The Fifth Instalment of "F4" Claims, пункти 687–699. Див. також виноску 64 до Звіту 1.0.

[138] Зокрема, ухвалення Закону України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» та інших законодавчих і підзаконних актів щодо промислового забруднення, управління кліматичною політикою й інших екологічних орієнтирів.

цьому слід, зокрема, запобігти накопиченню заборгованості та подальшому невиконанню (можливих) судових рішень[139].

Рекомендація 2. Розвинути підхід, орієнтований на постраждалу особу, та використовувати наявні в Україні процедури перевірки на основі «ЕкоЗагрози» для потенційних міждержавних і більш диференційованих, а отже справедливіших індивідуальних засобів правового захисту щодо вимог, пов'язаних зі шкодою довкіллю. Узгодити ці процедури з відповідними складовими механізмів, що стосуються шкоди майну, здоров'ю чи інших видів шкоди.

Рекомендація 3. Розробити окремі програмні засади у формі стратегічного документа для побудови й упорядкування системи засобів перевірки на загальному, груповому та індивідуальному рівнях, а також відповідних засобів захисту (компенсаційного й процедурного характеру), включно із забезпеченням відповідальності, щодо шкоди довкіллю, яка відноситься до російської агресії. Такий документ міг би стати частиною комплексної стратегії відновлення довкілля, згодом бути інтегрованим до неї або узгодженим із нею.

Рекомендація 4. Забезпечити, щоб після останньої зміни функцій профільного міністерства (Міністерства економіки та довкілля України) належний пріоритет було надано тій частині його роботи, що стосується шкоди довкіллю, яка відноситься до російської агресії.

3.11 Шкода культурним цінностям

Запровадження особливих умов щодо нерухомого майна, яке має статус об'єкта культурної, зокрема археологічної, спадщини, у межах механізму «єВідновлення» можна розглядати як обмежений, проте перший компенсаційний засіб, доступний фізичним особам у зв'язку з таким видом шкоди. Після запровадження підвищувального коефіцієнта (нині 1,22) для розрахунку компенсації за знищене житло[140] було запроваджено заходи, застосовні як до знищеного, так і до пошкодженого житла, при цьому граничні розміри компенсації залишилися незмінними[141]. Ці заходи охоплюють розширення переліку дозволених будівельних матеріалів, збільшення допустимих витрат на окремі реставраційні роботи, а також коригування вимог до планування, процедур отримання спеціальних дозволів (із залученням відповідних фахівців у сфері культурної спадщини) та інших пов'язаних процедур.[142] Застосування механізму «єВідновлення» до об'єктів культурної спадщини підтримується відповідними функціональними можливостями та обміном даними через

[139] Див. також Закон України від 8 жовтня 2025 року № 4625-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав на землю власників об'єктів нерухомого майна, зруйнованих внаслідок бойових дій».

[140] Постанова КМУ № 600 від 30 травня 2023 року щодо адміністративної процедури надання компенсації за знищене житло, зі змінами, що набрали чинності 12 березня 2024 року.

[141] Див. підрозділ 3.1.1 цього звіту.

[142] Постанова КМУ № 1237 від 1 жовтня 2025 року.

«Дію» між електронною публічною послугою «єВідновлення» і Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва[143].

Як і щодо інших видів шкоди, тривала й посилена російська агресія, зокрема повітряні атаки по всій території України, істотно збільшує масштаби пошкодження об'єктів культурної інфраструктури[144]. На випадки розкрадання та іншого заподіяння шкоди рухомим об'єктам культурної спадщини — культурним цінностям, якщо така шкода безпосередньо спричинена російською агресією або пов'язана з нею, — поза межами руйнувань унаслідок бойових дій належним чином реагують шляхом удосконалення національних кримінально-процесуальних засобів правового захисту, зокрема тих, що стосуються міжнародних злочинів і воєнних злочинів. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України і підпорядковані йому структури тісно взаємодіють із цього питання з відповідними спеціалізованими підрозділами органів прокуратури України[145], а також із правоохоронними та розвідувальними органами.

Після підготовки Звіту 1.0 відбулися істотні зрушення у впровадженні цифрових рішень для обліку й документування відповідної шкоди. Поряд із загальними заходами зі створення цифрових сховищ та управління даними, пілотне впровадження Реєстру Музейного фонду України та Державного реєстру нерухомих пам'яток України має забезпечити дані для оцінювання, виявлення пошкоджень та інших процедурних цілей.

Ці позитивні зрушення підтверджують актуальність рекомендацій Звіту 1.0. Відповідно, органам влади пропонується продовжити створення повноцінних реєстрів і розвивати їхні функції зі зберігання даних, документування (зокрема формування доказових матеріалів) та обробки інформації. Водночас доцільно:

Рекомендація 1. Розширити й уточнити нормативні засади реагування на шкоду, завдану культурній спадщині, з урахуванням її ширшого немайнового виміру та пов'язаних із нею благ.

[143] Що стосується Реєстру збитків для України, фізичні особи не мають права подавати заяви за категоріями B2 і C2, які стосуються пошкодження, знищення або втрати об'єктів чи будівель культурної цінності. Натомість вони можуть подавати заяви за загальними категоріями A.3 або A3.7 («Інші економічні втрати»).

[144] Див. останні дані, оприлюднені профільним міністерством: https://mincult.gov.ua/news/rosiyany-poshkodyly-1913-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2573-obyekty-kulturnoyi-infrastruktury/ (дата звернення: 20 липня 2026 року).

[145] Докладніше див. підрозділ 6.1 цього звіту.

4 ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РЕЄСТРИ

4.1 Вимоги до документування та доказові стандарти

4.1.1 Адміністративні процедури

Ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру» та внесення наскрізних змін до відповідних законодавчих актів Законом від 10 жовтня 2024 року № 4017-IX, що регулюють розглянуті індивідуальні компенсаційні та пов'язані з ними механізми, істотно узгодили й удосконалили відповідну правову базу та процедури. Як зазначалося вище[146], ці зміни закріпили застосування єдиних принципів і вимог щодо прийняття адміністративних актів, набрання ними чинності, їх оскарження, виконання та припинення дії, а також інших пов'язаних процедур. Водночас, за наявною інформацією, деяким відповідальним комісіям та адміністративним органам ще належить повною мірою забезпечити належне мотивування своїх рішень, відповідне залучення заінтересованих осіб до процесу їх прийняття та дотримання інших правових вимог.

Адміністративні процедури істотно спрощено завдяки усуненню зайвого дублювання, скороченню вимог щодо підтвердження відомостей і спрощенню відповідних процедур. Особливо важливим стало запровадження автоматизованого отримання даних завдяки посиленню взаємодії між базами даних, а також використанню інших інформаційних технологій, зокрема інструментів на основі «Дії», супутникових знімків та інших сучасних цифрових засобів документування й перевірки. Деякі з цих механізмів реалізуються у формі електронних публічних послуг[147]. Водночас механізми, пов'язані зі шкодою здоров'ю, та деякі інші механізми значно відстають у цьому аспекті.

Зберігається потенціал для запровадження та подальшого розвитку адміністративних й інших позасудових способів первинного або паралельного встановлення конкретних юридичних фактів і статусів. Це особливо важливо у випадках втрати первинних документів (свідоцтв про народження, шлюб тощо) або ускладненого доступу до послуг та архівів, що залишилися на тимчасово окупованих територіях (ТОТ). Особливо складною є ситуація щодо Криму, зокрема через відсутність відповідних адміністративно-територіальних структур, які функціонували б у системі українських органів влади. Потребує послідовнішого впровадження й обґрунтоване перенесення з заявника на компетентні органи обов'язку збирати додаткові документи, зокрема із залученням державних реєстраторів або нотаріусів, залежно від обставин, та здійснювати відповідні запити. Те саме стосується адміністративного оскарження до органу вищого рівня. Деякі механізми, наприклад механізм для осіб, позбавлених особистої свободи, такого оскарження не передбачають. Крім того, наявна судова практика в цій сфері обмежується зобов'язанням

[146] Див. розділ 3 цього звіту вище.

[147] Там само. Зокрема, це стосується наймасштабніших механізмів «єВідновлення» та механізмів, пов'язаних із внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Щодо необхідності збалансувати наявність і доступність електронних, зокрема онлайн-інструментів, з фактичними умовами на прифронтових і тимчасово окупованих територіях див. підрозділ 4.2.1 цього звіту нижче.

комісій повторно розглянути оскаржені адміністративні акти. Це призводить до значних затримок і ставить під сумнів ефективність відповідних механізмів.

Поряд із продовженням раніше запропонованої роботи з удосконалення адміністративних процедур, зокрема шляхом поліпшення безпосередньої перевірки за допомогою відеозаписів, фотографій, зразків та інших матеріалів, а також підвищення доступності й ефективності процедур та окремих механізмів, необхідно й надалі приділяти особливу увагу таким питанням:

Рекомендація 1. Посилити інституційну спроможність відповідальних комісій та адміністративних органів, зокрема шляхом забезпечення належних кадрових ресурсів, щоб вони могли повніше дотримуватися посилених правових вимог до адміністративної процедури.

Рекомендація 2. Надалі вдосконалювати чинні індивідуальні компенсаційні механізми, що функціонують як електронні публічні послуги, та розширювати їх перелік.

Рекомендація 3. Послідовніше вдосконалювати процедури, забезпечуючи обґрунтовано проактивний підхід до отримання додаткових підтверджень і довідок та перевірки необхідних умов і критеріїв. Це має сприяти уникненню необхідності первинного або паралельного судового встановлення фактів. Зокрема, за відповідних обставин слід переносити відповідні обов'язки на державних реєстраторів або нотаріусів, а також удосконалювати наявні чи запроваджувати ефективні процедури адміністративного оскарження до органу вищого рівня.

Рекомендація 4. Адаптувати чинні процедури й механізми до особливих обставин, пов'язаних із Кримом, зокрема враховуючи відсутність дієвих легітимних адміністративно-територіальних структур. Також необхідно усунути перешкоди, зумовлені обставинами на всіх тимчасово окупованих територіях, особливо на територіях, захоплених під час російського вторгнення до лютого 2022 року.

4.1.2 Узгодження з міжнародними репараційними процедурами[148]

Спільні правові засади, а також принципи взаємодоповнюваності, орієнтації на постраждалих осіб та пов'язані з ними принципи вимагають, щоб таким особам, наскільки це можливо, надавали необхідну підтримку й забезпечували доступ до процедур отримання відшкодування заподіяної шкоди. Це підкреслює важливість послідовності та належного узгодження національних і міжнародних механізмів[149]. Значення такого узгодження зростає в міру подальшого розвитку цих механізмів, зокрема у зв'язку із запровадженням репараційних інструментів, спеціально спрямованих на реагування на російську агресію. Звіт 1.0 було підготовлено й представлено відповідно до та на початковому етапі створення Міжнародного Реєстру збитків для України, коли подальші процедури ще перебували на

[148] Оскільки Звіт 2.0 охоплює період, протягом якого Реєстр збитків уже функціонував, у ньому не відтворюються окремі вступні зауваження та загальні припущення Звіту 1.0 щодо співвідношення Реєстру з національними компенсаційними механізмами та заходами підтримки, які підтвердили свою актуальність. Також не пропонується окремий розгорнутий розділ, аналогічний розділу 8 Звіту 1.0. Відповідні міркування натомість включено до цього розділу Звіту 2.0.

[149] У цьому зв'язку варто ще раз звернутися до «Ризької декларації».

стадії обговорення. Тому в ньому було запропоновано загальні міркування щодо узгодження відповідних механізмів, переважно з урахуванням практичного досвіду національного рівня[150].

Нині повноцінне функціонування Реєстру збитків, а також розроблення й ухвалення ним відповідних Форм і Правил подання заяв за окремими категоріями вимог і видів шкоди забезпечують додаткові орієнтири для розвитку національних механізмів і системи заходів підтримки. Хоча конкретні параметри можливих подальших репараційних механізмів, зокрема Міжнародної компенсаційної комісії для України[151], ще належить визначити, діяльність Реєстру вже є і надалі має залишатися джерелом відповідних орієнтирів. Зокрема, поряд із підходами до розглянутих вище аспектів шкоди здоров'ю, довкіллю, культурним цінностям та інших видів шкоди й пов'язаних із ними заходів[152], робота Реєстру вказує на необхідність подальшого розвитку підходів до питань жорстокого поводження та інших видів немайнової шкоди[153], а також економічних та інших майнових втрат.

Водночас національна нормативна база, своєю чергою, може сприяти подальшому уточненню підходів Реєстру збитків і формуванню майбутніх міжнародних механізмів як щодо змісту вимог, так і щодо процедур. Такий підхід уже застосовувався до вимог, пов'язаних із внутрішнім переміщенням, житлом та іншими питаннями, а також до цифрових рішень на основі «Дії». Одним із напрямів для подальшого опрацювання можуть бути умови тримання в місцях несвободи як аспект жорстокого поводження та/або позбавлення свободи. Чинні Форми та Правила Реєстру[154] фактично не передбачають окремого визначення шкоди й страждань, спричинених жорстоким поводженням, пов'язаним із (неналежними) умовами тримання. Численні повідомлення та наявні висновки міжнародних органів, зокрема рішення Європейського суду з прав людини, підтверджують масштаб і значну тяжкість страждань, спричинених украй неналежними умовами

[150] Інші загальні міркування щодо відмінностей між національними компенсаційними механізмами та заходами підтримки, з одного боку, і міжнародними репараційними механізмами, з іншого, зокрема щодо правових засад і нормативних рамок, процедур, доказових підходів і методів оцінювання, видів шкоди й втрат, часових та інших параметрів, категорій заяв і структурування вимог, див. у відповідних частинах розділу 4 Звіту 1.0.

[151] Застереження щодо обмеженого мандата Реєстру збитків та його майбутнього впливу на репараційні механізми або наявні міжнародні процедури залишається повністю актуальним. Реєстр не надає або надає лише обмежені орієнтири щодо детальних доказових вимог, змістовних параметрів компенсації та інших аспектів майбутніх механізмів.

[152] Див. відповідний розділ 3 цього звіту вище.

[153] Див. нижче

[154] Йдеться про категорії заяв A2.6 «Позбавлення свободи» та A2.5 «Катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання». У першій категорії (неналежні) умови тримання прямо не визначені як одна з підстав для вимоги компенсації та інших репарацій. Натомість положення другої категорії, зокрема пункти 3.3–3.4 та пов'язані з ними подальші положення, обмежують відповідне жорстоке поводження випадками, що мають умисний характер. Щодо особливостей умисного й неумисного (опосередкованого) жорстокого поводження, пов'язаного з умовами тримання, див. рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 8 липня 2004 року у справі *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*, заява № 48787/99, пункти 434–454 та подальші посилання: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886. Пор. також рішення Великої палати від 20 жовтня 2016 року у справі *Muršić v. Croatia*, заява № 7334/13, пункти 96–151 та подальші посилання: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167483.

тримання[155]. Національна нормативна база могла б прямо визначити цей аспект і передбачити відповідні заходи реагування, зокрема з урахуванням особливостей оцінювання такої шкоди.

Крім того, попри активну інформаційну роботу щодо Реєстру збитків і майбутньої Міжнародної компенсаційної комісії для України, зокрема проведення онлайн-кампаній, підготовку інформаційних та роз'яснювальних матеріалів, розширення правової підтримки[156] і запровадження відповідного цифрового рішення на основі «Дії», цю роботу необхідно продовжувати й розвивати. Зокрема, слід забезпечити її системний характер, передбачивши відповідні заходи в документах, що визначають напрями державної політики[157].

Досягнутий прогрес і окреслені перспективи узгодження з міжнародними репараційними процедурами підтверджують актуальність раніше запропонованих рекомендацій щодо:

- упорядкування процедур і забезпечення належного балансу між запобіжниками проти можливих зловживань та недопущенням надмірного тягаря й зайвих ускладнень;
- максимального скорочення дублювання зусиль і забезпечення постраждалих осіб необхідною підтримкою та доказами для отримання відшкодування на всіх рівнях. Це передбачає, зокрема, обґрунтоване уточнення правил доказування в адміністративних процедурах, а також їх цифровізацію й автоматизацію з огляду на достатність доказів або можливість їх узгодження з вимогами подальших міжнародних репараційних процедур;
- завчасного врахування доказових стандартів і методів оцінювання шкоди, зокрема з опорою на практику інших механізмів розгляду вимог, як-от Компенсаційної комісії Організації Об'єднаних Націй (UNCC), яка розглядала подібні вимоги, зокрема масові;
- узгодження протоколів, мови, структури й технічних параметрів;
- подальшого сприяння підготовці, збиранню та спрямуванню заяв відповідними каналами.

Крім того, доцільно посилити взаємодію між національними механізмами та міжнародними репараційними процедурами в обох напрямах, зокрема шляхом реалізації таких заходів:

Рекомендація 1. Використовувати напрацьований досвід функціонування Реєстру збитків і подальший прогрес у формуванні та створенні Міжнародної компенсаційної комісії для України як основу для розвитку національних механізмів, спираючись на відповідні

---

[155] *Ukraine v. Russia* (re Crimea), рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 25 червня 2024 року, заяви № 20958/14 і № 38334/18, пункти 829, 1208 та 1230–1238 і подальші посилання: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235139. Хоча справа стосується попереднього періоду російського втручання, вона підтверджує значення шкоди, пов'язаної з умовами тримання, та необхідності відповідних репарацій. Попри можливість подання відповідних заяв за категорією A2.10 «Інші порушення міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права або законів і звичаїв війни», масштаб і значення цієї шкоди, а також особливості страждань, пов'язаних з умовами тримання, обґрунтовують необхідність окремої уваги до її відшкодування.

[156] Див. підрозділ 6.4 цього звіту вище.

[157] Наприклад, нещодавно ухвалений комплекс документів державної політики щодо внутрішнього переміщення не містить відповідних положень щодо Реєстру збитків. Див. підрозділ 3.2 цього звіту вище.

орієнтири, що формуються на міжнародному рівні. Це стосується, зокрема, визначення пріоритетів, структурування втрат, конкретних видів шкоди, які мають охоплюватися механізмами, розроблення й коригування доказових стандартів та методів оцінювання. Відповідно, ці аспекти мають враховуватися під час визначення функціональних можливостей, налаштування баз даних і цифрових рішень та формування всієї системи національних компенсаційних механізмів і заходів підтримки.

Рекомендація 2. Розвинути національні механізми й конкретні заходи, а також їхню нормативну базу, щоб вони слугували підґрунтям і джерелом орієнтирів для подальшого розвитку відповідних міжнародних репараційних процедур і механізмів.

Рекомендація 3. Забезпечити системну комунікаційну та інформаційну роботу щодо Реєстру збитків і майбутньої Міжнародної компенсаційної комісії для України, зокрема шляхом передбачення відповідних заходів у документах, що визначають державну політику. Це має включати проведення інформаційних кампаній, підвищення загальної обізнаності та надання потенційним заявникам адресної інформаційної й роз'яснювальної підтримки щодо доступних способів подання заяв, відповідних вимог і процедур, а також перспектив отримання відшкодування.

4.2 Реєстри та бази даних

Цифрова інфраструктура, яка забезпечує роботу механізмів компенсаційного характеру та інших заходів підтримки або безпосередньо обробляє дані для них, разом з іншими базами даних та інструментами управління інформацією про шкоду й осіб, які постраждали від російської агресії, утворює спеціалізовану систему взаємопов'язаних рішень. З огляду на її масштаб, різноманітність даних і функцій, інституційні та адміністративні особливості відповідних процесів, а також уже вкладені й надалі потрібні технічні та інші ресурси не можна було очікувати, що за розглянутий період усіх кінцевих цілей її створення й розвитку буде досягнуто повною мірою. Проте поступ українських органів влади у створенні та вдосконаленні цієї системи заслуговує на позитивну оцінку. Обрані напрями розвитку значною мірою підтверджують слушність міркувань і основних пропозицій щодо подальшої роботи в цій сфері, викладених у Звіті 1.0.

4.2.1 Різноманіття баз даних і реєстрів

Для загального огляду стану баз даних і реєстрів, пов'язаних з окремими заходами, слід відзначити кілька змін. До них належать поступове розширення функцій Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України; інтеграція механізму житлових ваучерів для внутрішньо переміщених осіб до наявного механізму «єВідновлення»; розроблення Інформаційно-аналітичної системи об'єктів нерухомого майна для забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом[158]; запуск удосконаленої Єдиної інформаційної платформи з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин[159];

[158] Див. підрозділи 3.1, 3.1.1, 3.1.2 цього звіту вище.

[159] Див. підрозділ 3.4 цього звіту вище.

модернізація Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти»[160]. Також розвивалися інформаційні довідники й засоби обробки даних Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, призначені для виплат внутрішньо переміщеним особам, деяких інших виплат і заходів підтримки в натуральній формі, а також вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду України[161].

Водночас цифрові рішення для механізмів, що стосуються шкоди здоров'ю, та деяких інших спеціальних механізмів залишаються нерозвиненими або цифровізованими лише частково. Винятком є обмежена категорія цивільних осіб, відомості про яких охоплює Єдиний державний реєстр ветеранів війни[162].

Серед нових спеціальних баз даних особливо слід відзначити Реєстр відомостей щодо дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України[163], та державний портал «Діти війни»[164], що слугує його відкритим користувацьким інтерфейсом.

Водночас українським органам влади слід враховувати труднощі й фактичні умови на прифронтових і тимчасово окупованих територіях: там може не бути необхідних передумов для користування відповідними онлайн-ресурсами й цифровими рішеннями, не кажучи вже про інфраструктуру зв'язку. Нещодавні зміни до пакета урядових нормативних актів виключили з положень щодо визначення територій бойових дій або територій, тимчасово окупованих Російською Федерацією, критерій функціонування інформаційних ресурсів. Раніше цей критерій потребував додаткової перевірки та призводив до непослідовного застосування відповідних механізмів[165].

4.2.2 Узгоджене використання реєстрів

Розвитку відповідних механізмів, реєстрів і баз даних істотно сприяли ширші можливості обміну даними та іншої інтеграції в межах системи «Дія». Нею можуть користуватися, зокрема, отримувачі допомоги за кількома механізмами компенсаційного характеру й іншими заходами підтримки, пов'язаними з російською агресією. «Дія» забезпечує обмін даними між основними реєстрами окремих механізмів та їхню взаємодію з іншими базами даних і цифровими рішеннями, а також надання послуг через єдину точку доступу. Як зазначалося, нормативні засади, процедури та достатньо розвинена цифрова інфраструктура «єВідновлення» й деякі інші механізми дали змогу надавати відповідні послуги як електронні публічні послуги, у тому числі автоматично[166]. «Дія» доступна через вебпортал і відповідний мобільний застосунок. Для механізмів та інших заходів, які ще не інтегровано

[160] Див. підрозділ 3.8 цього звіту вище.

[161] Див. підрозділ 3.7 цього звіту вище.

[162] Див. підрозділи 3.5, 3.6–3.7 цього звіту вище.

[163] Див. підрозділ 3.8.2 цього звіту вище.

[164] https://childrenofwar.gov.ua/ (дата звернення: 25.02.2026 р.).

[165] Зміни внесено постановою КМУ від 20 травня 2026 року № 635.

[166] Це питання регулюється Законом України від 15 липня 2021 року № 1689-IX «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» та пов'язаними нормативними актами.

до неї, вона слугує загальним інформаційним і комунікаційним ресурсом. Крім того, як зазначалося, через «Дію» забезпечено подання Заяв до Реєстру збитків[167].

Загалом під час законотворчої роботи й подальшого нормативного регулювання послідовніше дотримуються раціонального балансу між створенням нових реєстрів, які на початковому етапі можуть діяти окремо, та забезпеченням їх узгодженої роботи в межах ширшої цифрової системи. До нормативної бази вносять зміни, які прямо й докладно регулюють взаємодію баз даних стосовно конкретних процесів, упорядковуючи відповідні адміністративні й технічні дії[168].

Позитивний перехід від швидкого збільшення кількості вузькоспеціалізованих реєстрів до збалансованого узгодження цифрової інфраструктури дістав додаткове підтвердження у важливій законодавчій ініціативі щодо проєкту закону про реєстр осіб, які загинули або здоров'ю яких було завдано шкоди. У процесі роботи над ним істотно уточнили сферу охоплення й систематизували немайнові втрати; показовою стала зміна його назви на Закон України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України»[169]. Щодо цифрових рішень попередній підхід, розглянутий у Звіті 1.0, було змінено: окремий реєстр передбачено лише для відомостей про депортованих дітей. Для решти відомостей ухвалений Закон передбачає загальне концептуальне цифрове рішення – Систему обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України[170]. Подальші урядові акти визначають порядок ведення Системи та обов'язок держателів і адміністраторів державних реєстрів і баз даних забезпечувати обмін відомостями з нею. Система має виконувати три взаємопов'язані

---

[167] Див. підрозділ 4.1.2 цього звіту вище.

[168] Див., зокрема, постанову КМУ від 13 грудня 2024 року № 1432 «Деякі питання надання внутрішньо переміщеним особам компенсації за пошкоджені/знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України». Її розгорнутий пункт 3 варто навести як приклад нормативного підходу. В англійському джерелі цей пункт подано за допомогою функції Google Translate.

«3. На запит Мінрозвитку державне підприємство "ДІЯ" як адміністратор Реєстру пошкодженого та знищеного майна формує за допомогою Реєстру пошкодженого та знищеного майна інформацію про перелік отримувачів компенсації, щодо яких уповноваженим органом затверджено рішення про надання компенсації, та передає щомісяця до 20 числа Мінрозвитку для надання переліку отримувачів компенсації державному підприємству "Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України".

Державне підприємство "Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України" протягом двох робочих днів з дати надходження переліку отримувачів компенсації від Мінрозвитку формує засобами Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб перелік отримувачів компенсації з числа внутрішньо переміщених осіб та надсилає його до Пенсійного фонду України для формування шляхом електронної інформаційної взаємодії з Мін'юстом інформації про наявність/відсутність права власності на об'єкти нерухомого майна в осіб згідно з наданим державним підприємством "Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України" переліком.

З метою формування інформації про наявність/відсутність права власності на житлові об'єкти нерухомого майна в осіб, зазначених у переліку отримувачів компенсації з числа внутрішньо переміщених осіб, Пенсійний фонд України використовує відомості Державного реєстру речових прав на нерухоме майно у порядку електронної інформаційної взаємодії».

[169] Закон України від 20 листопада 2024 року № 4071-IX. Див. також підрозділи 3.8.2 і 5.1 цього звіту.

[170] Систему передбачається наповнювати автоматично шляхом отримання необхідної інформації з відповідних державних інформаційних і довідкових систем, реєстрів та баз даних, а також із повідомлень окремих постраждалих осіб, поданих через «Дію» і Соціальний вебпортал електронних послуг.

функції: обробляти дані про постраждалих осіб, чиї особисті немайнові права було порушено; про відповідну шкоду; і про вжиті заходи підтримки, зокрема обліковувати фактичні видатки державного бюджету, бюджетів соціального страхування та місцевих бюджетів[171]. Належне організаційне й технічне впровадження Системи ще не завершено, а його строки відкладено через складність і масштаб необхідного узгодження, технічні питання та потребу в ресурсах.

Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» є ранішим і ширшим за охопленням актом. Вона спрямована на облік і впорядкування як матеріальних збитків, так і основних грошових параметрів немайнової шкоди, пов'язаних бюджетних та інших державних витрат[172]. Однак, визначаючи насамперед основні методи оцінювання та порядок обліку за тематичними напрямами, закріпленими за відповідними профільними міністерствами й державними установами, постанова не містить істотних положень про цифрові рішення для цієї роботи. Що стосується Державного реєстру пошкодженого та знищеного майна, нормативні засади передбачають охоплення ним рухомого й нерухомого майна. Однак на практиці він, з обґрунтованих причин, діє лише як інструмент «єВідновлення» і тому використовується тільки щодо житлових об'єктів[173].

Крім того, системне й комплексне накопичення, облік і подальше управління даними за допомогою цифрових засобів мають охоплювати засоби захисту та відшкодування, пов'язані з кримінальним правом і кримінальним провадженням. Відповідно, у цій системі потрібно передбачити рішення для Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, який уже діє й продовжує розвиватися. Підготовлено концепцію, технічне завдання та відповідну дорожню карту створення Реєстру потерпілих від воєнних та інших міжнародних злочинів. Він має забезпечувати роботу Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків (КЦППС) при Офісі Генерального прокурора та його регіональних структур[174]. Чинне законодавство потребує додаткової деталізації з цього питання[175]. Реєстр має виконувати два (взаємопов'язані) завдання. По-перше, формувати й обробляти дані, аналітичну та іншу похідну інформацію про потерпілих і шкоду, щодо якої застосовують засоби захисту на підставі кримінального та кримінального процесуального права. По-друге, сприяти адресному узгодженню цих заходів з іншими національними й міжнародними механізмами компенсаційного характеру, заходами

[171] Постанова КМУ від 15 квітня 2025 року № 450 «Деякі питання забезпечення функціонування Системи обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України».

[172] Див. також розділ 5 цього звіту нижче.

[173] Постанова КМУ № 624 від 13 серпня 2023 року. Див. також підрозділ 3.1.1 вище.

[174] Концепцію та пов'язані матеріали підготовлено за підтримки проєкту Ради Європи «Зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції України – Фаза II». Подальше впровадження ініціативи затримується через брак необхідного фінансування.

[175] Частина четверта статті 11 Закону № 4071-IX від 20 листопада 2024 року та постанова КМУ № 450 від 15 квітня 2025 року містять лише загальне положення про інформаційну взаємодію системи обліку інформації про шкоду з цифровою інфраструктурою Офісу Генерального прокурора. Стаття 106[1] Кримінального процесуального кодексу України передбачає використання інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування.

підтримки та репараціями й доповненню одних механізмів іншими. Необхідна самостійність цифрових рішень для цієї роботи зумовлена конфіденційністю кримінальних проваджень і підвищеними вимогами до захисту персональних даних. Водночас, з огляду на першочергові процесуальні повноваження органів розслідування та прокуратури й відповідні функції електронної системи управління кримінальними провадженнями[176], Реєстр слід створити як суміжну з нею підсистему, що повністю синхронізована з нею та здатна обмінюватися даними.

Попри значний поступ у розвитку окремих цифрових рішень і, зокрема, в узгодженні їхньої інфраструктури в межах спеціалізованої системи, збережені та нові виклики вимагають не лише дотримуватися загальних стратегічних напрямів, розглянутих у Звіті 1.0[177], а й зосередити подальшу роботу на таких питаннях:

Рекомендація 1. Надалі вдосконалювати нормативну базу, докладно визначивши алгоритми й робочі процеси адміністративної та технічної взаємодії систем управління даними. Це має також посилити їх здатність автоматично й завчасно отримувати необхідні відомості для спрощення процедур, передбачених механізмами компенсаційного характеру та іншими заходами підтримки.

Рекомендація 2. Розробити з технічного, інституційного й методичного погляду узгоджене, комплексне та належно впорядковане рішення для накопичення й обробки даних про весь спектр шкоди, збитків і фактичних витрат, пов'язаних з агресією. Це рішення має бути складовою взаємопов'язаної цифрової системи й охоплювати, зокрема, майнову та немайнову шкоду й відповідні грошові показники.

Рекомендація 3. Розробити й запровадити Реєстр потерпілих від воєнних та інших міжнародних злочинів для забезпечення роботи Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків при Офісі Генерального прокурора, його регіональних структур і відповідного Механізму підтримки потерпілих, пов'язаного з кримінальним правом та кримінальним провадженням[178].

[176] За підтримки міжнародних партнерів, зокрема ЄС, нині розробляють сучаснішу електронну систему управління кримінальними провадженнями (e-CMS), яка має замінити застарілу цифрову інфраструктуру на основі Єдиного реєстру досудових розслідувань.

[177] Слід також приділяти належну увагу окремим питанням, розглянутим у Звіті 1.0, зокрема адресній підтримці територіальних та етнічних громад і національних меншин, які мають обмежений доступ до цифрових інструментів, щоб забезпечити їм можливість подавати заяви.

[178] Докладніші рекомендації див. у підрозділі 6.2.2 цього звіту нижче.

5 МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ШКОДИ

5.1 Наскрізні питання

Основоположний характер наскрізних питань оцінювання шкоди, розглянутих з огляду на початкові етапи розвитку національних і міжнародних механізмів захисту, спеціально призначених для реагування на російську агресію, зберігає їхню актуальність для подальшої роботи[179]. Її посилює й масштаб завдань з оцінювання, які ще належить виконати на національному рівні, зокрема потреба забезпечити взаємну узгодженість механізмів і враховувати вплив національної практики на міжнародні підходи та навпаки.

Поки Міжнародна компенсаційна комісія для України ще не розпочала роботу, важливі орієнтири для впорядкування оцінювання вже дає Реєстр збитків. Їх слід розглядати поряд із підходами інших міжнародних судових і спеціалізованих репараційних механізмів[180]. Як і можна було очікувати з огляду на його обмежені повноваження, сам Реєстр не розробляє методик оцінювання. Проте орієнтиром можуть слугувати не лише три загальні групи Заяв залежно від заявника (фізичні особи, держава Україна та інші юридичні особи), а й кожна Форма та відповідні Правила подання Заяв за тематичними категоріями шкоди. Для впорядкування вимог Реєстр розрізняє конкретні основні види шкоди й безпосередньо пов'язані з ними витрати[181], окремі види порушень міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права або законів і звичаїв війни, а також майнові, зокрема економічні, втрати. Структура Заяв щодо шкоди також містить орієнтири, істотні для її оцінювання[182]. Водночас, як зазначалося у Звіті 1.0, «оцінювання шкоди не обов'язково має бути однаковим. Критерії та методики оцінювання шкоди в українських програмах мають бути чіткими, прозорими й застосовуватися послідовно». Отже, узгодження міжнародних і національних підходів, зокрема розроблення й перегляд (удосконалення) методик оцінювання, не повинне усувати обґрунтовані відмінності, зумовлені особливостями їхніх правових засад, часових та інших параметрів. Національні механізми, своєю чергою, зберігають потенціал впливати на подальший розвиток і уточнення міжнародних механізмів завдяки досвіду їх практичного застосування[183].

Ці міркування особливо важливі для постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків,

[179] Див. відповідний розділ Звіту 1.0 та розділ 4 цього звіту нижче.

[180] Там само.

[181] Наприклад, для категорії Заяв A2.6 «Позбавлення свободи» розрізняють власне позбавлення свободи, пов'язані з ним тілесні ушкодження, щодо яких Заяву можна подати за відповідною тематичною категорією, та майнові наслідки позбавлення свободи, як-от втрату доходу або оплачуваної роботи. Окремо враховують інші конкретні порушення міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права або законів і звичаїв війни.

[182] Наприклад, категорія Заяв A2.3 «Серйозні тілесні ушкодження» охоплює втрату частини тіла; значне постійне або тимчасове спотворення зовнішності, яке істотно змінює вигляд особи; значну постійну або тимчасову втрату здатності користуватися органом, кінцівкою, функцією чи системою організму або істотне обмеження такої здатності; вимушене переривання вагітності; інші ушкодження, які, ймовірно, істотно вплинуть на якість життя постраждалої особи.

[183] Див. підрозділ 4.1.2 цього звіту вище.

завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації»[184]. Це основоположний акт, який насамперед визначає базові підходи до оцінювання та обліку й розподіляє відповідні тематичні напрями між профільними міністерствами та державними установами, доручаючи їм подальшу деталізацію. Постанова окреслює 22 напрями, серед яких людські втрати, що охоплюють загибель або поранення цивільних осіб, і пов'язані соціальні витрати, а також військові втрати, пов'язані з особовим складом; при цьому немайновий вимір шкоди згадано лише побіжно. Решта напрямів (від непрямих економічних втрат, пов'язаних зі скороченням населення та відповідним зниженням економічних показників країни, до шкоди сільськогосподарським господарствам) переважно охоплюють і впорядковують майнові показники шкоди, пов'язані бюджетні та інші державні витрати.

Інше коло наскрізних концептуальних питань стосується оцінювання моральної, немайнової шкоди й, зокрема, душевних страждань. Нещодавно ухвалені Закон України від 20 листопада 2024 року № 4071-IX та пов'язана з ним постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2025 року № 450 визначили й упорядкували обсяг шкоди, завданої особистим немайновим правам фізичних осіб унаслідок російської агресії. Вони передбачають 15 визначених видів такої шкоди й відкрите положення щодо інших видів немайнової шкоди та відповідних постраждалих осіб. Такий підхід значною мірою узгоджується з міжнародним, зокрема з підходом за Європейською конвенцією з прав людини та практикою Європейського суду з прав людини. Він відрізняється від базового поділу шкоди в Кримінальному процесуальному кодексі України[185], але й не відтворює автоматично структуру категорій Заяв Реєстру збитків. Цю розбіжність можна було б пояснити за допомогою порівняльної таблиці чи довідника. Важливішим, однак, є те, що серед відомостей і показників, які належить зазначати й обліковувати в Системі[186], не запропоновано критеріїв оцінювання душевних страждань, зокрема психологічної травми. Без таких критеріїв неможливо належно розвивати засоби захисту й репарації щодо немайнової шкоди. Передбачені загальний опис обставин її заподіяння, зазначення виду шкоди (наприклад, тілесних ушкоджень) та переважно пов'язаних із витратами показників також не дають відповідних орієнтирів. Нормативні акти не передбачають і подальшого розвитку методик із цього питання. Як розглядалося у Звіті 1.0 на основі широкого огляду практики міжнародних репараційних механізмів і Європейського суду з прав людини та як знову показують попередні розділи цього Звіту[187], належне оцінювання немайнової шкоди має охоплювати конкретні виміри й показники душевних страждань та відповідне визначення орієнтовного розміру належної компенсації, зокрема справедливої сатисфакції.

[184] Див. також розділ 4 цього звіту вище.

[185] Кримінальний процесуальний кодекс України та подібні законодавчі акти в загальних рисах поділяють шкоду на фізичну, моральну й майнову.

[186] Це визначено в Переліку інформації, що вноситься до Системи обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, шляхом електронної інформаційної взаємодії з Єдиною інформаційною системою соціальної сфери, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 450.

[187] Див., наприклад, обговорення умов позбавлення волі й жорстокого поводження у підрозділах 3.3 та 4.1.2 цього звіту вище.

Невиконані завдання з розвитку оцінювання шкоди, що відноситься до російської агресії, потребують ґрунтовнішого вдосконалення відповідних методик, у тому числі з урахуванням особливостей психологічної шкоди й травми, відзначених у Звіті 1.0. Для цього доцільно:

Рекомендація 1. Надалі розвивати систему й методики оцінювання, щоб створити комплексний, узгоджений і належно впорядкований загальний інструмент, який охоплюватиме майновий та немайновий виміри шкоди, що відноситься до російської агресії. Після цього відповідно скоригувати нормативну базу, інституційні механізми й цифрову інфраструктуру.

Рекомендація 2. Удосконалити й деталізувати методики оцінювання немайнової шкоди, передбачивши конкретні виміри та показники (душевних) страждань, а також підхід до визначення орієнтовного розміру належної компенсації. При цьому, зокрема, врахувати усталену практику Європейського суду з прав людини й параметри, які Суд застосовує для розрахунку та визначення справедливої сатисфакції.

Рекомендація 3. Використати орієнтири (щодо структурування й пов'язаних питань), які дають наступні етапи роботи Реєстру збитків. У межах удосконалення оцінювання шкоди провести цілеспрямовану перевірку сумісності підходів, приділивши особливу увагу структуруванню втрат і конкретних видів шкоди, а також розробленню й коригуванню відповідних методик, таблиць та інших матеріалів[188].

5.2 Шкода та втрати в масштабах країни

Оцінювання шкоди й втрат у масштабах країни насамперед має враховувати особливості шкоди довкіллю та культурним цінностям. Економічну інфраструктуру, відповідні об'єкти, інші споруди й майно простіше впорядкувати за видами[189] та оцінити у грошовому вираженні.

5.2.1 Оцінювання шкоди довкіллю

Висновки щодо можливостей подальшого вдосконалення перевірки й моніторингу шкоди довкіллю, завданої російською агресією, зокрема за допомогою «ЕкоЗагрози», а також відповідних національних механізмів мають значення і для системи методик оцінювання цієї шкоди.

Профільні міністерства й спеціалізовані органи[190] одними з перших почали виконувати загальну постанову Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. На основі наявної нормативної бази вони видали накази, що конкретизували підходи до оцінювання

[188] Щодо необхідного зв'язку з механізмами кримінальної юстиції та відповідними засобами захисту див. підрозділ 6.2.2 цього звіту нижче.

[189] Див., зокрема, спільний наказ Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18 жовтня 2022 року № 3904/1223 «Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності». Щодо міжнародних правил див. також Форму та Правила подання Заяв до Реєстру збитків за категоріями B1.1, B1.2, C1.1, C1.2, B1.3, C1.3, B1.4, C1.4, B1.5, B1.6 та B5

[190] Йдеться про тодішнє Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Див. підрозділ 3.8 цього звіту вище.

шкоди атмосферному повітрю, природно-заповідному фонду й лісам, землі та ґрунтам, водним та іншим природним ресурсам. Проте по суті ці методики залишилися майже незмінними. Відтак чинні основні нормативні й методичні інструменти й далі застосовують формули, складовими яких є податки, штрафи та фіксовані коефіцієнти карального характеру. Їхня придатність для міжнародних репараційних механізмів викликає серйозні сумніви[191].

Коригування та розвиток методик оцінювання шкоди довкіллю, пов'язаної з агресією, мають бути частиною процесу наближення до екологічного й кліматичного доробку ЄС. Відповідні вимоги до України в процесі вступу, визначені для сфер довкілля та зміни клімату, мають значення, зокрема, для принципів відповідальності, моніторингу, оцінювання впливу, а також інституційної й технічної спроможності відповідальних державних органів[192].

У межах міжнародної співпраці вже проведено дослідження й підготовлено рекомендації щодо методів[193] моніторингу й оцінювання шкоди довкіллю за окремими напрямами. Також розвивається міжнародно-правова база, зокрема щодо обов'язку повного відшкодування, компенсації втрат, які можна визначити у грошовому вираженні, та особливостей відповідних доказових й інших вимог до обґрунтування[194]. Тому всі рекомендації Звіту 1.0 залишаються актуальними.

Додаткове значення має структура шкоди довкіллю, запропонована Реєстром збитків. Вона охоплює погіршення стану довкілля, у тому числі втрату некомерційних екологічних благ і послуг або властивої їм екологічної цінності, а також розумні й пропорційні заходи із запобігання шкоді та її зменшення, моніторингу й оцінювання, очищення, відновлення та повернення довкілля до попереднього стану[195].

Відповідно, попередні рекомендації щодо:

- перегляду методик оцінювання погіршення стану довкілля в частині податків і коефіцієнтів;
- врахування технологічних та інших потреб, зокрема обґрунтованих витрат на моніторинг й оцінювання, зв'язку шкоди довкіллю зі станом здоров'я населення, медичними обстеженнями та підвищеним ризиком для здоров'я;
- пріоритетного поступового запровадження додаткових заходів допомоги й механізмів полегшення страждань конкретних осіб, пов'язаних зі шкодою довкіллю, зокрема з урахуванням методик, випробуваних на міжнародному рівні, та, за можливості, шляхом запровадження заходів для окремих груп випадків, подій чи видів шкоди;

[191] Див. відповідний розділ Звіту 1.0.

[192] Див. Європейська комісія, Ukraine 2025 Report, SWD(2025) 759 final, 4 листопада 2025 року, с. 91–93.

[193] Серед останніх матеріалів див. Climate Damage Caused by Russia's War in Ukraine, Initiative on Greenhouse Gas Accounting for War, жовтень 2025 року.

[194] Див. Міжнародний суд ООН, консультативний висновок Climate Change Advisory Opinion від 23 липня 2025 року, пункти 452–454.

[195] Див. Форму та Правила подання Заяв до Реєстру збитків за категорією B3.1 «Екологічна шкода». До групи державних вимог також належать вимоги щодо розграбування та/або привласнення природних ресурсів (категорія B3.2), які мають більш безпосередньо визначений майновий характер.

- обліку фактичних витрат на усунення або зменшення шкоди довкіллю та інших заходів, необхідних для його очищення й відновлення, слід доповнити таким пріоритетом:

Рекомендація 1. У межах наближення України до екологічного й кліматичного доробку ЄС надати пріоритет удосконаленню методик оцінювання шкоди довкіллю, завданої російською агресією. Зокрема, врахувати принципи відповідальності, потреби моніторингу й оцінювання впливу, а також інституційну й технічну спроможність державних органів.

5.2.2 Культурні цінності

Пріоритетний захист та облік об'єктів культурної спадщини, рухомих творів й інших предметів, а також відповідної інфраструктури, її ремонт і подальший розвиток потребують відповідного вдосконалення методик оцінювання. Поряд із проведеною та запланованою каталогізацією, цифровізацією й іншими заходами[196] визнається необхідність оцінювати втрати ширше, ніж лише за вартістю інфраструктури, майна та ремонту[197].

Такі методики мають належно охоплювати складну фізичну шкоду, нематеріальні втрати й немайнову шкоду в цій особливій сфері, пов'язані з російською агресією[198].

Чинні методики лише в загальних рисах окреслюють структуру й особливості шкоди культурній спадщині. Загальна схема оцінювання містить базовий поділ об'єктів культури й культурної спадщини, археологічних та інших відповідних пам'яток, а також визначає їх належність до Музейного фонду України, архівів та інших державних установ. Вона також виокремлює «неможливість доступу громадян держави до культурної спадщини та культурних цінностей України[199]» й передбачає врахування вартості відновлення об'єктів культурної спадщини[200].

Питання культурних цінностей докладніше розглянуто в загальній Методиці визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку зі збройною агресією

[196] Див. підрозділ 3.11 цього звіту вище. Див. також, зокрема, проєкт Закону № 14391 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедур державного управління у галузі культури та культурної спадщини», який передбачає сховища музейних предметів й інші заходи.

[197] За наявними повідомленнями, органи влади розробляють додаткові проєкти методик, що проходять процедури погодження та внутрішнього обговорення. Щодо міжнародної експертизи й адресної підтримки див., зокрема: European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, *Recommendations from the European Commission-led expert group on the safeguarding of cultural heritage in Ukraine*, Publications Office of the European Union, 2024, https://data.europa.eu/doi/10.2766/505423.

[198] Щодо розрізнення матеріальних і нематеріальних об'єктів культури та культурних цінностей див. також Конвенцію Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями, й інші згадані міжнародні акти.

[199] Див. підпункт 17 пункту 2 Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. На додаток до міркувань у підрозділі 5.1 цього звіту слід наголосити, що це єдина пряма згадка про немайнову шкоду — «моральну» шкоду за переважним поділом, застосовуваним в Україні, — у цьому документі.

[200] Для інших видів знищеного майна передбачено визначення ринкової вартості або вартості заміщення такого майна сучасним аналогом.

Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності[201].

Проте підходи, запропоновані в ній для розрахунку шкоди культурним цінностям (матеріальним і духовним об'єктам, предметам та майну), потребують подальшої деталізації й удосконалення. Це стосується, зокрема, поділу на цінності, представлені на внутрішньому та/або зовнішньому ринку, та інші цінності. Для першої категорії застосовують порівняльне оцінювання вартості. Також потребують уваги проведення відповідної експертизи й урахування оцінок, пов'язаних зі страхуванням.

Подальше вдосконалення особливо потрібне для оцінювання нематеріальних втрат і немайнової шкоди, пов'язаних із конкретними культурними цінностями та предметами. Показово, що Методика містить деталізований перелік коефіцієнтів вартості нерухомих об'єктів культурної спадщини для визначення грошового розміру реальних збитків. Ці коефіцієнти залежать від формально визначеного віку об'єкта, його розташування в межах або за межами населеного пункту та деяких інших чинників. Водночас вони залишаються надто узагальненими й довільними множниками.

Як наголошувалося у Звіті 1.0, комплексне й більш розвинене оцінювання втрат у сфері культури має добрі перспективи для міжнародних вимог, зокрема вимог про відповідну компенсацію. Додаткові орієнтири щодо структурування цієї шкоди дають правила Реєстру збитків.

Невичерпне визначення «об'єктів або будівель, які належать до культурних цінностей» охоплює рухомі й нерухомі об'єкти мистецького, історичного, релігійного, етнографічного або наукового значення. Воно також пропонує подальшу деталізацію, зокрема згадує об'єкти нематеріальної культурної спадщини й інші особливості та виміри відповідних цінностей.

Водночас, зважаючи на свої повноваження, Реєстр обґрунтовано не визначає методів оцінювання й подальших параметрів, у тому числі грошового визначення вартості[202]. Розвиток методик у цій сфері буде потрібен, щоб національний досвід міг впливати на формування практики майбутніх міжнародних репараційних механізмів.

Отже, помітного поступу досягнуто за першим із двох раніше запропонованих напрямів — виявленням й обліком культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини, пошкоджених або знищених унаслідок російської агресії[203]. Другий напрям і відповідні рекомендації Звіту 1.0 залишаються вкрай актуальними. Для їх виконання доцільно:

---

[201] Методику затверджено спільним наказом Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18 жовтня 2022 року № 3904/1223.

[202] Див. Форму та Правила подання Заяв до Реєстру збитків за категоріями B2 та C2 «Пошкодження, знищення або втрата об'єктів чи будівель, які належать до культурних цінностей». Крім безпосередніх витрат на ремонт і пов'язаних видатків, пункт 4.5 та розділ VIII Форми «Сума вимоги» лише посилаються на поняття «вартість» без його деталізації й передбачають зазначення використаних методик.

[203] Це охоплює посилення координації та співпраці в межах національних і міжнародних правоохоронних механізмів, а також репараційних напрямів, пов'язаних із кримінальним правом і кримінальним провадженням. Нещодавно до них долучилося започаткування окремих кримінальних проваджень щодо систематичного руйнування й розграбування української культурної спадщини та ширших діянь, пов'язаних із геноцидом.

Рекомендація 1. Надати пріоритет розробленню й ухваленню спеціальних методик, придатних для оцінювання всього спектра шкоди у сфері культури та визначення видів і розмірів репарацій, зокрема щодо нематеріальних культурних цінностей і немайнової шкоди. Розробляти такі методики за допомогою відповідних фахівців і на основі належного, у тому числі міжнародного, досвіду та практики.

5.2.3 Вимоги держави Україна про відшкодування

Постанова КМУ від 20 березня 2022 року № 326, яка встановлює відповідні засади оцінювання, та постанова КМУ від 29 березня 2024 року № 365 формують нормативні засади національних адміністративних процедур подання до Реєстру збитків усіх Заяв, зокрема від держави Україна, переважно через «Дію»[204].

Загалом відтворюючи структуру й основні правила Реєстру, ці акти (передусім постанова № 365) пристосовують національні процедури до подання Заяв і дають змогу використовувати спільну цифрову інфраструктуру на основі «Дії». Позитивним є те, що відповідні порядки змінюють у міру розвитку правил Реєстру та його категорій Заяв, іноді передбачаючи їх ще до офіційного запровадження Реєстром[205].

Хоча оцінювання шкоди й не менш важливі доказові питання набудуть більшого значення на наступних етапах міжнародних процедур (після подання Заяв до Реєстру), уже тепер підготовча робота викликає певне занепокоєння. Слід зазначити, що після вилучення з постанови № 326[206] положень про подання до Реєстру збитків пропозицій щодо категорій Заяв та пов'язаних питань у національній системі оцінювання більше немає механізму для її структурування й подальшого узгодження з орієнтирами Реєстру, які враховують особливості України та контекст агресії.

Базові формули, розподіл за видами й узагальнені дані корисні для початкового оцінювання, зведення показників, комплексного аналізу, розроблення державної політики та управління відповідними механізмами. Однак для національних і міжнародних засобів правового захисту їх слід розвивати: докладніше структурувати й оцінювати шкоду та належно обґрунтовувати відповідні показники, зокрема доказами.

Для категорій Заяв B1.1–B1.5 структурування відповідних об'єктів, складових і сум порівняно нескладне. Натомість відкриті категорії, наприклад B1.6 «Інші втрати майна» та B4 «Державні гуманітарні витрати на підтримку постраждалого населення», а тим більше категорії шкоди культурним цінностям і довкіллю, потребують деталізації та додаткових спеціальних настанов. Так само необхідно враховувати особливості категорій, пов'язаних із порушенням особистих немайнових прав та відповідними втратами. Тому національну

[204] У джерелі назву постанови № 365 передано як «Про затвердження Порядку подання заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, що завдані агресією Російської Федерації проти України, до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг». Постановою затверджено окремі порядки для Заяв фізичних осіб, держави та юридичних осіб.

[205] Наприклад, зміни, внесені до постанови № 365 постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2026 року № 670, деталізують і виокремлюють серед державних вимог категорії, пов'язані з культурними цінностями, шкодою довкіллю, гуманітарною підтримкою постраждалого населення тощо.

[206] Відповідні положення було запроваджено постановою КМУ від 1 грудня 2023 року № 1256 та вилучено постановою КМУ від 5 лютого 2026 року № 142.

підготовчу роботу слід уточнювати й продовжувати, забезпечуючи її системну координацію, правову та методичну узгодженість[207].

Цифрове рішення для опрацювання Заяв, уся взаємопов'язана цифрова інфраструктура механізмів компенсаційного характеру та інших заходів підтримки, а також інші реєстри й інструменти управління інформацією про шкоду, пов'язану з російською агресією, уже обробляють і надають значні обсяги даних.

Проте через роз'єднаний підхід до опрацювання вимог (за окремими установами й видами шкоди) усе ще потрібно накопичувати широкий спектр даних про фактичні витрати та доведену шкоду, щоб охопити принаймні їхні найзначніші й найважливіші складові. Це матиме вирішальне значення для узгодження наявного підходу із загальнонаціональними, груповими або об'єднаними за певною ознакою вимогами, прийнятими в міжнародній практиці, підтримання належного балансу між ними або розвитку наявної системи для подання таких вимог.

Попередні рекомендації щодо чіткості, прозорості й належності методик оцінювання та їх відповідності видам шкоди й втрат; врахування національного досвіду та міжнародних стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини й репараційних механізмів; а також особливостей визначення грошового розміру «моральної шкоди» слід розвинути, наголосивши на такому:

Рекомендація 1. Посилити системну координацію, правову й методичну узгодженість національної системи підготовки та подання Заяв від держави відповідно до розвитку правил Реєстру збитків і майбутньої Міжнародної компенсаційної комісії для України. Доповнити цю роботу забезпеченням участі в подальших етапах розгляду державних вимог.

Рекомендація 2. Розвити цифрове рішення на основі «Дії» для опрацювання державних та інших Заяв, зокрема їх структурування з урахуванням доказових вимог, оцінювання й обґрунтування, а також формування відповідно до правових вимог, вимог до формату й процедурних правил Реєстру збитків та відповідних подальших міжнародних механізмів. Доповнити його функціями зведення індивідуальних та інших деталізованих даних про фактичні витрати й шкоду, пов'язану з російською агресією[208], для підготовки об'єднаних загальнонаціональних, групових або сформованих за певною ознакою вимог.

[207] Завдання Робочої групи з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, утвореної Указом Президента України від 18 травня 2022 року № 346/2022, не охоплюють необхідної тут деталізації.

[208] Докладніше про це йдеться в Рекомендації 2 до підрозділу 4.2.2 цього звіту.

6 ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТА РЕПАРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО І ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Набули розвитку кримінально-правова база й пов'язані з нею засоби правового захисту, покликані забезпечити ефективне розслідування міжнародних та пов'язаних зі збройним конфліктом особливо тяжких злочинів, воєнних злочинів, зокрема діянь, що охоплюють серйозні порушення прав людини, а також виконання відповідних позитивних процесуальних зобов'язань. Розвиток торкнувся й заходів підтримки потерпілих та ланки цивільного (адміністративного) судочинства, заходи в межах якої забезпечують відповідні форми репарацій або сприяють їх наданню.

6.1 Кримінально-правова та кримінальна процесуальна база

6.1.1 Ефективне розслідування злочинів, що належать до масових злодіянь, воєнних злочинів і злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, та притягнення до відповідальності за них

Слід вітати цільові зміни до Кримінального кодексу України, зокрема закріплення в ньому злочинів проти людяності. Запровадження окремої статті 442[1] і відповідних складів злочинів дало змогу узгодити правову кваліфікацію вбивств, винищення, поневолення, депортації, катувань, сексуального насильства та деяких інших діянь із Римським статутом, якщо їх учинено в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення. Ці зміни також наблизили національне законодавство до міжнародного кримінального права в питаннях відповідальності командирів і начальників, яку вже застосовують до російського керівництва, територіальної дії закону, строків давності та деяких інших положень.

Окрім значення для кримінальної відповідальності та відповідних засобів правового захисту, ці зміни важливі для обґрунтування вимог і встановлення зв'язку між шкодою та пов'язаними зі збройним конфліктом злочинами й обставинами, передбаченими індивідуальними механізмами компенсації та іншими заходами полегшення становища постраждалих. Щонайменше умови доступу до спеціального механізму для осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, і деяких інших національних індивідуальних механізмів вимагають витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) або доказів і перевірки причинного зв'язку між шкодою та російською агресією[209]. Водночас правила Реєстру збитків (якщо говорити загалом, з огляду на його обмежений мандат) і відповідних міжнародних механізмів, їхні положення про юрисдикцію та пов'язані з ними вимоги передбачають зв'язок шкоди з міжнародно-протиправними діяннями, вчиненими в Україні або проти України, а також дотримання територіальних та інших умов прийнятності. Ці вимоги й практика аналогічних або інших міжнародних механізмів, зокрема судових, потребують принаймні певних доказів на їх підтвердження. Тому необхідно ретельніше перевірити, чи достатньо документів, виданих у межах кримінального провадження (витягів із ЄРДР), для міжнародних процедур репарацій.

[209] Див. розділ 3 цього звіту вище.

Попри розвиток законодавства, зокрема уточнення ознак міжнародних та інших пов'язаних зі збройним конфліктом злочинів, поки що не відбулося запропонованого раніше чіткішого виокремлення категорії злочинів, пов'язаних із російською агресією. Нині численні випадки заподіяння шкоди, епізоди злочинів та відомості про окремих потерпілих об'єднують і розглядають у межах проваджень та справ, розпочатих і здійснюваних за кваліфікацією відповідно до складів злочинів[210], які не обов'язково охоплюють міжнародно-протиправні діяння. Як зазначено вище, для національних механізмів компенсації та інших заходів полегшення становища постраждалих така кваліфікація не завжди потрібна; це питання належить до розсуду національних органів. Проте ситуація інша у випадку Реєстру збитків та Міжнародної компенсаційної комісії для України, юрисдикцію яких у цьому аспекті спеціально обмежено міжнародно-протиправними діяннями. Крім того, існує низка «загальних» кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування, зокрема так званих «ключових справ» про російську агресію та депортацію дітей, що охоплюють численні випадки заподіяння шкоди й багатьох потерпілих.

Це питання ілюструють сукупні статистичні дані, а також відповідні матеріали для інформування громадськості й міжнародної спільноти, оприлюднені органами прокуратури та іншими органами України. За даними, які відображають структуру злочинів, що й надалі відносять до пов'язаних із повномасштабною агресією Російської Федерації[211], у цій групі зареєстровано 220 086 злочинів або кримінальних проваджень. Серед них — 214 503 воєнні злочини, 117 злочинів агресії, 94 випадки пропаганди війни, уже шість злочинів проти людяності та 5 366 інших злочинів. Крім того, згідно з тими ж даними, сукупність злочинів, що розглядаються, стосується статей 110–111 і 113 Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність, державну зраду, колаборацію з державою-агресором і сприяння їй, а також деякі інші злочини проти національної безпеки. Відповідно, у цій групі було зареєстровано 24 630 проваджень / злочинів. Водночас для індивідуальних засобів правового захисту[212], а також для загального управління й планування виконання пов'язаних із російською агресією обов'язків щодо розслідування та інших процесуальних обов'язків важливішими є процесуально перевірені й підтверджені дані про шкоду та окремих потерпілих.

Подальші кримінально-правові й процесуальні заходи у відповідь на російську агресію, зокрема зміни до законодавства та інституційні зміни, упорядкували процесуальне керівництво й безпосереднє здійснення слідчих функцій органами прокуратури, посилили спеціалізований підрозділ з питань воєнних злочинів і відповідні підрозділи прокуратур у прифронтових та прилеглих областях. Поряд зі зміцненням кадрового потенціалу,

---

[210] Наприклад, статті 110–111 і 113 Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність, державну зраду, співпрацю з державою-агресором і сприяння їй та деякі інші злочини проти національної безпеки.

[211] https://www.gp.gov.ua (дата звернення: 09.03.2026 р.).

[212] Щодо житлової інфраструктури та наслідків для людей: за оцінками станом на грудень 2025 року, пошкоджено або знищено близько 14% житлового фонду країни, що торкнулося понад 3 млн домогосподарств; підтверджено загибель понад 15 000 цивільних осіб і поранення понад 40 600, хоча фактичні показники, імовірно, вищі через труднощі обліку. За оцінками, близько 6 млн українців залишалися біженцями у світі, а приблизно 4,7 млн осіб були внутрішньо переміщеними тощо. Інші відповідні дані див. у П'ятій швидкій оцінці завданої шкоди та потреб на відновлення (Rapid Damage and Needs Assessment, RDNA5), Світовий банк, лютий 2026 року; там само наведено подальші посилання.

спеціальних професійних та інституційних спроможностей слід вітати нещодавні управлінські зміни, які зменшують надмірну фрагментацію проваджень, здійснюваних спеціалізованими екологічними прокуратурами. Подальша предметна спеціалізація охоплює СНПК, злочини проти культурної спадщини та інші види відповідних злочинів і шкоди. Необхідну участь ювенальних прокурорів забезпечують правилами загального застосування[213]. Водночас дедалі ширший набір методичних матеріалів і стандартних операційних процедур, які забезпечують єдині підходи та розвиток спроможностей у розслідуванні пов'язаних зі збройним конфліктом злочинів і притягненні до відповідальності за них, потребує подальшого опрацювання. Зокрема, потрібні спеціальні вказівки щодо підтвердження в межах провадження ознак конкретних злочинів, обставин заподіяння шкоди та інших негативних наслідків[214].

Розслідування злочинів цієї категорії та притягнення до відповідальності за них удосконалюють за допомогою подальшої цифровізації процедур, збирання, систематизації й аналізу доказів, зокрема із забезпеченням належного порядку їх зберігання та передачі, захисту метаданих від несанкціонованих змін і дотримання інших технічних та процесуальних стандартів. Потреби розслідування, пов'язані з масштабами й особливостями бойових дій, зокрема із застосуванням різних видів озброєння для повітряних ударів будь-якої дальності, задовольняють завдяки супутниковим та іншим сучасним даним спостереження, зокрема військовим, відповідним слідчим технологіям і залученню фахівців та експертів. Власні рішення, розроблені для міжвідомчої співпраці й забезпечення взаємодії ІТ-систем, поширено й на відомості про фактичні наслідки та шкоду від конкретних військових ударів.

Окрім процесуального керівництва, органи прокуратури, Генеральний прокурор та Офіс Генерального прокурора за допомогою координаційних інструментів[215] спрямовують спільні зусилля і роботу в межах відповідної компетенції Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань та інших слідчих, оперативних і допоміжних структур. Попередні зміни до КПК України забезпечили належну процесуальну взаємодію з Міжнародним кримінальним судом, зокрема з Офісом його Прокурора, у тому числі у зв'язку з безпосередньою присутністю та діяльністю Суду в Україні. Розширюється також горизонтальна співпраця з іншими державами у двосторонньому та багатосторонньому форматах, через спільні слідчі групи й Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine, ICPA)[216].

Ці та інші зміни, заходи з розвитку спроможностей і підготовки вказівок щодо розслідування воєнних злочинів та окремих їх видів було передбачено Стратегічним планом

---

[213] Див. наказ Генерального прокурора від 30.09.2021 № 309 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» зі змінами.

[214] До нещодавніх напрацювань у цій сфері належить підготовка Інструкції з організації досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

[215] Див. https://gp.gov.ua/ua/posts/zasidannya-koordinaciinogo-stabu-z-pitan-vzajemodiyi-pravooxoronnix-i-derzavnix-organiv-u-dokumentuvanni-ta-rozsliduvanni-miznarodnix-zlociniv (дата звернення: 11.03.2026 р.).

[216] Див. https://www.eurojust.europa.eu/news/four-years-full-scale-invasion-continuing-road-accountability-ukraine (дата звернення: 11.03.2026 р.).

щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за міжнародні злочини на 2023–2025 роки[217]. Хоча існують загальна Стратегія розвитку прокуратури на 2025–2028 роки[218] й відповідний план заходів із належними ключовими положеннями, складність завдань і механізмів репарацій, пов'язаних із системою кримінального правосуддя, вимагає окремого документа державної політики[219].

Розглянуті потреби й труднощі у виконанні обов'язків із розслідування та притягнення до відповідальності, а також у забезпеченні пов'язаного з ними відшкодування знову підтверджують попередню рекомендацію чіткіше виокремити категорію злочинів, пов'язаних із російською агресією, і розвивати стандартні операційні процедури. Вони мають забезпечувати єдині підходи та вказівки щодо встановлення в межах слідчих дій і кримінального провадження загалом шкоди та інших негативних наслідків, а також структуроване збирання індивідуальних і зведених даних про різні витрати, пов'язані з виконанням слідчих та подальших процесуальних обов'язків. Крім того, окремої уваги потребують такі питання:

Рекомендація 1. Ретельно перевірити належність і достатність документів, виданих у межах кримінального провадження (витягів із ЄРДР), та інших документів для перевірки відповідності умовам прийнятності й обґрунтування індивідуальних і державних вимог у міжнародних процедурах репарацій. Така перевірка має охоплювати відповідну кваліфікацію за національним та/або міжнародним правом і певне фактичне встановлення зв'язку шкоди з конкретними міжнародно-протиправними діяннями, як це передбачено правилами Міжнародного Реєстру збитків та Міжнародної компенсаційної комісії для України.

Рекомендація 2. Прискорити ухвалення окремого документа державної політики щодо розслідування міжнародних злочинів і притягнення до відповідальності за них із визначенням пріоритетів, ресурсів і строків; поширити його дію на систему заходів інших органів та установ, які сприяють виконанню пов'язаних із російською агресією зобов'язань у сфері кримінального правосуддя, або забезпечити його зв'язок із відповідними політичними ініціативами.

6.2 Допомога потерпілим у зв'язку з кримінальним провадженням та інші відповідні заходи

6.2.1 Права та статус потерпілих у кримінальному провадженні

Процесуальні норми щодо статусу потерпілих та обсягу їхніх процесуальних прав, зокрема осіб, які постраждали від злочинів, учинених у контексті російської агресії й пов'язаних із

[217] План розроблено за підтримки проєкту Ради Європи «Зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції України – Фаза II»: https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/prosecutor-general-approved-strategic-plan-on-the-implementation-of-powers-of-the-office-of-the-prosecutor-general-in-the-area-of-prosecution-for-international-crimes-for-2023-2025.

[218] Затверджено наказом Генерального прокурора від 08.10.2025 № 322.

[219] Проєкт документа державної політики щодо міжнародних злочинів на наступний період розробляють за підтримки Ради Європи в межах проєкту «Зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції України – Фаза II».

відповідними правопорушниками, загалом не змінилися. Було внесено одну цільову зміну: запроваджено спеціальне правило на період воєнного стану для подолання труднощів, з якими стикаються близькі родичі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Щоб полегшити їхню участь у провадженні та спілкування зі слідчими, стаття 615 КПК України спеціально передбачає можливість змінити за їхнім клопотанням місце проведення досудового розслідування у відповідному кримінальному провадженні[220]. Цю можливість, що діє під час воєнного стану й залежить від зваженого рішення органу досудового розслідування або прокуратури, можна було б поширити на інші злочини й провадження, пов'язані із загибеллю людей або тяжкою шкодою здоров'ю.

Норми щодо взаємодії з МКС також містять окремі положення про потерпілих. Ідеться про загальні правила застосування законодавства України під час допиту потерпілих та заходів забезпечення безпеки їх самих і членів їхніх сімей (статті 627, 621 і 618 КПК України). Вони доповнені повноваженням Генерального прокурора подавати МКС зауваження щодо оцінки шкоди, зокрема матеріальної, фізичної або іншої шкоди, завданої потерпілим, а також видів чи форм компенсації (стаття 618 КПК України). Хоча відповідне право потерпілих передбачено Римським статутом (стаття 75) і Правилами процедури та доказування (правило 94), доцільно також передбачити на національному рівні проведення органами прокуратури консультацій із відповідними потерпілими для цієї мети.

Як і раніше, відшкодування в межах національного кримінального права й процесу (навіть якщо винних засуджено) охоплює сатисфакцію та інші немайнові аспекти. Цивільні позови або інші види майнових стягнень із засуджених за відповідні злочини осіб мають обмежений потенціал для фактичного надання репарацій[221]. До того ж більшість судових розглядів відбувається за відсутності обвинувачених.

Окрім загальних міркувань, викладених у Звіті 1.0, доцільно розглянути такі заходи:

Рекомендація 1. Поширити спеціальне право потерпілого на період воєнного стану клопотати про зміну місця проведення досудового розслідування на інші злочини й провадження, пов'язані із загибеллю людей, тяжкою шкодою здоров'ю та, можливо, іншими тяжкими порушеннями, якщо потерпілі стикаються з труднощами в належному здійсненні своїх процесуальних прав. При цьому слід ураховувати інші законні інтереси розслідування та здійснення правосуддя, зокрема наявні ресурси й ефективність провадження.

Рекомендація 2. Посилити підхід, орієнтований на потерпілих, і передбачити, щоб органи прокуратури консультувалися з потерпілими або інформували їх про зауваження, які прокуратура подає МКС щодо оцінки відповідної шкоди та запропонованих видів чи форм компенсації.

[220] Див. також підрозділ 3.4 цього звіту вище.

[221] Крім того, затриманих осіб, яким повідомлено про підозру або яких засуджено, згодом обмінюють. Це ще більше зменшує перспективи отримати від них компенсацію. Щодо цивільно-правової відповідальності Російської Федерації див. нижче підрозділ 6.3 цього звіту.

6.2.2 Механізм підтримки в межах кримінального провадження

Інтегрований у систему прокуратури Механізм підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів[222] (МППС), інституційною основою якого є Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків (КЦППС) та його регіональні підрозділи, організовує і полегшує надання відшкодування, пов'язаного з кримінальним провадженням. Механізм доступний потерпілим (особам, які набули статусу відповідно до КПК України[223]), що постраждали від воєнних та інших міжнародних злочинів, учинених у контексті російської агресії й пов'язаних із відповідними правопорушниками[224]. Він доповнює процесуальні засоби правового захисту послугами зі скерування до надавачів допомоги. Відповідно, механізм упорядковує, полегшує та пристосовує до індивідуальних потреб надання компенсації й допомоги в натуральній формі.

Інституційну основу механізму посилено: Координаційний центр підвищено до статусу структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора у складі трьох відділів; створено його підрозділи в прокуратурах прифронтових та прилеглих областей, набрано працівників і проведено інтенсивну підготовку. Початкову Концепцію[225] механізму згодом доповнили наказом «Про організацію діяльності органів прокуратури з питань підтримки потерпілих і свідків» і Положенням про Координаційний центр[226]. Водночас механізм і далі потребує визнання та закріплення основних засад на рівні закону, що сприяло б його глибшій інтеграції у кримінальну процесуальну систему. Це також посилило б наближення законодавства до acquis ЄС у зв'язку з процесом вступу, зокрема до Директиви 2012/29/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 25 жовтня 2012 року про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів[227].

Робочі процеси й практичні питання діяльності Координаційного центру докладніше визначено спеціальними стандартними операційними процедурами. Вони деталізують два основні завдання цієї системи. Перше – забезпечити належну взаємодію між слідчими, прокурорами й потерпілими для цілей відповідних кримінальних проваджень. Друге – орієнтовано на потреби потерпілих розподілити основні функції між процесуальною системою та системою їх підтримки. Остання добирає для конкретної особи передбачені механізмами компенсації та інших заходів полегшення становища послуги зі скерування, а

---

[222] Оскільки підтверджено, що на початковому етапі МППС зосереджений на потерпілих, а фактичне поширення його дії на свідків відкладено до наступних етапів, у цьому звіті вжито формулювання, що стосуються лише першої категорії. З тієї самої причини не вжито й термін survivors («особи, що пережили інциденти»), менш доречний з огляду на зв'язок механізму з кримінальним провадженням.

[223] Див. підрозділ 6.2 Звіту 1.0.

[224] Водночас нормативну базу варто доповнити визначенням кола злочинів, їхніх складів та/або конкретних видів шкоди, охоплених загальним поняттям воєнних та інших міжнародних злочинів. Крім того, уживане в цьому Звіті посилання на відповідних правопорушників підкреслює відмінність від злочинів, учинених у тому самому контексті приватними особами, але не пов'язаних із Російською Федерацією (особами, які діють від її імені або чиї дії тягнуть за собою її відповідальність).

[225] Див. Звіт 1.0 і наказ Генерального прокурора від 11.04.2023 р.

[226] Запроваджено відповідно наказом від 28.10.2024 р. № 263 і наказом від 24.07.2025 р. № 210.

[227] За підтримки міжнародних партнерів Офіс Генерального прокурора та відповідні заінтересовані сторони працюють над змінами до КПК України щодо захисту потерпілих (і свідків) від вторинної та повторної віктимізації, уточнення терміна «потерпілий», визначення вразливих категорій, інформування, забезпечення приватності та інших питань.

також доступну соціально-психологічну, медичну, правову й іншу допомогу, зокрема від держави, міжнародних організацій та громадянського суспільства. Обидва взаємопов'язані напрями охоплюють оцінювання індивідуальних ризиків і потреб (з урахуванням особистих обставин, СНПК та особливостей конкретного випадку) і відповідну підтримку, а також запобігання повторній віктимізації, залякуванню й помсті. Координаційний центр відповідно відповідає за пов'язані з цим ініціативи у сфері державної політики, нормативного регулювання та методичного забезпечення.

Складність взаємопов'язаних завдань МППС і функцій Координаційного центру, які узгоджують багатокомпонентну систему підтримки з правовою та інституційною системою кримінального правосуддя, особливо досудового провадження, зокрема їх міжнародні й транскордонні аспекти, вимагає спеціально розроблених, технічно розвинених ІТ-рішень. Це стосується також режимів управління даними, пов'язаних із конкретними слідчими й іншими процесуальними діями та захистом персональних і інших чутливих даних. За безпрецедентної кількості потерпілих, масштабів і складності безпосередньої та опосередкованої шкоди й інших тяжких наслідків російської агресії такі рішення необхідні для належної роботи механізму. Із цією метою Офіс Генерального прокурора за експертної підтримки Ради Європи розробив і затвердив концепцію, технічне завдання та інші керівні документи для створення Національного реєстру потерпілих від воєнних злочинів. Як зазначено вище, його розроблення затримується через значні пов'язані з ним витрати[228].

МППС найбільше придатний для системного збирання й оброблення похідних доказових даних про потерпілих і шкоду, підтвердження обставин та використання матеріалів із кримінальних справ і матеріалів, отриманих під час розслідування чи судового провадження. Крім того, призначення механізму та його потенціал для зведення й узгодження даних дають змогу належно категоризувати, окремо класифікувати й структурувати шкоду та інші значущі чинники. До них належать особливості впливу, що спричинив фізичну, психічну, моральну й іншу шкоду, та сукупність обставин, потрібних для опису випадків, які стосуються конкретних потерпілих. Цей напрям роботи слід використати для узгодження передбачених КПК України категорій фізичної, моральної та майнової шкоди з класифікаціями, запропонованими законодавством про особисті немайнові права й міжнародною системою. Це, зокрема, практика Європейського суду з прав людини щодо оцінювання майнової та немайнової шкоди й інших форм справедливої сатисфакції, а також класифікація шкоди, розроблена Міжнародним Реєстром збитків для України[229].

Нинішній стан справ свідчить, що подальший розвиток МППС має відповідати окресленому раніше загальному напряму: удосконаленню всієї системи національних механізмів допомоги з орієнтацією на потреби потерпілих. Такий підхід дає змогу врівноважити вибірковий і переважно компенсаційний характер цих механізмів, а також їхню спрямованість на відповідальність Російської Федерації, завдяки вдосконаленню, узгодженню й координації численних ініціатив підтримки, зокрема для потерпілих від СНПК та інших окремих видів злочинів.

[228] Див. підрозділ 4.2.2 цього звіту вище.

[229] Там само. Див. також підрозділ 5.1 цього звіту вище.

З огляду на особливу важливість законодавчого закріплення механізму й належного ІТ-рішення, відсутність яких стримує його роботу, найвищого пріоритету слід надати таким заходам:

Рекомендація 1. Уточнити коло злочинів, їхніх складів та/або видів шкоди й відповідних потерпілих, охоплених мандатом МППС і Координаційного центру, який нині окреслено загальним поняттям воєнних та інших міжнародних злочинів.

Рекомендація 2. Закріпити на рівні закону, бажано в КПК України, основні положення щодо загальних повноважень і ключових функцій МППС, Координаційного центру та Національного реєстру потерпілих від воєнних злочинів.

Рекомендація 3. Без подальшого зволікання розробити та впровадити RoV, узгодивши цю роботу з розвитком електронної системи управління кримінальними провадженнями (e-CMS) і відповідних судових ІТ-інструментів. Це має забезпечити ефективну роботу МППС, зокрема системне збирання, оброблення й захист похідних доказових даних про потерпілих і шкоду та узгодження засобів правового захисту у сфері кримінального правосуддя з компенсацією, іншими заходами відшкодування й підтримкою.

Рекомендація 4. Розвити МППС так, щоб забезпечити належну категоризацію, спеціалізовану класифікацію й структурування шкоди та інших значущих чинників і застосування цих категорій до окремих потерпілих та їхніх обставин. Слід також узгодити передбачені КПК України категорії фізичної, моральної й майнової шкоди з класифікаціями, запропонованими законодавством про особисті немайнові права, Міжнародного Реєстру збитків для України та іншими міжнародними механізмами, зокрема з підходами Європейського суду з прав людини до правової оцінки майнової і немайнової шкоди й інших форм справедливої сатисфакції.

6.2.3 Підтримка потерпілих від СНПК[230] та інші механізми, пов'язані з кримінальним правосуддям і процесуальними засобами правового захисту

Розглянуті особливості шкоди, що свідчить про вчинення воєнних або інших міжнародних злочинів чи становить їх наслідок, а також тісно пов'язаних із ними серйозних порушень прав людини[231] – особливо немайнової шкоди, психологічної травми й душевних страждань – вимагають, щоб потрібні заходи відшкодування та підтримки діяли у зв'язку із засобами правового захисту у сфері кримінального правосуддя[232]. Як зазначено вище, навіть первинна підтримка й подальші механізми компенсації та інших заходів полегшення становища значною мірою, і небезпідставно, визначаються засобами правового захисту в

[230] У Звітах 1.0 і 2.0 абревіатуру СНПК і відповідний термін ужито як загальне позначення ширшої категорії пов'язаних порушень і шкоди, осіб та потерпілих, які зазнали сексуального насильства і його наслідків або постраждали від них.

[231] Щодо співвідношення міжнародного гуманітарного права й міжнародного права прав людини див., зокрема, рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 25.06.2024 у справі *Ukraine* v. *Russia* (re Crimea), заяви № 20958/14 і № 38334/18.

[232] Див. попередні підрозділи цього розділу, а також відповідні міркування, викладені вище в підрозділах 3.3, 3.4, 3.8 і 5.1 цього звіту.

межах кримінального провадження й спираються на них. [233]Це однаково стосується чутливих злочинів проти дітей, осіб, які постраждали від СНПК, і осіб, що зазнали жорстокого поводження, з урахуванням труднощів захисту їхньої особи й персональних даних, повідомлення про злочини, документування та розслідування. Те саме стосується й інших злочинів, які можна приписати Російській Федерації та відповідним правопорушникам.

Спеціальний Закон України від 20 листопада 2024 року № 4067-IX «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» офіційно запровадив загальну правову основу механізму підтримки осіб, постраждалих від СНПК. Загалом він передбачає невідкладні проміжні репарації, які охоплюють інформування про відповідні права; безоплатний комплекс медичних, психосоціальних та інших реабілітаційних заходів і соціальних послуг відповідно до індивідуальних потреб; а також невідкладну грошову виплату. Подальшу матеріальну допомогу доповнюють право на безоплатну правничу допомогу в межах кримінальних проваджень щодо відповідного злочину та тимчасове проживання у притулку. Хоча отримання цих заходів не обумовлено обов'язковим зверненням до судових або слідчих засобів правового захисту, поняття СНПК і організація надання допомоги значною мірою ґрунтуються на кримінально-правовій та процесуальній базі.

Після затримки[234] механізм лише нещодавно було розвинуто постановою КМУ від 4 червня 2026 року № 811. До набрання нею чинності, яке в джерелі визначено на 27 вересня 2026 року, для запуску механізму необхідно створити спеціальну Комісію, організувати скерування постраждалих та інші інституційні процеси, а також акумулювати й виплатити потрібні кошти, які мають надходити з міжнародних джерел.

Поряд із засобами захисту у сфері кримінального правосуддя та судочинства особи, постраждалі від СНПК, і їхні найближчі родичі й надалі одержують, відповідно, значну або певну допомогу за іншими тематичними механізмами компенсації та полегшення становища, а також у межах проєктів та ініціатив, підтриманих міжнародними організаціями й громадянським суспільством. Слід також нагадати, що Україна досі зберігає застереження щодо пункту 2 статті 30 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції), який стосується державної компенсації.

Ті самі міркування й сама сутність репарацій обґрунтовують необхідність компенсації та допомоги в натуральній формі для полегшення становища осіб, які зазнали немайнової шкоди й тяжких душевних страждань унаслідок умисного жорстокого поводження, яке

[233] Див. вище в підрозділі 6.1.1 міркування щодо витягів із Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), доказів і подальших вимог до перевірки; там само наведено подальші посилання.

[234] Поряд із численними іншими ініціативами, заходами й програмами, переважно міжнародними, у цей період особи, постраждалі від СНПК, і далі отримували допомогу за дуже подібною схемою в межах пілотного проєкту Глобального фонду допомоги постраждалим (Global Survivors Fund, GSF). Станом на початок 2026 року фінансову компенсацію й допомогу зі скеруванням до надавачів послуг отримали 1 080 осіб, які пережили насильство. Дата звернення: 15.07.2026 року. Осіб, охоплених пілотним проєктом, буде автоматично включено до нового механізму.

можна приписати Росії та яке було вчинене в контексті її агресії проти України, і для належного відшкодування цієї шкоди[235]. Загалом, поряд з удосконаленням відповідних методик оцінювання[236], доцільно розвивати й уточнювати індивідуальні механізми, зокрема параметри компенсації та допомоги в натуральній формі, щоб вони краще враховували шкоду, пов'язану з душевними стражданнями, заподіяну злочинами, тяжкими порушеннями міжнародного гуманітарного права й серйозними порушеннями прав людини.

З огляду на це доцільно розглянути такі заходи:

Рекомендація 1. Без подальшого зволікання забезпечити реальне впровадження постанови Кабінету Міністрів України та подальших нормативних актів, початок роботи Комісії й запуск усього механізму підтримки осіб, постраждалих від СНПК.

Рекомендація 2. Відкликати застереження щодо пункту 2 статті 30 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції).

Рекомендація 3. Поряд з удосконаленням відповідних методик оцінювання[237] розвивати й уточнювати індивідуальні механізми, зокрема параметри компенсації та допомоги в натуральній формі, щоб вони краще враховували шкоду, пов'язану з душевними стражданнями, заподіяну злочинами, тяжкими порушеннями міжнародного гуманітарного права й серйозними порушеннями прав людини.

6.3 Цивільні та інші судові засоби правового захисту для отримання компенсації від Російської Федерації

6.3.1 Позови проти України

Судова практика послабила початкові побоювання щодо потенційно сумнівного спрощеного застосування підстав, на які фізичні особи могли посилатися і посилалися, вимагаючи покласти на державу Україна відповідальність за шкоду, якої вони зазнали в контексті російської агресії. До таких підстав і далі належать (зокрема, у поєднанні) норми кримінального та кримінального процесуального права про відшкодування за рахунок державного бюджету шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням; загальні засади деліктного права; а також норми про відповідальність держави за статтями 1173–1177 Цивільного кодексу України, які передбачають відшкодування шкоди відповідними державними органами незалежно від їхньої вини чи вини їхніх посадових осіб, зокрема в разі неправомірних рішень, дій або бездіяльності. Позови проти України також ґрунтувалися на твердженнях про невиконання позитивних зобов'язань щодо захисту потерпілих від терористичного акту (з посиланням на відповідну правову базу, яку досі часто застосовують у таких справах) або від злочину, який можна приписати Російській Федерації (відповідним правопорушникам). На їх підтримку часто посилалися й на Європейську конвенцію з прав людини та вимоги практики Європейського суду з прав людини щодо відповідних позитивних зобов'язань захищати життя, майно й інші блага в

[235] Див. підрозділ 3.3 цього звіту вище.

[236] Див. підрозділ 5.1 цього звіту вище.

[237] Див. підрозділ 5.1 цього звіту вище.

межах матеріальних прав, а також щодо обов'язків розслідувати серйозні порушення прав людини та пов'язані з ними тяжкі порушення.

Національна судова практика розвивалася далі, підтверджуючи положення про необхідність конкретного закону або іншого нормативного акта, який установлює підстави відповідальності держави Україна[238]. У контексті російської агресії такі підстави, як видається, слушно співвідносять із зобов'язаннями, які Україна взяла на себе й визначила законами про індивідуальну компенсацію та інші механізми, і обмежують цими зобов'язаннями. Так само сам факт негативних наслідків (загибелі людей, тілесних ушкоджень, знищення майна тощо) на території, яку Україна фактично контролює, або нездатність установити всі обставини, виявити конкретних правопорушників і притягнути їх до відповідальності не означає автоматично ні повної відповідальності України за шкоду, ні порушення нею обов'язку ефективно розслідувати відповідні серйозні порушення[239].

Поступове розширення адміністративних механізмів компенсації та інших заходів полегшення становища й широке їх застосування відповідно зумовлюють розвиток судової практики в межах адміністративної юрисдикції щодо рішень компетентних органів, надання пов'язаних послуг і здійснення виплат. Очікується, що цьому сприятиме згадане вище загальне вдосконалення адміністративної правової бази, запроваджене Законом України від 10 жовтня 2024 року № 4017-IX[240].

У цьому питанні не вбачається потреби в окремих заходах, крім подальшого формування судової практики, методичної роботи та розвитку спроможностей.

6.3.2 Позови проти Російської Федерації

Триває перегляд підходу до безумовного застосування юрисдикційного імунітету Російської Федерації в національних судових провадженнях. Аргументацію на користь незастосування імунітету або, у виняткових випадках, його обмеження, особливо в контексті російської агресії, посилено й уточнено. Основні аргументи, що поєднують усталені принципи, зокрема засновані на звичаєвому праві, зі стандартами Ради Європи та права людини щодо права на доступ до суду і справедливий судовий розгляд загалом, права на ефективний засіб правового захисту, а також репарацій, розвиваються в дедалі більшій кількості поданих позовів і розглянутих цивільних справ.

---

[238] У цьому стислому аналізі не розглянуто питання юрисдикції, зокрема фактичного контролю: відповідні підходи усталені й не створюють труднощів стосовно тимчасово окупованих територій. Україна не може відповідати за порушення матеріальних прав і заподіяну шкоду, хоча має певні обмежені обов'язки щодо виконання процесуальних зобов'язань. Див., зокрема, рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 25.06.2024 у справі Ukraine v. Russia (щодо Криму), заяви № 20958/14 і № 38334/18. Щодо національної практики див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 12.05.2022 у справі № 635/6172/17 (провадження № 14-167цс20), пункти 102–108.

[239] Окрім судових рішень, на які посилається Звіт 1.0, основні підходи судової практики з цього питання розглянуто, з відповідними змінами, в постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 02.02.2024 у справі № 242/2367/21 (провадження № 61-10468св23). Див. також ухвалу Європейського суду з прав людини від 04.06.2024 у справі Futornyak v. Ukraine, заява № 41678/20, із подальшими посиланнями. Цей та попередній звіти обмежуються визначенням загальних проблем і можливих питань для подальшого розгляду в судовій практиці. Поглиблене дослідження й аналіз виходять за їхні межі.

[240] Див. підрозділи 3.2, 3.3 і 4.1 цього звіту вище.

Можна констатувати суттєвий розвиток національної судової практики, зокрема завдяки послідовним рішенням Верховного Суду в цій категорії справ, які вже безпосередньо стосуються нинішнього етапу російської агресії[241]. Основні правові аргументи щодо незастосовності відповідного імунітету й пов'язані міркування, використані в національній юрисдикції[242], як видається, мають певні перспективи визнання в інших, зокрема міжнародних, юрисдикціях. Те саме стосується правового (доказового) значення розгляду індивідуальних позовів, досліджених доказів і присуджених сум, особливо у справах, які не дійшли до касаційної інстанції. Хоча Верховний Суд послідовно розвиває вимогливий підхід до повідомлення Російської Федерації та інших дій, спрямованих на забезпечення участі самої Російської Федерації або відповідних її органів, а також до підстав позовних вимог і їх обґрунтування[243], принципова відсутність змагальності в таких провадженнях і пов'язані з нею міркування щодо справедливості можуть становити основний ризик та аргумент, що ставить під сумнів подальші перспективи остаточних національних судових рішень, зокрема на міжнародному рівні[244].

Із цього питання також не вбачається потреби в окремих заходах, крім подальшого формування судової практики, методичної роботи та розвитку спроможностей.

6.4 Безоплатна правнича допомога та інша правова допомога

Російська агресія та її наслідки для постраждалих людей, їхніх законних інтересів і прав, зокрема доступу до індивідуальних механізмів компенсації та інших заходів полегшення становища, відповідно збільшили потребу в правовій допомозі й обсяг послуг, що надаються потерпілим та іншим залученим особам. Що стосується зобов'язань держави, на них оперативно відреагували шляхом пристосування системи безоплатної правничої допомоги.

Система й правова база, що діяли до повномасштабного вторгнення, створили належну основу для подальшого розвитку та подолання цих труднощів. Зміни до Закону України № 3460-VI «Про безоплатну правничу допомогу», який було істотно переглянуто 10 квітня 2023 року, охопили як загальне вдосконалення системи, так і спеціальні положення про права отримувачів допомоги та функції системи, пов'язані з російською агресією[245]. Поряд із розширенням первинної правничої допомоги (інформування, консультування, допомоги зі зверненнями та інших непроцесуальних заходів), доступної

[241] Щодо останньої практики Верховного Суду див. постанову Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 04.11.2025 у справі № 362/7854/24 (провадження № 61-10577св25). Загалом Верховний Суд приділяє увагу аналітичній роботі та розвитку своєї практики з цього питання, зокрема підготував «Аналіз судової практики у справах про стягнення шкоди, завданої внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, у господарській та цивільній юрисдикціях». Суд надав цей аналіз під час консультацій, проведених для підготовки цього звіту.

[242] Зокрема, з посиланням на статті 11 і 12 Європейської конвенції про імунітет держав 1972 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності 2004 року у справах про грошову компенсацію (репарації) за смерть чи тілесні ушкодження або за пошкодження чи втрату майна внаслідок дій або бездіяльності держави-відповідача.

[243] Див. примітку 48 вище.

[244] Щодо доказового значення судового розгляду та обґрунтування витрачання судових і пов'язаних із ним ресурсів див. Звіт 1.0.

[245] Це відображено у відповідному тематичному законодавстві.

всім особам і забезпечуваної системою державних органів та установ, зокрема органів місцевого самоврядування, а також залученими зовнішніми надавачами[246], правову базу було спеціально пристосовано й до надання вторинної правничої допомоги. Вона охоплює захист, у тому числі за призначенням у випадках, коли це обов'язково за кримінальним та іншим відповідним законодавством; представництво інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування та перед іншими особами; складення процесуальних документів. Коло осіб, які мають право на вторинну правничу допомогу через систему, що перебуває під управлінням відповідного Координаційного центру й має регіональні та місцеві підрозділи, фактично розширено на основні категорії потерпілих та інших осіб, які постраждали від війни. Водночас доступ до допомоги обмежено окремими правовими процедурами та процедурами здійснення правосуддя, що безпосередньо стосуються відповідних питань. Найновіше розширення, запроваджене у 2025 році, охопило сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, а також осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), які звертаються за отриманням відповідного статусу.

Аналіз останніх статистичних даних про отримувачів допомоги та їхні звернення очікувано підтвердив значну частку внутрішньо переміщених осіб (17,6%) і збільшення частки справ, пов'язаних із ветеранами (до 16,8%)[247]. Ці тенденції очевидно відповідають змінам у складі категорій осіб, постраждалих від агресії. Це стосується й питань, з якими вони звертаються: зростає частка звернень щодо механізмів компенсації та інших заходів полегшення становища, зокрема порівняно зі зверненнями по допомогу в кримінальних справах. Водночас не вдалося знайти достатньо деталізованих цільових даних про витрати на відповідні правничі послуги. Попри зумовлені російською агресією чинники й відповідні зміни попиту на безоплатну правничу допомогу, за наявною інформацією, система загалом справляється з потоком послуг. Важливу роль у цьому відіграло запровадження й розвиток онлайн-консультацій. Водночас, з огляду на істотне зростання кількості осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, шкоду, спричинену російською агресією, та відповідний обсяг необхідних послуг, під час подальшого розширення кола отримувачів[248] та обсягу допомоги (понад шість звернень на рік і з урахуванням певних спеціальних обмежень) слід брати до уваги, що система, роботу якої організовує Координаційний центр, уже функціонує вище меж своїх спроможностей.

[246] Див. постанову КМУ № 1088 від 13 жовтня 2023 року.

[247] Див. звіт системи безоплатної правничої допомоги України за 2025 рік (2025), с. 43. Показники стосуються категорій отримувачів допомоги; до категорії ветеранів включено учасників бойових дій. Подальша статистика містить розподіл за галузями права, проте відповідні справи не обов'язково пов'язані безпосередньо з питаннями, зумовленими російською агресією. Водночас ці дані свідчать про відповідні тенденції.

[248] На розгляді перебуває кілька законодавчих ініціатив щодо подальшого розширення кола отримувачів допомоги, зокрема на потерпілих від злочинів на ґрунті ненависті та за іншими підставами, безпосередньо не пов'язаними з російською агресією. Водночас слід зазначити, що система під керівництвом Координаційного центру надає заявникам, органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування безоплатну правничу допомогу, послуги й методичну підтримку з питань подання заяв до Реєстру збитків. Див. Меморандум про співпрацю між Міністерством юстиції України, Координаційним центром з надання правничої допомоги та Міжнародним реєстром збитків від 20 березня 2025 року.

Рекомендація 1. Можна й надалі розширювати коло категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, та, зокрема, перелік питань, із яких її надають. Передумовою такого розширення має бути відповідне зміцнення спроможностей системи, удосконалення її роботи, зокрема послуг на основі ІТ-рішень, та/або забезпечення необхідних ресурсів.

Рекомендація 2. Під час збирання й накопичення докладних статистичних даних, їх структурування та вдосконалення звітності слід окремо фіксувати витрати на безоплатну й іншу правову допомогу, надану постраждалим від війни особам у відповідних справах, і подавати їх із розподілом за видами. Такі витрати можуть становити важливу складову вимог держави. Загалом витрати на правову допомогу, зокрема фактичні витрати на залучення адвокатів, можуть бути складовою окремих вимог і проваджень, ініційованих у міжнародних механізмах.

7 ПОСТРАЖДАЛІ ОСОБИ, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛИХ

7.1 Підхід, орієнтований на постраждалих

В Україні посилилася увага до підходу, орієнтованого на постраждалих, як на міжнародному рівні, так і в перших положеннях національного законодавства, державної політики та практики, що відображають його визнання й розуміння. На міжнародному рівні засади цього підходу (інклюзивність, участь, доступність і безпека) очікувано[249] докладніше розроблено Реєстром збитків. Його правила та діяльність, зокрема спеціальний інформаційний розділ і вказівки щодо окремих категорій заяв, впливають на подальший розвиток національних механізмів, відповідних процедур і робочих процесів[250].

Найвідчутнішим внеском у реалізацію всіх складових цього підходу стали вдосконалення ІТ-інфраструктури окремих механізмів та їх узгодження в межах системи на основі «Дії»[251]. Це зміцнює принцип «єдиного вікна», спрощує адміністративні процедури та переносить обов'язок і процеси перевірки відомостей на державу. ІТ-рішення не лише поліпшують доступність: вони також передбачають істотні технічні й правові гарантії захисту персональних даних і враховують відповідні міркування безпеки.

З погляду інклюзивності підхід, орієнтований на постраждалих, має забезпечувати, щоб ані система загалом, ані будь-який різновид заходів підтримки не призводили до дискримінації за ознаками статі, інвалідності, раси, етнічної належності, релігії, сексуальності, соціально-економічного становища, сімейного стану або статусу переміщеної особи, віку чи за іншими неприйнятними підставами. Пов'язані з війною фінансові обмеження й інші нагальні обставини вимагають обґрунтованого та прозорого визначення пріоритетів у наданні компенсації й інших заходів підтримки. Водночас систему компенсаційних та інших заходів полегшення становища, які мають проміжний або частковий характер, слід ретельно збалансувати й пристосувати, щоб дотримати принципу інклюзивності. Найдоречнішими кроками відповідно до цього підходу були б пріоритетна увага до найтяжчих душевних страждань і психологічних травм унаслідок СНПК та умисного жорстокого поводження; більш диференційований підхід до відшкодування такої шкоди; скасування територіальних обмежень, які ще діють для отримання допомоги у зв'язку зі шкодою здоров'ю; а також коригування заходів, що іноді передбачають надто однакові для всіх суми, як-от виплати у зв'язку з позбавленням особистої свободи[252].

Інституційно забезпечені можливості постраждалих впливати на формування індивідуальних заходів та їх надання і брати в цьому участь залишаються обмеженими. Наявні формати потребують значних спроможностей, а участь можлива через офіційні процедури публічних консультацій[253]. Її можна було б полегшити завдяки цільовим каналам

[249] Див. підрозділи 7.1 і 7.3 Звіту 1.0. В останньому зроблено спробу передбачити позицію Реєстру збитків із цього питання. Відповідно, у цьому Звіті не розглядається зазначений аспект діяльності Реєстру збитків.

[250] Див. спеціальний розділ вебсайту Реєстру збитків «Підхід, орієнтований на постраждалих».

[251] Див. вище підрозділ 4.2.2 цього огляду.

[252] Див. підрозділ 6.2.

[253] Див. наступний підрозділ цього звіту.

зворотного зв'язку[254], аналізу звернень, конкретних потреб і пропозицій постраждалих та врахуванню їхнього індивідуального досвіду[255]. Прикладом належного пристосування допомоги до особи є механізми у сфері кримінального правосуддя. Запроваджений Механізм підтримки потерпілих і свідків дає змогу оцінювати потреби окремих потерпілих і добирати відповідно до них процесуальну допомогу та послуги, до надавачів яких їх скеровують; така оцінка є основою його роботи[256]. Проте недоліки й рекомендації, розглянуті раніше в цьому звіті, свідчать про значний простір для вдосконалення. Особливо важливо узгоджувати процедури й робочі процеси з необхідністю запобігати повторній травматизації та вторинній віктимізації. Зокрема, загальна схема процедур, передбачених механізмом підтримки осіб, постраждалих від СНПК, викликає занепокоєння в цьому аспекті[257].

Засади цього підходу, необхідність більш послідовно дотримуватися їх за нинішніх умов і застосовувати на рівні всієї системи дають підстави запропонувати таке:

Рекомендація 1. Надати пріоритет підходу, орієнтованому на постраждалих, і забезпечити його дотримання як у законодавстві, так і на практиці. Зокрема, під час уточнення компенсаційних та/або інших механізмів і заходів полегшення становища та їх подальшого поширення на найбільш вразливі категорії й осіб у найскрутнішому становищі слід приділяти особливу увагу інклюзивності, а також шкоді, заподіяній тяжкими фізичними й душевними стражданнями. Необхідно зосередитися й на доступності та безпеці, зокрема надалі розширювати й удосконалювати ІТ-інфраструктуру, спрощувати процедури та зменшувати доказове й інше навантаження на постраждалих.

Рекомендація 2. Формалізувати й посилити участь постраждалих у формуванні системи заходів, індивідуальних та інших механізмів компенсації й полегшення становища. Для цього слід, зокрема, запровадити цільові канали зворотного зв'язку та регулярно опитувати постраждалих щодо можливих удосконалень, необхідного розширення заходів та інших пропозицій. Слід також забезпечити змістовні консультації з ними, за їхнім бажанням і згодою, під час відповідних процедур і ухвалення рішень про надання індивідуальних заходів підтримки.

7.2 Роль громадянського суспільства та неурядових організацій у національних механізмах України

Громадянське суспільство, зокрема неурядові організації, і далі бере участь у виробленні державної політики та законодавчих ініціативах через усталені й передбачені законом офіційні та спеціально організовані публічні консультації, відповідні майданчики й

[254] Це слід відрізняти від загальних процедур публічних консультацій і розгляду звернень. Див., наприклад, https://mindev.gov.ua/hromadianam/zvernennia-hromadian (дата звернення: 24.03.2026 р.).

[255] Див.: Eastern Ukrainian Centre for Civic Initiatives and Ceasefire Centre for Civilian Rights, From Social Protection to Reparations for Ukraine: Lessons Learned from the Case of Civilian Detainees under Russia's Armed Aggression (Лондон і Київ, 2025), с. 4.

[256] Див. вище підрозділ 6.2.2 цього огляду.

[257] Див. вище підрозділ 6.2.3 цього огляду.

консультативні органи[258]. Уточнення й коригування механізмів і заходів, про які йшлося вище, зазвичай ініціюють представники громадянського суспільства або здійснюють за консультацій із ними. Водночас за воєнного стану й пов'язаних із війною труднощів не всі такі формати можуть ефективно застосовуватися. Проте вони мають особливе значення для найактуальніших за цих обставин питань[259].

Серед організованих урядом форматів практичної координації, поряд із різними органами й майданчиками при міністерствах та за окремими напрямами, неурядові організації широко представлені в системі регіональних і районних координаційних центрів підтримки цивільного населення. Ці центри діють при відповідних державних (військових) адміністраціях та органах місцевого самоврядування. Вони займаються питаннями соціальної допомоги, приділяючи значну увагу підтримці, а також іншим міждисциплінарним заходам, зокрема психологічній і пов'язаній із нею допомозі. До складу центрів входять представники різних спеціалізованих неурядових організацій[260]. Натомість на центральному (національному) рівні представництво неурядових організацій у статусі членів, співмірне з їхнім фактичним внеском у роботу в цій сфері загалом, є досить обмеженим або відсутнє. Прикладом є Міжвідомча координаційна рада з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України[261].

Волонтерська діяльність, яку регулює Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI «Про волонтерську діяльність», є основним і загальновизнаним способом[262], у який громадянське суспільство підтримує осіб, постраждалих від війни, та надає їм різноманітну невідкладну й подальшу допомогу. Крім того, більшість неурядових організацій шукає й отримує недержавне фінансування та інші ресурси, зокрема з міжнародних джерел, завдяки колективному збору коштів і благодійним внескам. Поряд із горизонтальною координацією

[258] Див., зокрема, підготовку Державної соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності до 2030 року; звіт про результати громадської експертизи діяльності Міністерства розвитку громад та територій України у частині дотримання соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей. Міністерство у справах ветеранів України та Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України оприлюднили орієнтовні плани проведення публічних консультацій на 2026 рік; вони передбачають консультації з низки питань, пов'язаних із розглянутими механізмами. Основи публічних консультацій, зокрема діяльність громадських рад як консультативних органів при міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, визначено попередніми нормативними актами, у тому числі постановою КМУ від 3 листопада 2010 року № 996. Нещодавно цю правову базу для вироблення державної політики та законотворчого процесу розвинуто Законами України від 20 червня 2024 року № 3841-IX «Про публічні консультації» та від 24 серпня 2023 року № 3354-IX «Про правотворчу діяльність». Перший із них має набрати чинності після припинення воєнного стану. Загальну інформацію див. у розділі «Громадянське суспільство і влада» на вебсайті Кабінету Міністрів України.

[259] Так, при Міністерстві розвитку, яке відповідає за численні індивідуальні механізми й заходи підтримки, такого консультативного органу немає. На момент звернення 24.02.2026 року міністерство також не оприлюднило орієнтовного плану публічних консультацій у спеціальному розділі свого вебсайту.

[260] Центри створено відповідно до Типового положення, затвердженого постановою КМУ від 9 травня 2023 року № 470. Див., наприклад, склад центрів у Києві та Луганській області, а також систему координаційних центрів в інших областях і на різних рівнях. На відміну від посадових осіб державних органів, представники неурядових організацій входять до складу центрів за згодою.

[261] Див. постанову КМУ № 539 від 7 травня 2023 року. Представники неурядових організацій беруть участь як експерти, члени робочих груп тощо.

[262] Див. також підрозділ 3.6 цього звіту вище.

між організаціями існують лише найпростіші способи обліку й узгодження їхньої діяльності[263]. Інтернет-ресурси, які ведуть неурядові організації, слабко інтегровані в державні бази даних чи портали або відображені на них. До того ж ці ресурси нерідко залишаються розрізненими[264].

Неурядові організації мають належні можливості надавати цільові послуги, зокрема медичні та інші спеціалізовані послуги, що потребують відповідної сертифікації, коли держава залучає зовнішніх надавачів для виконання заходів підтримки за розглянутими механізмами. Бюджетні обмеження ускладнюють участь неурядових організацій і громадянського суспільства загалом у форматах партнерства, офіційних закупівель та інших подібних формах. Попри це державні органи й органи місцевого самоврядування залучають їх, зокрема за додатковими схемами зі спільним фінансуванням або об'єднанням ресурсів міжнародних партнерів, держави й громадянського суспільства. Наприклад, крім спеціального нормативного регулювання та практики залучення зовнішніх надавачів безоплатної первинної правничої допомоги, кадрові, фахові, технічні й інші можливості та досвід таких організацій дедалі частіше використовують для підтримки психічного здоров'я й надання психологічної допомоги за встановленими державою стандартами[265]. Деякі засоби правового захисту й навіть цілі напрями підтримки окремих категорій потерпілих і далі переважно спираються на міжнародних партнерів та неурядові організації. Так, навіть якщо врахувати внесок Механізму підтримки потерпілих і свідків та участь державних структур, саме міжнародні партнери й неурядові організації забезпечують більшу частину заходів полегшення становища й цільової допомоги особам, постраждалим від СНПК, порівняно з допомогою, фактично наданою за рахунок виділених державних ресурсів[266].

Інформаційні кампанії, державні інтернет-ресурси та вебсайти зі спеціальними інформаційними розділами й сторінками, а також добре впорядкована інформація на платформі «Дія» поліпшили інформування постраждалих. Потрібен ефективніший і узгодженіший облік відповідної інформації та даних, які зберігають неурядові організації, зокрема відомостей про формати їх зберігання, технічні характеристики баз даних і використовуваних програмних засобів. Водночас підхід, орієнтований на постраждалих,

---

[263] Див., наприклад, складений Міністерством розвитку перелік українських неурядових організацій, які реалізують гуманітарні проєкти за фінансування міжнародних партнерів (дата звернення: 24.03.2026 року).

[264] Див., наприклад, інтернет-ресурси державної системи безоплатної правничої допомоги (вище, підрозділ 6.4 цього звіту). Існує багато неурядових організацій, які спеціалізуються на наданні правничої допомоги або надають її як один із напрямів діяльності. Проте їх облік та узгодження роботи залишаються обмеженими рамками окремих об'єднань чи організацій. Див., наприклад, https://hotline.uba.ua/ та https://ldn.org.ua/en/event/ldn-has-launched-a-humanitarian-response-map-standwithukraine/ (дата звернення: 24.03.2026 року).

[265] Щодо залучення зовнішніх надавачів правничої допомоги див. вище підрозділ 6.4 цього звіту. Щодо підтримки психічного здоров'я та психологічної допомоги див.: Альянс громадського здоров'я, Mental Health and Psychosocial Support Needs of War-Affected Populations in Ukraine: Assessment Report (Київ, 2024). Щодо стандартизації див. наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23 грудня 2023 року № 2118.

[266] Див. підрозділ 6.2 цього звіту вище. Серед численних інших українських неурядових організацій і груп правничої допомоги, які підтримують осіб, постраждалих від СНПК, до невичерпного переліку прикладів належать: Ukrainian Women's Fund, *Ukraine Is Not Silent: Chronicles of Fighting Against War-Related Sexual Violence (2022–2024)* (Київ, 2024), доступно за адресою: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/06/book-10-web-eng.pdf (дата звернення: 20 березня 2026 року); див. також інтернет-ресурси за адресою https://semaukraine.org.ua/en.

вимагає доповнювати цифрові механізми доступними способами звернення без використання цифрових засобів.

Міркування, висловлені до початку роботи Реєстру збитків щодо ролі постраждалих, громадянського суспільства й неурядових організацій у взаємодії з ним, виявилися актуальними. Створені для цього формати співпраці, зокрема Координаційну платформу Реєстру збитків для України та організацій громадянського суспільства, слід відтворити й розвивати на національному рівні[267].

Раніше сформульовані рекомендації щодо ролі громадянського суспільства й неурядових організацій залишаються актуальними. Зокрема, доцільно посилити, у тому числі за допомогою вдосконалених ІТ-форматів, обмін інформацією, усталені й передбачені законом офіційні та спеціально організовані публічні консультації, координацію та спільний внесок відповідних неурядових організацій, зокрема за участю постраждалих, у вироблення державної політики, законотворчий процес, розроблення та здійснення національних програм репарацій і допомоги. Це сприятиме вдосконаленню наявних механізмів і формуванню комплексної системи репарацій для України. Узгодження й координація мають також охоплювати облік інформації та даних про неурядові організації й даних, які вони зберігають, про їхню діяльність і спроможності, а також про технічні характеристики використовуваних ними баз даних і програмних засобів.

Крім того, пропонується розглянути таке:

Рекомендація 1. Надати пріоритет повному практичному впровадженню розвиненої системи, передбаченої Законом України від 20 червня 2024 року № 3841-IX «Про публічні консультації», зокрема шляхом скасування або належного врегулювання обмежень, запроваджених у зв'язку з воєнним станом. Це стосується індивідуальних компенсаційних та інших заходів полегшення становища, запроваджених для відшкодування й пом'якшення шкоди, завданої російською агресією або пов'язаної з нею, а також ширшої системи репарацій, пов'язаної з нею.

[267] Див. відповідний розділ Звіту 1.0. Див. також Координаційну платформу громадянського суспільства Реєстру збитків.

8 ВИСНОВКИ

Органам влади України вдалося значною мірою зберегти, уточнити й навіть розвинути складну, багаторівневу національну систему спеціальних механізмів полегшення становища цивільних осіб, постраждалих від російської агресії. Масштаби збройного вторгнення й інтенсивних бойових дій, істотне посилення повітряних ударів по всій країні (зокрема по енергетичній, іншій стратегічній, житловій і комунальній інфраструктурі), пов'язані з цим економічні й бюджетні труднощі, збільшення масштабів шкоди та кількості постраждалих вимагають величезних зусиль уже для збереження системи невідкладних компенсаційних та інших заходів полегшення становища, не кажучи про її розширення. Українські органи влади продовжують виконувати свій обов'язок надавати всю можливу за цих обставин проміжну допомогу, забезпечувати невідкладні процесуальні засоби правового захисту й пов'язане з ними відшкодування.

Загальна система заходів і механізмів залишилася переважно незмінною. Українські органи влади й надалі надають передусім часткову грошову компенсацію у встановлених розмірах або в інший спосіб полегшують наслідки загибелі людей, інвалідності та іншої шкоди здоров'ю, завданої військовими ударами; внутрішнього переміщення й пов'язаних із ним соціальних труднощів; окремих видів шкоди житлу та деяких інших негативних наслідків для цивільного населення. Влада прагне забезпечити ресурси, необхідні для охоплення дедалі більшої кількості отримувачів і випадків заподіяння шкоди за чинними або незначно зміненими умовами основних програм підтримки. Водночас систему розширено завдяки житловим ваучерам для окремих категорій внутрішньо переміщених осіб, субсидіям на оренду житла, програмі пільгового іпотечного кредитування, прямим грошовим виплатам особам, які прихистили ВПО, та іншим вужчим або запровадженим для конкретних обставин заходам подолання житлових і побутових труднощів. Попри складнощі й недоліки бюджетного та ресурсного планування, подальше визначення державної політики у ключовій сфері внутрішнього переміщення, підкріплене одночасним системним розвитком законодавства, створює добру основу для використання цього досвіду. Його слід поширити на вкрай необхідне вироблення загальної концепції та узгоджене середньо- й довгострокове програмування всієї системи підтримки. Основний механізм підтримки осіб, позбавлених особистої свободи, доповнено початковою організаційною та іншою допомогою, зокрема одноразовою виплатою цивільним особам після звільнення з полону. До системи також увійшов спеціальний механізм невідкладної підтримки депортованих і незаконно переміщених дітей після їх повернення, що передбачає одноразову виплату й інші заходи з урахуванням їхніх потреб. Процесуальні засоби правового захисту та їх узгодження на рівні окремої особи з іншими заходами підтримки поліпшено завдяки введенню в дію механізму підтримки потерпілих, який діє в системі органів прокуратури. Після ухвалення спеціального закону про механізм підтримки осіб, постраждалих від СНПК, його належного практичного впровадження в розумні строки не відбулося. Відповідні урядові нормативні акти ухвалено лише нещодавно, а фактичний запуск механізму заплановано на пізніший період 2026 року. Запровадження правової бази щодо особистих немайнових прав, яка передбачає структурування та облік їх порушень, може стати основою для більш системних заходів відшкодування душевних страждань, спричинених ширшим колом тяжких

порушень міжнародного гуманітарного права й серйозних порушень прав людини, які можна приписати Російській Федерації та відповідним правопорушникам.

Систему загалом і більшість її механізмів, їхню доступність, управління ними й результативність суттєво зміцнено завдяки розширенню можливостей реєстрів і спеціальних ІТ-рішень для оброблення даних, а також їх інтеграції та поліпшенню взаємодії на платформі «Дія». Унаслідок цього інфраструктура індивідуальних механізмів компенсації, інших заходів полегшення становища та підтримки у зв'язку з російською агресією сформувалася й продовжує розвиватися як узгоджена сукупність ІТ-систем, хоча окремі прогалини ще належить усунути. Деякі напрями підтримки організовано як електронні публічні послуги. Ця інфраструктура також дала змогу збирати й передавати заяви, що подаються до Міжнародного Реєстру збитків для України. Крім того, на механізмах позитивно позначилися загальні зміни адміністративних процедур. Вони певною мірою зменшують труднощі, пов'язані з ухваленням рішень, процедурами та інституційною організацією, зокрема з вимогами й процедурами підтвердження обставин.

Стійкість української системи невідкладних заходів полегшення становища, яка надає цільову допомогу, забезпечує національні процесуальні засоби правового захисту й проміжні репарації особам, постраждалим від російської агресії, а також її поступове розширення та вдосконалення заслуговують на високу оцінку. Водночас **як загальний напрям дій і рекомендацію доцільно запропонувати подальші кроки до вироблення цілісної концепції системи, забезпечення її узгодженості й поступового об'єднання механізмів у комплексну програму проміжних репарацій. Її мають підтримувати відповідне стратегічне й бюджетне планування, послідовна законодавча база, інституційні структури та цілісна ІТ-система (без прогалин). Необхідно й надалі розширювати коло видів шкоди, на які поширюються заходи, перелік доступних заходів і категорій їх отримувачів. Належний пріоритет слід надавати найбільш уразливим групам, особам, які зазнали або продовжують зазнавати тяжкої шкоди чи кількох її видів, приділяючи особливу увагу відновленню прав у випадках тяжких душевних страждань. Подальший розвиток має охоплювати посилення індивідуалізованого, орієнтованого на постраждалих і гендерно чутливого підходів. Його слід узгоджувати з ефективним розслідуванням і виконанням пов'язаних процесуальних зобов'язань, якнайповніше використовуючи й надалі розвиваючи механізм підтримки потерпілих, пов'язаний із кримінальним провадженням.**

Основні оцінки й міркування, відповідні поради та запропонований загальний напрям дій докладніше викладено в переліку рекомендацій, що додається. У ньому відтворюється структура звіту, відображаються висновки щодо актуальності попередніх рекомендацій і підсумовуються нові.

ДОДАТОК 1 СТРУКТУРОВАНИЙ ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДАЦІЙ[268]

ЗАГАЛЬНІ МІРКУВАННЯ

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Більш диференційовано застосовувати заснований на *jus ad bellum* імперативний обов'язок держави-агресора надати повні репарації та обґрунтовувати конкретні міжнародно-протиправні діяння відповідно до *jus in bello* і належних норм права прав людини; узгоджено структурувати й готувати вимоги від імені органів влади України та виробити послідовний підхід у межах визначення політики щодо репарацій.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Удосконалити внутрішньодержавну правову базу, механізми індивідуальної та іншої підтримки й засоби правового захисту шляхом збалансованого коригування основних положень, вимог до доказів і правил обґрунтування, беручи до уваги потребу в невідкладній внутрішньодержавній допомозі та водночас забезпечуючи придатність цих положень і правил для поточних міжнародних репараційних процедур на основі RD4U, майбутніх процедур за участю Міжнародної компенсаційної комісії для України та інших можливих міжнародних репараційних процедур. Зокрема, слід урахувати питання міжнародно-протиправних діянь, причинного зв'язку між ними й завданою шкодою, а також приписування діянь Російській Федерації та/або відповідним особам.

3 ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ ТА ІНШІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ

3.1 єВідновлення та інші заходи відновлення прав, пов'язані переважно із житлом

3.1.1 Компенсація за пошкоджене та знищене житло (єВідновлення)

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Розглянути доцільність індивідуальної компенсації або масштабніших проєктів відновлення окремих складових довкілля; компенсувати шкоду сільськогосподарським землям; надати пріоритет іншим групам, наприклад, постраждалим від СНПК; поступово відкрити доступ до механізму власникам майна, які не є громадянами України; надалі збільшити строк подання заяв; спростити альтернативне підтвердження права власності за допомогою паперових документів; удосконалити методи роботи й процедури відповідних комісій та зміцнити їхні спроможності.

[268] Відповідно до зв'язку між Звітами 1.0 і 2.0 перелік відтворює їхню структуру, підсумовує нинішні висновки щодо актуальності попередніх рекомендацій і поєднує їх із подальшими або новими рекомендаціями.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Поліпшити доступ спадкоємців до процедури одержання компенсації за знищене житло шляхом розширення доступу до відомостей про речові права, наявних у відповідному реєстрі (ДРРП); уточнення порядку спадкування житлового сертифіката; а також визначення алгоритму дій для спадкоємців, які обирають компенсацію для будівництва, зокрема на основних етапах відповідних процедур, включно з остаточною перевіркою відбудованого об'єкта.
2. Усунути невизначеність щодо права на компенсацію нових власників, які набули відповідне майно після його знищення внаслідок російської агресії. Це сприятиме доступу до наявних заходів полегшення становища шляхом передачі права власності, зокрема із застосуванням відповідних ринкових інструментів.
3. Визначити умови повторного виникнення права на компенсацію в разі знищення житла, придбаного за житловий сертифікат, виданий у межах механізму єВідновлення.
4. Удосконалити законодавче та підзаконне регулювання, поширивши житлові механізми також на наймачів державного або муніципального (комунального) житла.
5. Удосконалити функціональні можливості відповідних інформаційних систем щодо відшкодування витрат на ремонт пошкодженого житла, який власники вже виконали власними силами, щоб забезпечити практичне застосування відповідних законодавчих і підзаконних змін.
6. Запровадити нормативні й ІТ-рішення, які забезпечать фактичну доступність механізму для осіб, які мають права на нерухомість як замовники будівництва або перебувають в іншому визначеному законом статусі.
7. Продовжувати вдосконалення єдиного інтерфейсу доступу через Дію та забезпечувати взаємодію між Державним реєстром пошкодженого та знищеного майна, реєстрами нерухомості, доступної для ВПО, та іншими інформаційно-комунікаційними системами, зокрема тими, власниками й адміністраторами яких є різні державні установи.

3.1.2 Житлові ваучери для внутрішньо переміщених осіб у межах механізму єВідновлення

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Посилити індивідуальний підхід до визначення обсягу наданих коштів і передбачити їх коригування відповідно до фактичних потреб отримувачів допомоги.
2. Розширити коло категорій, які мають право на допомогу, зокрема включити постраждалих від СНПК та інших особливо вразливих осіб.
3. Запровадити систему підтвердження за участю держави й оновлення відповідної бази даних як складової єдиного ІТ-рішення для обліку вимог, відступлених на користь органів державної влади, зокрема органів місцевого самоврядування. Такий облік має охоплювати оцінку фактично завданої ВПО шкоди, зокрема основні характеристики втраченого житла й іншого майна, а також визначення шкоди відповідним правам. Ця рекомендація також стосується створення й автоматичного оновлення єдиного переліку або бази даних

фактичних витрат, пов'язаних із російською агресією, які понесли органи влади й окремі особи в межах усіх житлових та інших заходів компенсаційного характеру й підтримки, включно з основними підтвердними документами та документами про відступлення права вимоги.

3.2 Внутрішньо переміщені особи

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Упорядкувати нормативне регулювання й засади державної політики відповідно до потреби ефективного використання порівняно обмежених ресурсів. Особливу увагу приділити системнішому оцінюванню витрат і потреб у ресурсах, їх розподілу, справедливості, визначенню пріоритетів, доступності допомоги та пов'язаним питанням, щоб належніше реагувати на зростання викликів, спричинених тривалою російською агресією, подальшим масовим вимушеним переміщенням та обставинами, що виникають у зв'язку із цим.
2. Удосконалити інституційний формат і функції передбаченого міжсекторального механізму — ради з координації державної політики щодо внутрішнього переміщення, посиливши її повноваження щодо ухвалення рішень та організації роботи. Розглянути можливість її включення до вдосконаленого єдиного комплексного механізму координації, який передбачається створити для управління всією системою розглядуваних заходів і механізмів компенсаційного характеру та іншої підтримки.
3. Докладніше визначити й забезпечити практичне виконання рекомендацій ЄС щодо переходу від режиму тимчасового захисту.
4. Забезпечити, щоб передбачений законом подальший розвиток єдиної системи інформаційних рішень для ВПО супроводжувався розширенням функцій її користувацького інтерфейсу відповідно до індивідуальних потреб ВПО. Вона також має містити окремі складові єдиного переліку або бази даних фактичних витрат на підтримку ВПО, пов'язаних із російською агресією, які понесли органи влади й окремі особи в межах усіх житлових та інших заходів компенсаційного характеру й підтримки, включно з основними підтвердними документами та документами про відступлення права вимоги.
5. Надалі спростити адміністративні процедури підтвердження народження, шлюбу та інших актів цивільного стану й правових статусів, внесення змін до них, а також отримання належних виплат і заходів підтримки, якщо чинні паперові свідоцтва відсутні або, для окремих процедур, навіть якщо вони наявні. Особливу увагу приділити обставинам на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) і в прифронтових районах.

3.3 Особи, позбавлені особистої свободи, та члени їхніх сімей

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Застосовувати гендерно чутливі або в інший спосіб краще пристосовані заходи підтримки, які враховують тривалість перебування в неволі та інші чинники, що впливають на шкоду, завдану конкретній особі; поширювати заходи допомоги на всіх осіб, які зазнали подібної шкоди внаслідок поширених порушень, пов'язаних із позбавленням свободи в контексті

збройного конфлікту; забезпечити послідовний бюджетний, стратегічний і законодавчий підхід до всієї системи відповідних заходів полегшення становища, включно з єдиним національним гендерно чутливим програмним документом і механізмом управління; а також усунути чинники, що послаблюють довіру до системи підтримки, зокрема накопичення заборгованості, невиконання судових рішень і подальше невиконання зобов'язань щодо заходів загального характеру, пов'язаних із виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Прискорити й забезпечити фактичний запуск передбаченого нормативними актами комплексу першочергових заходів підтримки цивільних осіб, звільнених унаслідок відповідних процедур обміну або тих, хто повернувся самостійно. До цих заходів належать одноразова виплата 50 000 грн, перевезення, медична та інша невідкладна реабілітаційна допомога, безоплатна правнича допомога, тимчасове житло та інша підтримка.
2. Запровадити цільовий механізм підтримки осіб, які зазнали жорстокого поводження, що можна приписати Росії та яке було вчинене в контексті її агресії проти України. Такий механізм можна створити шляхом адаптації заходів підтримки осіб, позбавлених особистої свободи, з урахуванням особливостей умисних форм жорстокого поводження, а також охопивши найтяжчі форми неумисного або опосередкованого жорстокого поводження.
3. Посилити взаємодію спеціалізованих механізмів допомоги з механізмом підтримки потерпілих і свідків у межах кримінального провадження, який діє в системі органів прокуратури.

3.4 Особи, які зникли безвісти за особливих обставин, та найближчі члени їхніх сімей

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Надалі вдосконалювати роботу відповідних адміністративних органів, щоб зменшити потребу звертатися до суду для отримання рішень щодо права на допомогу та з інших питань. Підтримувати постраждалих осіб у подальшому висуванні можливих індивідуальних вимог, вимог за підтримки держави або міждержавних вимог. Для цього необхідно розвивати внутрішньодержавний механізм та його інструменти, зокрема щодо обґрунтування завданої шкоди, наданих заходів підтримки й понесених витрат, а також збирання відповідних доказів порушень міжнародного гуманітарного права та/або права прав людини.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Ухвалити зміни до Кримінального процесуального кодексу України, спрямовані на полегшення ідентифікації невпізнаних тіл та останків, зокрема щодо збирання біологічного матеріалу, оброблення геномної інформації особи та її державної реєстрації, а також залучення іноземної держави чи міжнародних організацій.
2. Запровадити системну цільову психологічну та пов'язану з нею допомогу найближчим родичам осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, або поступово підвищити рівень

їхньої підтримки до рівня, передбаченого для членів сімей військовослужбовців Збройних Сил України.

3.5 Підтримка осіб з інвалідністю внаслідок поранень або інших ушкоджень здоров'я, заподіяних вибуховими пристроями, боєприпасами чи зброєю

3.5.1 Особи, які набули інвалідності внаслідок поранень або іншої шкоди здоров'ю, заподіяної вибуховими пристроями, боєприпасами чи зброєю, та 3.5.2 Особи, які набули інвалідності внаслідок дії вибухових речовин

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Скасувати територіальні умови набуття права на допомогу; упорядкувати інституційні, процедурні та інші рішення, зокрема ІТ-рішення, у тому числі шляхом перенесення відповідальності за збирання додаткових документів і направлення подальших запитів; розширити відповідні методики розрахунку індивідуальної та колективної шкоди й витрат.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Подолати розрізненість механізмів, забезпечивши їх узгодження на законодавчому, інституційному, процедурному та ІТ-рівнях. Запровадити впорядкований, єдиний і цільовий механізм надання цивільним особам грошової допомоги компенсаційного характеру й підтримки в натуральній формі у зв'язку із завданою їм шкодою.
2. Надати пріоритет поступовому поширенню заходів компенсаційного характеру й іншої підтримки за межі випадків встановлення інвалідності, охопивши тяжкі, але виліковні поранення та інші значні ушкодження здоров'я, пов'язані з російською агресією. Передбачити також відповідну допомогу найближчим родичам загиблих цивільних осіб.

3.6 Особи, які надавали допомогу, та волонтери, що набули інвалідності або загинули

3.6.1 Особи, які самостійно надавали допомогу й набули інвалідності або загинули внаслідок травм чи хвороб, та 3.6.2 Волонтери, які набули інвалідності або загинули внаслідок травм чи хвороб

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Усунути непослідовність нормативної бази щодо критеріїв для окремих категорій осіб та обсягу допомоги, забезпечивши більшу узгодженість і єдність військової, правової й медичної термінології та інших параметрів, які наразі надмірно різняться. Чітко поширити механізм для волонтерів на всі види діяльності, спрямовані на задоволення невійськових потреб і подолання інших наслідків російської агресії. Наблизити одне до одного підстави й процедури визнання зниклої безвісти особи померлою для цілей цих механізмів, щоб звести до мінімуму потребу в судовому розгляді; усунути адміністративні й інституційні труднощі у функціонуванні механізмів одноразової грошової допомоги.

Рекомендація Звіту 2.0:

1. Використати реорганізацію системи встановлення інвалідності й подальше впорядкування процедур для забезпечення більшої узгодженості механізмів. Усунути необґрунтовані відмінності у ставленні до осіб, які зазнали однакових видів шкоди, або до однакових категорій постраждалих, зокрема шляхом об'єднання чи іншого узгодження механізмів на основі інформаційних рішень, доступних через Дію.

3.7 Особи, які набули інвалідності або загинули внаслідок травми, контузії, каліцтва чи хвороби під час виконання службових або професійних обов'язків

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Уникати дискримінаційних відмінностей і дотримуватися єдиного підходу до визначення розмірів подібних виплат або пільг, забезпечувати їх узгоджене застосування та передбачити повніші критерії набуття права на допомогу у зв'язку з виконанням роботи.

Рекомендація Звіту 2.0:

1. Розробити узгоджені й послідовні засади державної політики та інструменти щодо шкоди здоров'ю, якої в контексті російської агресії зазнали особи різних категорій, а також доступних їм заходів і механізмів компенсаційного характеру та іншої підтримки.

3.8 Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів

3.8.1 Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів (загальні правові засади), та 3.8.2 Депортовані та незаконно переміщені діти

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Надалі розвивати систему заходів, зокрема грошову допомогу, та детально визначати засоби правового захисту й заходи полегшення становища, у тому числі уточнюючи статус безпосередньо чи опосередковано постраждалої дитини (наприклад, як члена сім'ї або громади). Запроваджувати правові інструменти, орієнтовані безпосередньо на дітей, замість похідних механізмів, за якими допомога чи пільги для дитини залежать насамперед від обставин її родичів. Розвивати узгоджені міжвідомчі підходи, зокрема універсальні ІТ-рішення на основі Дії. Уточнювати параметри шкоди, якої зазнали діти внаслідок війни, зокрема її приписування відповідальній стороні (Російській Федерації, її військовослужбовцям чи агентам) та відповідним конкретним причинам, із застосуванням належних доказових стандартів.

Рекомендація Звіту 2.0:

1. Приділити особливу увагу окремій складовій щодо дітей у єдиному обліку (базі даних) фактичних витрат, пов'язаних із російською агресією, яких зазнали органи влади України та фізичні особи.

3.9 Особи, які постраждали внаслідок руйнування греблі Каховської гідроелектростанції

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Запровадити для всіх відповідних механізмів єдиний типовий порядок передачі права вимоги компенсації від Російської Федерації державі Україна або органам місцевого самоврядування залежно від джерела наданої допомоги.

3.10 Механізми, пов'язані зі шкодою довкіллю

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Удосконалювати вихідні дані й підходи до доказування та надалі узгоджувати нормативні й методичні інструменти із системою на основі «ЕкоЗагрози».

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Цілеспрямовано усунути неузгодженості законодавства, щоб забезпечити системне й реалістичне застосування загального компенсаційного механізму та нормативних актів, які докладно визначають параметри, пов'язані із землею й іншими складовими довкілля, до шкоди, пов'язаної з російською агресією. При цьому слід, зокрема, запобігти накопиченню заборгованості та подальшому невиконанню можливих судових рішень.
2. Розвивати підхід, орієнтований на постраждалу особу, та використовувати наявні в Україні процедури перевірки на основі «ЕкоЗагрози» як для потенційних міждержавних вимог, так і для більш диференційованих і, відповідно, справедливих індивідуальних засобів правового захисту щодо вимог, пов'язаних зі шкодою довкіллю. Узгоджувати ці процедури з відповідними складовими механізмів, що стосуються шкоди майну, здоров'ю та інших видів шкоди.
3. Розробити окремі засади державної політики у формі стратегічного документа для структурування й упорядкування системи засобів перевірки на загальному, груповому та індивідуальному рівнях, а також відповідних засобів правового захисту компенсаційного й процедурного характеру та механізмів забезпечення відповідальності щодо шкоди довкіллю, пов'язаної з російською агресією. Такий документ міг би стати частиною комплексної стратегії відновлення довкілля, згодом бути інтегрованим до неї або узгодженим із нею.
4. Забезпечити, щоб після останньої зміни функцій профільного міністерства (Міністерства економіки та довкілля України) належний пріоритет було надано тій частині його повноважень, що стосується шкоди довкіллю, пов'язаної з російською агресією.

3.11 Шкода культурним цінностям

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Створити повноцінні реєстри й розширити їхні можливості щодо зберігання, документування, зокрема збирання доказових відомостей, та оброблення даних. Водночас доцільно:

Рекомендація Звіту 2.0:

1. Розширити й уточнити засади реагування на шкоду, завдану культурній спадщині, з урахуванням її немайнового виміру та пов'язаних із ним благ.

4 ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РЕЄСТРИ

4.1 Вимоги до документування та доказові стандарти

4.1.1 Адміністративні процедури

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Надалі вдосконалювати адміністративні процедури, поліпшуючи безпосередню перевірку, зокрема на основі відео, фотографій і зразків, та інші способи перевірки, а також підвищуючи доступність і ефективність процедур та індивідуальних механізмів.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Посилити інституційну спроможність і кадровий потенціал відповідальних комісій та адміністративних органів, щоб вони краще виконували підвищені правові вимоги до адміністративних процедур.
2. Надалі вдосконалювати чинні індивідуальні механізми компенсаційного характеру, які діють як електронні публічні послуги, та розширювати їх коло.
3. Удосконалювати процедури, передбачивши обґрунтовану ініціативність компетентних органів в отриманні додаткових підтверджень і довідок та перевірці необхідних умов і критеріїв, уникаючи потреби в первинному або паралельному судовому підтвердженні фактів. Зокрема, за відповідних обставин слід переносити пов'язані з цим обов'язки на державних реєстраторів або нотаріусів, а також удосконалювати наявні чи запроваджувати дієві процедури адміністративного оскарження до органу вищого рівня.
4. Пристосувати чинні процедури й механізми до особливих обставин, пов'язаних із Кримом, зокрема врахувати відсутність дієвих легітимних адміністративно-територіальних структур. Також слід усунути перешкоди, спричинені окупацією всіх тимчасово окупованих територій, особливо тих, що були захоплені під час російського вторгнення до лютого 2022 року.

4.1.2 Узгодження з міжнародними репараційними процедурами

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Спростити процедури, дотримуючись балансу між запобіганням можливим зловживанням і недопущенням надмірного навантаження та ускладнень; наскільки можливо, зменшувати дублювання дій і забезпечувати постраждалих необхідною підтримкою та доказами для отримання відшкодування на всіх рівнях. Для цього доцільно належно уточнювати правила доказування в адміністративних процедурах і розвивати їх цифровізацію та автоматизацію з урахуванням достатності доказів для подальших міжнародних репараційних процедур або відповідності їхнім вимогам. Заздалегідь ураховувати доказові стандарти й методи оцінювання, зокрема досвід інших механізмів розгляду вимог, наприклад Компенсаційної комісії ООН, яка опрацьовувала подібні вимоги, у тому числі масові. Узгоджувати протоколи, мову, структуру й технічні параметри; полегшувати підготовку, збирання та передачу вимог.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Використовувати досвід наступних етапів роботи Реєстру збитків та подальший поступ у створенні Міжнародної компенсаційної комісії для України, зокрема відповідні рекомендації щодо визначення пріоритетів, структурування втрат і конкретних видів шкоди, які мають охоплювати механізми, розроблення й коригування доказових стандартів і методів оцінювання, а також відповідних функцій, баз даних, ІТ-рішень і всієї системи внутрішньодержавних механізмів компенсаційного характеру та інших заходів підтримки.
2. Розвивати внутрішньодержавні механізми й конкретні заходи, включно з їх нормативною базою, так, щоб вони слугували основою та орієнтиром для відповідного розвитку міжнародних репараційних процедур і механізмів.
3. Продовжувати й забезпечувати системне інформування про Реєстр збитків і майбутню Міжнародну компенсаційну комісію для України, зокрема шляхом включення конкретних заходів до документів, що визначають державну політику, проведення комунікаційних та інформаційних кампаній, підвищення загальної обізнаності, а також надання потенційним заявникам адресної інформаційної та роз'яснювальної підтримки щодо доступних способів звернення, вимог, процедур і відповідних перспектив.

4.2 Реєстри та бази даних

4.2.1 Різноманіття баз даних і реєстрів та 4.2.2 Узгоджене використання реєстрів

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Дотримуватися відповідних загальних стратегічних напрямів, розглянутих раніше.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Надалі вдосконалювати нормативну базу, докладно визначивши алгоритми й робочі процеси адміністративної та технічної взаємодії між системами управління даними, зокрема для посилення їхньої здатності автоматично й завчасно отримувати необхідні відомості та

спрощувати процедури в межах механізмів компенсаційного характеру й інших заходів підтримки.

2. Розробити узгоджене, комплексне, належно впорядковане та послідовне інформаційно-управлінське рішення з технічного, інституційного й методичного погляду, вбудоване в архітектуру єдиної ІТ-екосистеми, для збирання й оброблення даних про весь спектр шкоди, збитків і фактичних витрат, пов'язаних із російською агресією, зокрема майнової та немайнової шкоди й відповідних грошових показників.
3. Розробити й запровадити Реєстр потерпілих від воєнних та інших міжнародних злочинів для забезпечення роботи Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків при Офісі Генерального прокурора, його регіональних структур і відповідного механізму підтримки потерпілих, пов'язаного з кримінальним правом та кримінальним провадженням.

5 МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ШКОДИ

5.1 Наскрізні питання

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Ґрунтовніше розвивати відповідні методики, зокрема враховувати особливості психологічної шкоди й травм, на яких наголошено у Звіті 1.0.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Надалі розвивати систему й методики оцінювання, щоб створити комплексний, узгоджений, всеохопний і належно впорядкований інструмент, який поєднуватиме майновий та немайновий виміри шкоди, пов'язаної з російською агресією. Після цього відповідно скоригувати нормативну базу, інституційні механізми й ІТ-інфраструктуру.
2. Удосконалити й деталізувати методики оцінювання немайнової шкоди, передбачивши конкретні виміри та показники душевних страждань, а також відповідні орієнтири для визначення належної компенсації. При цьому, зокрема, врахувати усталену практику Європейського суду з прав людини й параметри, які Суд застосовує для розрахунку та визначення справедливої сатисфакції.
3. Використовувати орієнтири щодо структурування та пов'язаних питань, які виникають на наступних етапах роботи Реєстру збитків. У межах удосконалення оцінювання шкоди провести цілеспрямовану перевірку сумісності підходів, приділивши особливу увагу структуруванню втрат і конкретних видів шкоди, а також розробленню й коригуванню відповідних методик, таблиць та інших матеріалів.

5.2 Шкода та втрати в масштабах країни

5.2.1 Оцінювання шкоди довкіллю

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Переглянути методики оцінювання шкоди довкіллю в частині ставок і коефіцієнтів; урахувати технічні й інші вимоги, зокрема витрати на обґрунтований моніторинг та

оцінювання, їхній зв'язок зі станом громадського здоров'я й медичними обстеженнями, а також підвищені ризики для здоров'я внаслідок шкоди довкіллю. Надати пріоритет поступовому запровадженню додаткових заходів допомоги й механізмів полегшення страждань окремих осіб, пов'язаних зі шкодою довкіллю, у тому числі відповідно до методик, випробуваних на міжнародному рівні, та, за можливості, за допомогою заходів для груп випадків, конкретних подій або видів шкоди. Обліковувати фактичні витрати на усунення екологічних наслідків та інші дії, необхідні для очищення й відновлення довкілля.

Рекомендація Звіту 2.0:

1. У межах процесу наближення України до екологічного й кліматичного доробку ЄС надати пріоритет удосконаленню методик оцінювання шкоди довкіллю, завданої російською агресією. Зокрема, врахувати принципи відповідальності, потреби моніторингу й оцінювання впливу, а також інституційну й технічну спроможність державних органів.

5.2.2 Культурні цінності

Рекомендація Звіту 2.0:

1. Надати пріоритет розробленню й ухваленню спеціальних методик, придатних для оцінювання всього спектра шкоди у сфері культури та визначення видів і розмірів репарацій, зокрема щодо нематеріальних культурних цінностей і немайнової шкоди. Розробляти такі методики за допомогою відповідних фахівців і на основі належного досвіду та практики, у тому числі міжнародних.

5.2.3 Вимоги держави Україна про відшкодування

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Забезпечити чіткість, прозорість і належність методик оцінювання та їх відповідність видам шкоди й втрат; формувати й передавати вимоги знизу вгору, спираючись на міжнародні стандарти, зокрема практику Європейського суду з прав людини та практику надання репарацій; ураховувати особливості кількісного визначення «моральної шкоди».

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Уточнити й удосконалити національну систему підготовки та подання державних вимог, зокрема забезпечити системну координацію, правову й методичну узгодженість відповідно до розвитку правил Реєстру збитків та створення Міжнародної компенсаційної комісії для України. Доповнити цю роботу забезпеченням участі в подальших етапах розгляду державних вимог.
2. Розвивати ІТ-рішення на основі порталу «Дія» для опрацювання державних та інших заяв, зокрема забезпечити їх структурування, оцінювання й обґрунтування відповідно до доказових вимог, а також правових вимог, вимог до формату й процедурних правил Реєстру збитків та інших відповідних міжнародних механізмів. Доповнити це рішення функціями зведення індивідуальних та інших деталізованих даних про фактичні витрати й шкоду, пов'язані з російською агресією, для підготовки об'єднаних загальнонаціональних, групових або сформованих за певною ознакою вимог.

6 ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТА РЕПАРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО І ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

6.1 Кримінально-правова та кримінальна процесуальна база

6.1.1 Ефективне розслідування злочинів, що належать до масових злодіянь, воєнних злочинів і злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, та притягнення до відповідальності за них

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Чіткіше виокремити категорію злочинів, пов'язаних із російською агресією, і розвивати стандартні операційні процедури, які забезпечуватимуть єдині вказівки щодо встановлення шкоди та інших негативних наслідків у межах слідчих дій і кримінального провадження загалом, а також щодо структурування й збирання індивідуалізованих і зведених даних про різні витрати, пов'язані з виконанням слідчих і подальших процесуальних обов'язків.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Ретельно перевірити належність і достатність документів, виданих у межах кримінального провадження (витягів із ЄРДР), та інших документів для встановлення відповідності критеріям прийнятності й обґрунтування індивідуальних і державних вимог у міжнародних репараційних процедурах. Така перевірка має охоплювати належну кваліфікацію за національним та/або міжнародним правом і фактичне приписування шкоди конкретним міжнародно-протиправним діянням, як це передбачено правилами RD4U та Міжнародної компенсаційної комісії для України.
2. Прискорити ухвалення окремого документа державної політики щодо розслідування міжнародних злочинів і притягнення до відповідальності за них із визначенням відповідних пріоритетів, потреб у ресурсах і строків. Поширити його дію на ширшу систему заходів або пов'язати його з політичними ініціативами інших органів та установ, які сприяють виконанню зобов'язань у сфері кримінального правосуддя, пов'язаних із російською агресією.

6.2 Допомога потерпілим у зв'язку з кримінальним провадженням та інші відповідні заходи

6.2.1 Права та статус потерпілих у кримінальному провадженні

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Поширити передбачене на період воєнного стану спеціальне право потерпілих (потерпілих у кримінальному провадженні) клопотати про зміну місця проведення досудового розслідування на інші злочини й провадження, пов'язані із загибеллю людей, тяжкою шкодою здоров'ю та, можливо, іншими формами шкоди, якщо потерпілі стикаються з труднощами в належному здійсненні своїх процесуальних прав. При цьому слід ураховувати інші законні інтереси, зокрема потреби розслідування та здійснення правосуддя, наявні ресурси й ефективність провадження.

2. Посилити підхід, орієнтований на потерпілих, і передбачити, щоб органи прокуратури консультувалися з потерпілими або інформували їх про зауваження, які прокуратура подає до Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо оцінки відповідної шкоди та запропонованих видів чи форм компенсації.

6.2.2 Механізм підтримки в межах кримінального провадження

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Розвивати всю систему національних механізмів допомоги з орієнтацією на потреби потерпілих, щоб урівноважити вибірковий і переважно компенсаційний характер цих механізмів із необхідністю забезпечення відповідальності Російської Федерації. Для цього слід удосконалювати, узгоджувати й координувати численні ініціативи підтримки, зокрема для потерпілих від СНПК та інших окремих категорій потерпілих.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Уточнити коло злочинів, їхніх складів та/або видів шкоди й відповідних потерпілих, охоплених мандатом Механізму підтримки потерпілих (МППС) і Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків, який нині визначено через загальне поняття воєнних та інших міжнародних злочинів.
2. Закріпити на рівні первинного законодавства, бажано в Кримінальному процесуальному кодексі України, основні положення щодо загальних повноважень і ключових функцій МППС, Координаційного центру та Єдиного Реєстру потерпілих від воєнних злочинів.
3. Без подальшого зволікання продовжити розроблення та впровадити RoV, узгодивши цю роботу з розвитком електронної системи управління кримінальними провадженнями (e-CMS) і відповідних судових ІТ-інструментів. Це має забезпечити ефективну роботу МППС, зокрема системне збирання, оброблення й захист похідних доказових даних про потерпілих і шкоду, а також узгодження засобів правового захисту у сфері кримінального правосуддя з компенсацією, іншими заходами відшкодування й підтримкою.
4. Розвивати МППС так, щоб забезпечити належну категоризацію, спеціалізовану класифікацію й структурування шкоди та інших значущих чинників і застосування цих категорій до окремих потерпілих та їхніх обставин. Слід також узгодити визначення фізичної, моральної й майнової шкоди в Кримінальному процесуальному кодексі України з класифікаціями, передбаченими законодавством про особисті немайнові права, RD4U та іншими міжнародними механізмами, зокрема з підходами Європейського суду з прав людини до правової оцінки майнової й немайнової шкоди та інших форм справедливої сатисфакції.

6.2.3 Підтримка потерпілих від СНПК та інші механізми, пов'язані з кримінальним правосуддям і процесуальними засобами правового захисту

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Без подальшого зволікання забезпечити реальне впровадження відповідних нормативних актів Кабінету Міністрів України, початок роботи Комісії та повноцінний запуск механізму підтримки осіб, постраждалих від СНПК.

2. Відкликати застереження щодо пункту 2 статті 30 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції).
3. Поряд з удосконаленням відповідних методик оцінювання розвивати й уточнювати індивідуальні механізми, зокрема параметри компенсації та допомоги в натуральній формі, щоб вони краще враховували шкоду, пов'язану з душевними стражданнями, заподіяну злочинами, тяжкими порушеннями міжнародного гуманітарного права й серйозними порушеннями прав людини.

6.3 Цивільні та інші судові засоби правового захисту для отримання компенсації від Російської Федерації

6.3.1 Позови проти України

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Забезпечувати належне формування судової практики, подальшу методичну роботу й розвиток спроможностей.

6.3.2 Позови проти Російської Федерації

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Ураховувати занепокоєння щодо перспектив виконання остаточних рішень і ретельно перевіряти позовні вимоги та присуджені суми, зокрема у справах про немайнову шкоду, особливо тих, що не дійшли до касаційної інстанції. Також слід ураховувати принципові недоліки змагальності відповідних проваджень і пов'язані з цим питання справедливого судового розгляду.

6.4 Безоплатна правнича допомога та інша правова допомога

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Розширити коло категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, та, зокрема, перелік питань, з яких її надають. Таке розширення має супроводжуватися відповідним зміцненням спроможностей системи, удосконаленням її роботи, зокрема послуг на основі ІТ-рішень, та/або забезпеченням необхідних ресурсів.
2. Системно збирати й накопичувати докладні статистичні дані, структурувати їх і вдосконалювати звітність, окремо фіксуючи витрати на безоплатну й іншу правову допомогу, надану постраждалим від війни особам, зокрема у справах, пов'язаних із війною, із розподілом за видами. Такі витрати можуть становити важливу складову державних вимог. Загалом витрати на правову допомогу, зокрема фактичні витрати на залучення адвокатів, можуть бути складовою окремих вимог і проваджень у межах міжнародних механізмів.

7 ПОСТРАЖДАЛІ ОСОБИ, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛИХ

7.1 Підхід, орієнтований на постраждалих

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Дотримуватися основних засад цього підходу, забезпечувати послідовніше його застосування за нинішніх умов і поширювати його на всю систему.

Рекомендації Звіту 2.0:

1. Надати пріоритет підходу, орієнтованому на постраждалих, і забезпечити його відображення в законодавстві та повне застосування на практиці. Зокрема, під час уточнення компенсаційних та/або інших механізмів і заходів полегшення становища та їх подальшого поширення на найбільш вразливі категорії й осіб у найскрутнішому становищі слід приділяти особливу увагу принципу інклюзивності, а також шкоді, заподіяній тяжкими фізичними й душевними стражданнями. Необхідно також зосередитися на доступності та безпеці, зокрема надалі розвивати ІТ-інфраструктуру, спрощувати процедури та зменшувати доказове й інше навантаження на постраждалих.
2. Формалізувати й посилити участь постраждалих у формуванні загальної системи заходів, індивідуальних та інших механізмів компенсації й полегшення становища. Для цього слід, зокрема, запровадити цільові канали зворотного зв'язку, регулярно проводити опитування постраждалих щодо можливих удосконалень, необхідного розширення заходів та інших пропозицій, а також забезпечити змістовні консультації з ними за їхнім бажанням і згодою під час відповідних процедур та ухвалення рішень про надання індивідуальних заходів підтримки.

7.2 Роль громадянського суспільства та неурядових організацій у національних механізмах України

Попередні рекомендації Звіту 1.0, які залишаються актуальними:

- Посилити обмін інформацією, зокрема за допомогою вдосконалених ІТ-форматів, передбачені законом та усталені офіційні й спеціально організовані публічні консультації, координацію та спільну участь відповідних неурядових організацій, у тому числі за участю постраждалих. Їх слід залучати до вироблення державної політики, законотворчого процесу, розроблення та здійснення національних програм репарацій і допомоги. Це має сприяти вдосконаленню наявних механізмів і формуванню комплексної системи репарацій для України. Узгодження й координація мають охоплювати також збирання та систематизацію інформації й даних про неурядові організації, дані, які вони зберігають, їхню діяльність і спроможності, а також технічні характеристики використовуваних ними баз даних і програмних засобів.

Рекомендація Звіту 2.0:

1. Надати пріоритет повному практичному впровадженню розвиненої системи, передбаченої Законом України від 20 червня 2024 року № 3841-IX «Про публічні консультації», зокрема шляхом скасування або іншого належного врегулювання обмежень, запроваджених у зв’язку з воєнним станом. Це стосується індивідуальних компенсаційних та інших заходів полегшення становища, запроваджених для відшкодування й пом’якшення шкоди, завданої російською агресією або пов’язаної з нею, а також ширшої системи репарацій, пов’язаної з нею.